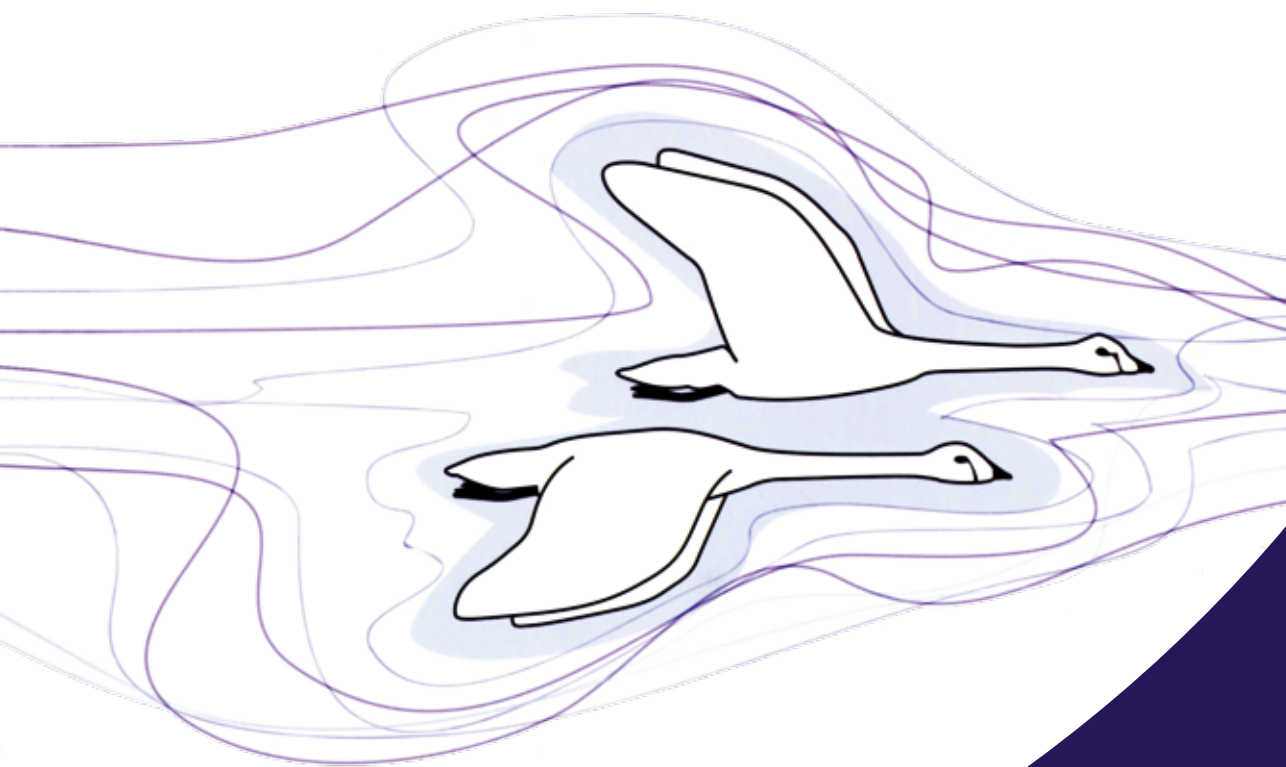

Språk i Norden 2012

Tema: Morsmål, andrespråk, nabospråk og
fremmedspråk

Språk i Norden 2012

Tema: Morsmål, andrespråk, nabospråk og fremmedspråk

Språk i Norden 2012

Tema: Morsmål, andrespråk, nabospråk og fremmedspråk

norden

Nordisk Sprogkoordination

Utgitt av Nettverket for språknemndene i Norden

Copyright: Forfatterne og Nettverket for språknemndene i Norden

ISBN: 978-87-894-10-524

ISSN: 2246-1701

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Status for grønlandsk	9
<i>Mimi Karlsen</i>	
Inuit på nunatakker: et grønlandsk ordbogsprojekt	15
<i>Pia Jarvad og Carl Christian Olsen</i>	
Store og små sprog	23
<i>Jørn Lund</i>	
Skandinavisk i kontakt med indvandrersprog	33
<i>Pia Quist</i>	
Sprogtester og islandsk statsborgerskab	47
<i>Ari Páll Kristinsson</i>	
Svenska i toppen och i blåsväder. Om svenskundervisningen i finska skolor	65
<i>Hanna Lethi-Eklund</i>	
Modersmålsundervisning – på barrikaden och i marginalen	77
<i>Jennie Spetz</i>	
Färre förskolor för teckenspråkiga barn	91
<i>Tommy Lyxell</i>	
Tegnspråk i Norden	105
<i>Arnfinn Muruvik Vonen</i>	
<i>Knud Knudsen</i> (1812 – 1895): norsk skole- og språkreformator og skandinavist	119
<i>Arne Torp</i>	

Språk i fokus: norsk	139
<i>Lars S. Vikør</i>	
Det nordiske språksamarbeidet i 2011	149
<i>Bodil Aurstad og Sabine Kirchmeier-Andersen</i>	
Ny nordisk språklitteratur utgitt i 2011	161
<i>Danmark</i>	
<i>Finland</i>	
<i>Island</i>	
<i>Norge</i>	
<i>Sverige</i>	
Om forfatterne	195
Adresser og lenker til språknemndene i Norden	197
Instruksjon til forfatterne	199

Forord

Språk i Norden er et årsskrift for språknemndene i Norden, og fra og med dette nummeret publiseres det bare elektronisk. Årsskriftet har vært utgitt fra 1970-tallet, og redigeres av de nordiske sekretærene i språknemndene i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Hovedredaktøren for dette nummeret er fra Språkrådet i Norge.

Vanligvis er artiklene i Språk i Norden baserte på innlegg som ble holdt på det årlige nordiske språkmøtet. Det gjelder også dette nummeret. I tillegg har vi tatt med tre andre, tematisk relevante artikler.

Det 58. nordiske språkmøtet fant sted 23.-24. august 2011 i Ilulissat på Grønland. Arrangør var Nordisk språkkordinasjon i samarbeid med Oqaasilerifikk og Grønlands Sprognævn. Temaene for møtet var "Morsmål, andrespråk, nabospråk og fremmedspråk". Den grønlandske kulturministeren, Mimi Karlsen, var forhindret fra å selv åpne møtet, men hennes velkomsttale til deltakerne ble lest opp, og er gjengitt som første artikkel i årsskriftet.

I tillegg til artiklene som er baserte på presentasjonene på språkmøtet, inneholder dette nummeret en artikkel av Arne Torp om den norske språkreformatoren Knud Knudsen som spilte en helt sentral rolle i utviklingen av norsk skriftspråk til dagens bokmål. Tommy Lyxell tar for seg situasjonen for døve barn i Sverige og manglende opplæring i tegnspråk i barnehage og førskole.

Det har vært vanlig å ha en mer omfattende artikkel om et av de nordiske språkene i hvert nummer, og i dette nummeret er det norsk som er temaet for "Språk i fokus"-artikkelen. Den er skrevet av Lars S. Vikør.

Bibliografi over utgivelser av ny språklitteratur i 2011 er også med, ordnet alfabetisk etter land.

Redaksjonen for Språk i Norden 2012 har bestått av Pia Jarvad, Dansk Sprognævn, Anna Maria Gustafsson, Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland, Jóhannes B. Sigtryggsson, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Birgitta Lindgren/Rickard Domeij, Språkrådet, Sverige og Rikke Hauge/Torbjörg Breivik, Språkrådet, Norge.

Oslo, juli 2013
Torbjörg Breivik
Hovedredaktør

Status for grønlandsk

Mimi Karlsen

Mimi Karlsen holdt sin velkomsttale ved årsmødet 23. august 2011. Den er gengivet nedenfor i sin fulde udstrækning. Mimi Karlsen redegør for det grønlandske sprogs status her og nu og beskriver den nye sprogløse, de mange vanskeligheder der er i afkoloniseringsprocessen, og i det at der er så relativt få grønlandsktalende til at varetage de samme opgaver som en stor befolkning har. Trods disse vanskeligheder er grønlandsk et fuldt moderne, litterær, kultursprog som værnes og udvikles til at passe til det grønlandske samfund. (red.)

Kære medlemmer af Nordiske Sprognævn, personalet ved Nordisk Sprogkoordination, netværksmødedeltagere og andre nordiske venner som gæster os her i Ilulissat. Det er mig en ære at byde jer velkommen til Kalaallit Nunaat, Nunarput, Grønland, hvor det nordiske sprog møde afholdes med overskriften: "Modersmål, andetsprog, nabosprog og fremmedsprog". Jeg vil indledningsvis gerne takke de nordiske sprognævn for at udpege Oqaasileriffik (det grønlandske sprogsekretariat) og Grønlands Sprognævn som vært for dette års sprog møde her i Ilulissat. Det er anden gang, at nordisk sprog møde bliver afholdt i Grønland.

Siden sidste møde kan jeg sige, at landet langsomt, men med sikre skridt, styres mere og mere fra Grønland selv. Vi har brugt mange kræfter for at opnå disse ændringer. Alene det, at vi juridisk er blevet anerkendt som et folk, har haft sin enorme betydning. Vi er et folk på lidt over 56.000 mennesker og har først fået vore reelle demokratiske borgerlige rettigheder for 50 år siden. Udviklingen fra kolonistatus til selvstyrende status har fundet sted igennem et par generationer.

De ældre har været vor ballast i vore bestræbelser. Det er dem, som gang på gang markerede, at vi går de nye tider i møde med vor folkesjæl, og ikke mindst med vort sprog i behold. Der kan være ideologier, og der kan være andre strømninger for forandring, men sproget er det som har bundet os sammen som et folk, vores spejl til vore intellektuelle færdigheder. Sproget er den betydeligste kulturarv vi har. Det har været med til at præge vores mentalitet mod åbenhed for andre kulturer og andre strømninger.

Det kan derfor ikke undre nogen, at tanken om at støtte mangfoldighed og

tolerance, med afsæt i den grønlandske kulturarv, kendetegner de nye politiske strømninger. Det er også på den baggrund, vi har baseret vore sprogpoltiske initiativer. Vi har erkendt, at et folk på lidt over 50.000 skal arbejde hårdt for at holde sproget i live. Men styrken ligger i, at det grønlandske sprog i hele den politiske historie har været en mærkesag. Ved det grønlandske sprogs styrkelse og bevarelse har vi måttet forholde os til og sammenligne os med andre samfund. Hvordan er de andre oprindelige folks situation, og hvordan er andre minoriteters forhold til deres majoritetssamfund? Vi har erfaret, at antallet af sprogbrugere ikke burde være barrieren. Arbejdsbyrden for et sprog på 50.000 brugere er lige så stor som et sprog med 50 millioner brugere. Det ekstra arbejde ligger i, at der ikke er mange sprog, som er udformet som Inuitsprog.

Sprogpolitik og sprogloven

Ved udformning af sprogpoltiske initiativer har vi klart adskilt uddannelsespolitik fra sprogpolitik. Der er rundt omkring i verden nok så gode sprogpoltiske initiativer, der blev druknet af uddannelsespolitikken for siden aldrig at blive rettet op igen. Inden jeg forlader forudsætningerne for sprogpoltikken skal jeg nævne, at vi på eget sprog i 200 år har en litterær tradition, og at vi har tradition for oversættelser af udenlandsk litteratur. Sprogpoltisk redegørelse blev udført af Oqaasileriffik i 2001. Efterfølgende blev der så lavet redegørelse om sproglig integration i 2006. Selvstyrekommisjonen formulerede i 2009, at det grønlandske sprog er det officielle sprog i Grønland i Lov om Grønlands Selvstyre. Inatsisartutlov om sprogpolitik blev vedtaget i 2010. Formålet med sprogloven er at sikre klare rammer for landets sprogpolitik, herunder om sproglig integration ved at

- 1) sikre det grønlandske sprog som et komplet og samfundsbærende sprog,
- 2) styrke det grønlandske sprog og udvikling heraf som modersmål og andetsprog,
- 3) imødegå og fjerne de eksisterende sprogbarrierer, så tosprogethed og flersprogethed kan blive en styrke og en rigdom,
- 4) fremme kontinuitet i sproglig tilegnelse i samfundet for at styrke Grønland som et videnssamfund.

Ved sproglig integration forstås fjernelse af sprogbarrierer og styrkelse af sprogtilgængeligheden for forskellige persongrupper med henblik på at forbedre mulighederne for borgernes deltagelse i samfundet og styrkelse af den grønlandske fællesskabsfølelse og identitet. Det grønlandske sprog er det officielle sprog i Grønland, og anvendes i offentlige forhold. Det danske sprog kan anvendes i offentlige forhold, og engelsk og andre fremmedsprog anvendes i det omfang, der er behov herfor. Sprogloven er desuden nyskabende, idet de offentlige myndigheder og virksomheder samt private virksomheder med mindst 10 ansatte er forpligtet til at udarbejde sprogpolitik på deres arbejdspladser.

Efter vedtagelsen af den grønlandske sproglov, blev der rejst debat om specielt tre områder. Det var om sproganvendelse ved annoncer, reklamer og skiltning, det grønlandske sprog i medierne og translatøruddannelsen. Med hensyn til skiltning skal det siges, at vi i Grønland har en retskrivning vedtaget ved lov fra 1973. Denne lov, som vedrører retskrivningsreform for Grønland, indførte den nye fonemiske og ikke-fonetisk baserede retskrivning, og ved vedtagelsen af loven, har man ikke afskaffet den gamle retskrivning. Vi har også gennem årene oparbejdet en sproglig standard på skrift, som har sin anvendelse i det officielle sprog i administrationen, i retsvæsenet, i lovgivning og i officielle dokumenter. Problemet med skiltning ligger bl.a. i, at mange blander den gamle og den nye retskrivning i samme tekst, og at den dansk-sprogede del af befolkningen tager det danske tekst for givet den dag i dag. Sprogsekretariatet har gjort opmærksom på dette problem, bl.a. ved afholdelse af seminar om skiltning. Der er sket en lille bevægelse i gang om at rette op på problemet.

Naalakkersuisut regner med at fremsætte et ændringsforslag til næste år til lov om sprogpolitik, og på nuværende tidspunkt arbejdes der på at undersøge mulighederne for at lovgive om sproganvendelse ved annoncer, reklamer, skilte og ved skriftlige henvendelser til forbrugerne.

I 2010 var der en debat om sprog i medierne med specielt henblik på det grønlandske sprog, eller manglen og forkert anvendelse af det. Debatten havde fokus på, at de grønlandssproget uddannede journalister skriver deres artikler på dansk og får dem oversat. Det handler ikke om placering af ansvar, men en holdning til det grønlandske sprog i en tid, hvor det grønlandske sprog er det officielle sprog. Udover at der blev skrevet på dansk, begrundes anklagerne især på forkert brug af bestemte ord, som ikke er baseret på dialektvariationer.

I 2010 nedsatte Naalakkersuisut en arbejdsgruppe om medier, hvor de bl.a. fik opgave til at overveje og komme med indstillinger til tilrettelæggelsen af

en fremtidig mediepolitik, der bygger på informations- og ytringsfrihed, sikrer spredning og styrke det grønlandske sprogs stilling i mediebilledet.

Oversættelser

Der er gennem tiden, efter europæisk kontakt, udviklet en oversættervirksomhed som på lødig vis dækker det grønlandske sprog. Allerede fra 1880'erne blev Det nye og det gamle testamente og salmer oversat. Nogle af salmerne er direkte oversat, og mange er gendigtet eller versioneret til grønlandsk. Vi har oversættelser af litterære klassikere fra andre sprog, og man kan således læse Sven Diva, Storfangeren, Moderen, Et dukkehjem, Himmerlandske historier, Noatun, De fortabte spillemænd, Pippi Langstrømpe og lytte til udsendelser om Nils Aslak Valkäpiapä's joikdigte i Grønlands Radio. Siden 1950'erne har man udviklet oversættelse af det juridiske sprog, ligesom menneskerettighederne er blevet oversat.

Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) har markeret sig som medspiller med hensyn til holdninger til det sproglige aspekt af samfundet og vidensbasen. Translatøruddannelsen skulle kunne hjælpe på korrekt sprogbrug på standard-sproget, bredere paratviden om andre kulturer, og mere reflekteret sprogbrug i det daglige sprog. Dette vil så kunne hjælpe til at løfte det grønlandske sprogs status i alle områder, også i specialiserede domæner.

Af internationale retskilder som Grønland er omfattet af, er f.eks. Nordisk Sprogkonvention og Deklaration om oprindelige folks rettigheder. Nordisk Sprogkonvention er ratificeret af Danmark, uden at konventionen omfatter det grønlandske sprog. Senere er der så løbende debat om, at konventionen skal omfatte selvstyrende områders sprog. Initiativer fra Nordisk Råd og Nordisk Sprogråd om Deklaration om nordisk sprogpolitik blev vedtaget, og der er konkret arbejde for en ændring af konventionens anvendelsesområder. FN har pr. september 2007 vedtaget Deklaration om de oprindelige folks rettigheder. Deklarationen understreger bl.a. alment gældende menneskerettigheders anvendelighed og omfatter bl.a. de oprindelige folks sproglige rettigheder. Deklarationen er støttet af samtlige nordiske lande repræsenteret i FN.

Set i bakspejlet har Grønland gennemgået en hastig udvikling i forbindelse med afkoloniseringsprocessen. Moderniseringen af Grønland har blandt andet medført til danisering, også sprogæssigt, og senere grønlandisering. Den sproglige krise mellem 1950 og 1980 har haft nogle efterdønninger, som kan være svære at overkomme. Det var dengang sproget så godt som mistede status blandt folk med mellemuddannelser. Alt skulle være dansk dengang, uddannelser, vejledninger, alt og alle, undtagen i de religiøse områder. Denne tids grønlandske elite, som var ca. 10 procent af befolkningen, begyndte at

mene, at det håbløst at udvikle fangerkulturens sprog til det moderne grønlandsk, og denne holdning blev støttet af flertallet af danske autoriteter. Man lærte ikke at værne om det grønlandske sprog til trods for, at flertallet talte grønlandsk. Denne situation blev vendt om 180 grader efter hjemmestyrets indførelse. Nu lærte man ikke dansk nok til at kunne uddanne sig, eftersom det danske sprog fortsat er faglighedens sprog.

Der ligger fortsat mange spændende udfordringer fremover indenfor sprogområdet. Det er mit håb, at alle deltagere vil få et godt udbytte af seminaret og opholdet her i Ilulissat. På vegne af Naalakkersuisut vil jeg endnu engang byde jer velkommen til dette nordiske sprogmøde i Ilulissat.

Summary

Mimi Karlsen made her welcome speech at the annual meeting 23 December 2011. It is reproduced in full below. Mimi Karlsen describes the present status of the Greenlandic language, the new language act, the many difficulties there are in the decolonisation process and in that there are relatively few Greenlandic speaking people to carry out the same tasks which a large population has. Despite these difficulties, Greenlandic is a fully modern, literary and cultural language, which is protected and developed to suit the Greenlandic society (ed).

Emneord: grønlandsk sprog, grønlandsk, sprogløvs

Mimi Karlsen er medlem af Naalakkersuisut, det grønlandske selvstyres parlament.

Inuit på nunatakker: et grønlandsk ordbogsprojekt

Pia Jarvad og Carl-Christian Olsen

Oqaasileriffik (Grønlands Sprogsekretariat) har indledt et bredt samarbejde om et større ordbogsprojekt og i første omgang for at definere principper for ordbogsarbejde på kalaallisut, (det grønlandske sprog). Det er ønskemålet at der er en ensartet fremgangsmåde for alle de planlagte ordbøger, og at ordbøgerne tager udgangspunkt i kalaallisut, det grønlandske sprog, og den grønlandske kulturbaggrund. Desuden skal opslagsord i ordbøgerne være opdateret til nutidens sprogbrug i 2000-tallet.

Projektet omfatter en beskrivelse af hele det grønlandske ordforråd, i form af en ordbog over det grønlandske sprog som inkluderer person- og stednavnene, og ordbøgerne grønlandsk – engelsk, engelsk – grønlandsk, grønlandsk – dansk, dansk – grønlandsk. Hidtil har de fleste ordbøger i kalaallisut, bortset fra Jonathan Petersens ordbogêraq fra 1951, taget deres afsæt fra dansk eller et andet fremmedsprog, og ordbøger til andre sprog er ikke tilgængelige i noget videre omfang. Grønlændere har derfor været nødsaget til at gå fra kalaallisut til dansk og videre fra dansk til det ønskede fremmedsprog. En noget uheldig metode i et moderne samfund.

Oqaasileriffik arbejder på at definere principper for ordbogsarbejde på kalaallisut med udgangspunkt i det grønlandske sprog, og den grønlandske kulturbaggrund. Opslag i ordbøgerne skal være nutidige og afspejle den nye definition af kalaallisut, som på skrift repræsenterer det grønlandske standard-sprog, som i princippet er dialektneutralt og opbygget gennem det historiske forløb af skriftlig fremstilling af sproget. Ordbogsopslagene, til trods for at være baseret på det centralt vestgrønlandske, tager alle bidrag med fra de andre hoveddialekter, og tilgodeser ikke bestemte dialektområder på skrift, ligesom man naturligvis medtager lovgivningen om skriftsprog som fælles grundlag for skriftlig fremstilling af kalaallisut.

Ordbogsprincipper

Kalaallisut er et polysyntetisk sprog, hvor man sætter endelser som fx udtrykker modalitet, verbalitet, til stammer, og populært sagt kan ét grønlandsk ord

svare til en hel sætning i et analytisk sprog som dansk, fx *Danmarkimukas-savugut* svarer til sætningen 'vi skal rejse til Danmark'. Kalaallisut indeholder hundreder af produktive bøjninger og hundreder af produktive afledningsprocesser som giver regelbundne ændringer, fx

- sinippoq 'sover' +niarpoq 'agter at' → sininniarpoq 'agter at sove'
- tupeq 'telt' +mi (lokativ) → tupermi 'i teltet'
- nakorsaq 'læge' -avoq 'er' → nakorsaavoq 'han er læge'

Agglutinationen (sammenføjningen) bevirker at stammer og suffikser gennemgår fonologiske processer på tværs af morfemgrænser og på tværs af ordgrænser, dvs. at når stammer udbygges til ordformer, sker der omfattende ændringer i morfemerne i form af fx assimilationer og bortfald af konsonanter, fx

• Oqaq	'tunge'
• Oqarpoq	'siger'
• Oqaaseq	'ord'
• Oqaluppoq	'taler'
• Oqallissaarut	'debatoplæg'
• Oqaasilerisoq	'sprogforsker'
• Oqaasilerissutit	'grammatik, lærebog'
• Oqaasipiluuppaa	'overfuser ham'

Det kræver en solid teoretisk basis og grundige overvejelser om hvordan denne mangfoldighed af features kan blive inkorporeret i en enkelt morfologisk teori til brug for valget af opslagsord og af oplysninger om opslagsordet, både i den grønlandske ordbog og i de andre ordbogsprojekter: grønlandsk-engelsk-grønlandsk, grønlandsk-dansk-grønlandsk. Overordnet er det at alle opslag i ordbøgerne skal tilgodese leksikaliseringer af alle stammer, alle opslag skal definere elementerne af sprogets delelementer af agglutinerings (sammenføjningen) i det polysyntetiske sprogs karakter.

Foruden grundstammer af en periode (udtryk) skal man angive egenskaber til konversion fra verbalitet til nominalitet og vice versa, da en stor gruppe af suffikser har den funktion at omstille verbalitet til nominalitet eller omvendt eller har den egenskab at vedligeholde dette. Ved udvalget af sammensætninger i ordbogen er det nødvendigt at godkende sammensætningernes leksikalisering samt deres rolle i forbindelse med morfologiske eller syntaktiske

sammenhænge og i deres skriftlige former, fx *Anersaaq Iluartoq* 'helligånden' til forskel fra *anersaaq iluartoq* 'en hellig ånd'.

Historisk set har man i grønlandsk ordbogsarbejde gentaget de samme stammer og suffikser, og har ikke i særlig stor udstrækning justeret udviklingen af sprogets ordforråd efter de nye omgivelser og realiteter som talerne af sproget har gennemlevet. Det nye projekt skal derfor gerne leve op til det informationsbehov som de nye generationer har rent sprogligt med at medtage det almene ordforråd, hverdagssproget med nye domæner og nye betegnelser for gamle ord, fx *kolonibestyrer* som i dag hedder *bygdekøbmand*. Der medtages et begrænset udvalg af talesprog og ungdomssprog ligesom samtale- og kontaktformler medtages, fx *aa-at?* 'virkelig?'; 'er det rigtigt?'.

Den nyere sprogbrug har bevirket at mange ord og sammensætninger er blevet leksikaliseret, og det angår både stammer, suffikser og endelser. Det er disse udfordringer som de nye principper i ordbogsarbejdet skal løse, samtidig med at de også skal understrege sprogets strukturelle opbygning.

Det første trin efter udformning af principperne vil blive at man redigerer en ordbog på ca. 20.000 opslagsord. Målgruppen er unge og yngre som har passeret folkeskolen, men som ikke har en videregående uddannelse. Derfor er ordbogen på et sprogligt niveau som skal passe til deres informationsniveau. Den første version vil have en karakter af retskrivningsordbog, med mulighed for at blive forøget til et større indholdsmæssigt format med udvidede domæneområder senere hen. Denne grundordbog skal kunne give definitioner til grundordforrådet i kalallisut.

Kilder

Kilderne skal primært være de ord som er godkendt af Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) ifølge den gældende lov om sprognævnet i Grønland. Oqaasileriffik har en database bestående af disse godkendte ord. Der vil også kunne hentes ord fra databasen for registrerede ord som endnu ikke har været til behandling til godkendelse. Derudover vil andre ordbøger blive konsulteret, og Oqaasileriffiks terminologilister for fx kriminallov, retsplejelov, miljøteknik, pengeinstitutioner, anatomi og socialpædagogik vil blive inkorporeret. En base som privat er indsamlet af Erik Fleischer og stillet til rådighed for projektet, rummer 350.000 ord. Kukkuniaat (automaten) som er en automatisk stavetkontrol som ligger på Oqaasileriffiks hjemmeside, er også en vigtig kilde. Et vist opsøgende arbejde med fx spørgelister, brug af de sociale medier, netblogs, indberetninger til hjemmesiden, radioprogrammer og søgelogger vil blive benyttet for at sikre ordforrådet i domæner som ikke er fyldigt repræsenteret i det foreliggende allerede indsamlede ordforråd.

Publicering på nettet og mobilen

Det er værd at tænke på at Grønland er et land med en meget høj grad af dækning med hensyn til internetadgang, og hele Grønlands befolkning kan være i kontakt med hinanden over nettet. Det så vi tydeligt da grønlandsk-dansk og dansk-grønlandsk ordbog blev gjort tilgængelige som mobilordbøger. Meget hurtigt blev ordbøgerne downloadet, og if. Jens Erlandsen som har stået for arbejdet med konvertering til mobiltelefon, er downloadet sket hurtigt, og dækningsgraden i forhold til populationen er meget høj, nemlig 8 %, svarende til at den danske retskrivningsordbog i samme periode kun blev downloadet af 1 % af danskerne. Det gælder for både android og iPhone-versioner begge steder.

Det er planen at alle dele af projektet skal publiceres på nettet, og at der vil blive versioner som kan downloades til mobiltelefon og andre mobile enheder. Kun dele af projektet som især retter sig for undervisning hvor en trykt bog er nødvendig, vil trykning ske. Med valget af ordbogsredigeringsystemet Ilex, er valget heller ikke nødvendigt, begge dele kan ske uproblematisk. Ordbogsredigeringsystemet Ilex er xml-baseret, og det giver mulighed for at det redigerede løbende publiceres på nettet. Derved bliver projektet synligt.

Kalallisut-Tuluttut Ordbogi

Et af de mest påtrængende behov i dagens Grønland er en tidssvarende grønlandsk-engelsk ordbog, Kalallisut-Tuluttut Ordbogi, herefter kaldet KTO. Målet med KTO er at udarbejde en ordbog for grønlændere, ikke for personer med engelsk som modersmål. Kalallisut er udgangspunktet, ikke engelsk (eller dansk), og ordudvalget er med udgangspunkt i den grønlandske kultur, det er en aktiv ordbog med henblik på produktion af skrift og tale, det er en learnerordbog op til 11. klassetrin og for almindelige mennesker som arbejder med udlændinge eller i turisterhverv, fx slædekøreren, fåreholderen og bådføreren. Ordbogen er tænkt som en synkron ordbog, normativ med hensyn til tegnsætning, grammatik og stavning. Kalallisut er metasprog i ordbogen, så det er evident at ordbogens primære brugere er grønlændere, men naturligvis vil den som den første og eneste af sin art bliver brugt af andre end dem den er tænkt til.

I dette projekt, som er i fuld gang, deltager disse fra Oqaasileriffik: *Carl Christian Olsen*, leder af Oqaasileriffik og *Katti Frederiksen*, akademisk sekretær, og fra Ilinniusiorfik (Undervisningsforlaget) forlagsleder *Abia Abelsen*. Fra USA deltager *Lenore Grenoble*, Carl Darling Buck-professor, University of Chicago med særligt henblik på stednavne og *Jerrold Sadock*, Glen A Lloyd-professor emeritus, University of Chicago. Fra Danmark deltager *Pia Jarvad*, seniorforsker, Dansk Sprognævn og *Jens Erlandsen*, Ilex, Erlandsen Media A/S.

Udover de ovennævnte kilder til hele projektet benyttes også Schultz Lorentzen: *Dictionary of the West Greenland Eskimo Language*, der udkom i 1927 som en engelsk oversættelse af *Den grønlandske ordbog - grønlandsk dansk* fra 1926, og den foreligger i elektronisk form nu i samme ordbogsredigeringsystem som er valgt til hele ordbogsprojektet.

Opslagsordene i ordbogen er stammer og tilhæng (suffiks), og der oplyses om ordklasser, om pluralis ved substantiver og der gives en beskrivelse på kalallisut, definitioner og brugseksempler og de tilhørende ækvivalenter med eksempler, brugsuplysninger og udtale. Udover de særlige problemer som er ved en ordbog mellem et polysyntetisk og et analytisk sprog, jf. ovenfor, er det en udfordring at kalaallisut har adskillige grammatiske kategorier som ikke har direkte modsvar i engelsk, fx 4. person (refleksiv), affikser som betegner modus: indikativ, imperativ, appositionalis (ledsagemåde), konditionalis, og fx mangler hvad der svarer til adjektiv, fx *white* = *qaqorpoq* = 'is white'.

Men eller kan opslagene se således ud:

aak *t* blood.

aakilliorneq *t* anaemia; ass. *she is at the hospital because of her anaemia.*

aalajangerpaa *o* (se også *htr: aalajangiivoq*)

1. decides; ass. *she decides to learn Spanish*

2. determine; ass. *she determines the rules in the classroom*

3. make up one's mind; ass. *she makes up one's mind to clean up.*

aalajangerpaa *o* (se også *htr: aalajangiivoq*)

(*sukallugu isumannaarpaa*) fastens; secures; ass. *he fastens it with a rope.*

kangerluk *t* fjord; ass. *there should be lots of salmon in the fjord.*

kavaajaq *t* jacket; coat.

kavaajaq sialussiut *t* raincoat.

kiguserivoq *o* has a toothache; ass. *the worst pain is to have a toothache.*

kigut *t* (kigutit) tooth.

kigutigissaatit *t, qass* tooth brush.

kigutileriffik *t* dental clinic.

piginnaaneq *t*

1. ability

<gr-beskriver >*sulinissamut piginnaanera tupinnaannarpoq*

</gr-beskriver>; ass. *his ability to work is incredible*

2. power

<gr-beskriver >*inunnguutsiminik piginnaaneralugu silassorissuuvoq*

</gr-beskriver>; ass. *she was born with (great) intellectual power.*

piginnaaneqarneq *t* competence; qualifications.

Når et vist antal ord er redigeret, er det planen at publicere dem på hjemmesiden og sideløbende med publicering redigere videre. Det er tanken at det lille antal ord skulle kunne inspirere brugeren til kommentarer, til suppleringer af betydninger og ordforråd mv. således at ordbogen vil blive redigeret i et samspil med brugeren som kan efterspørge ord og deres ækvivalenter i engelsk efter behov. Derved kan det antages at ordforrådet bliver mere dækkende i forhold til behovet end ved en traditionel redaktion.

Sprogbokse vil oplyse om fx brug af *a*, *an*, *the*, *these*, osv. når brugeren bevæger sig ind i en substantivartikel, og om sproglige kategorier som ikke findes i grønlandsk, men i engelsk, fx nutid/datid, og vil belyse kulturelle forskelle mellem grønlandsk og engelsk. Det kontrasterende samfund til Grønland er dog ikke Storbritannien, men derimod af naturlige årsager primært Canada, USA.

Summary

The Greenland Language Secretariat (Oqaasileriffik) has initiated a collaborative dictionary project, whereby it will define lexicographical principles in Kalaallisut (the Greenlandic language). The aim of the project is to ensure that all dictionaries use Kalaallisut as a point of departure, and focus on the Greenlandic language and Greenlandic culture. The project comprises a description of the Greenlandic vocabulary, including people and place names. There will also be Greenlandic – English, English – Greenlandic and Greenlandic – Danish, Danish – Greenlandic dictionaries. The dictionaries should be contemporary and reflect the new definition of Kalaallisut, which orthographically represents the Greenlandic standard language. The target group for the dictionaries is young people who have left primary and secondary school but

do not have a higher education. The sources must primarily be words which have been approved by The Greenlandic Language Secretariat (the Greenlandic Language Council), according to the existing law concerning the language council in Greenland.

Emneord: Grønlandsk sprog, grønlandsk-engelsk ordbog, grønlandsk-dansk ordbog, grønlandsk ordbog

Pia Jarvad er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Carl Christian Olsen er sekretariatsleder i Grønlands Sprogsekretariat og medlem av Grønlands Sprognævn.

Store og små sprog

Jørn Lund

Denne artikel handler om store og små sprog, om stærke sprog og svage sprog, om rige sprog og fattige sprog, om sprog med lang radius og kort radius, om sprog mellem mennesker og i mennesker.

Nogle sprog er indiskutabelt store, stærke, rige og langtrækkende, engelsk fx. Andre er indiskutabelt små og svage og har kort aktionsradius, det thailandske sprog mlabri for at tage et eksempel, der er velbeskrevet af den danske sprogforsker Jørgen Rischel (Rischel, 2007). Men mlabri kan udmærket være et rigt sprog, et kulturbærende sprog med stor udtrykskraft. Alligevel vil man nok uvilkårligt karakterisere det som et lille sprog. Vigdís Finnbogadóttir protesterede engang over, at islandsk blev kaldt et lille sprog. Hun opfatter det som lige så stort som andre. At karakterisere sproget som lille er overfladisk. Islandsk er et stærkt kulturudtryk og fastholder forbindelsen mellem nutid og fortid. Storhed og størrelse er ikke det samme.

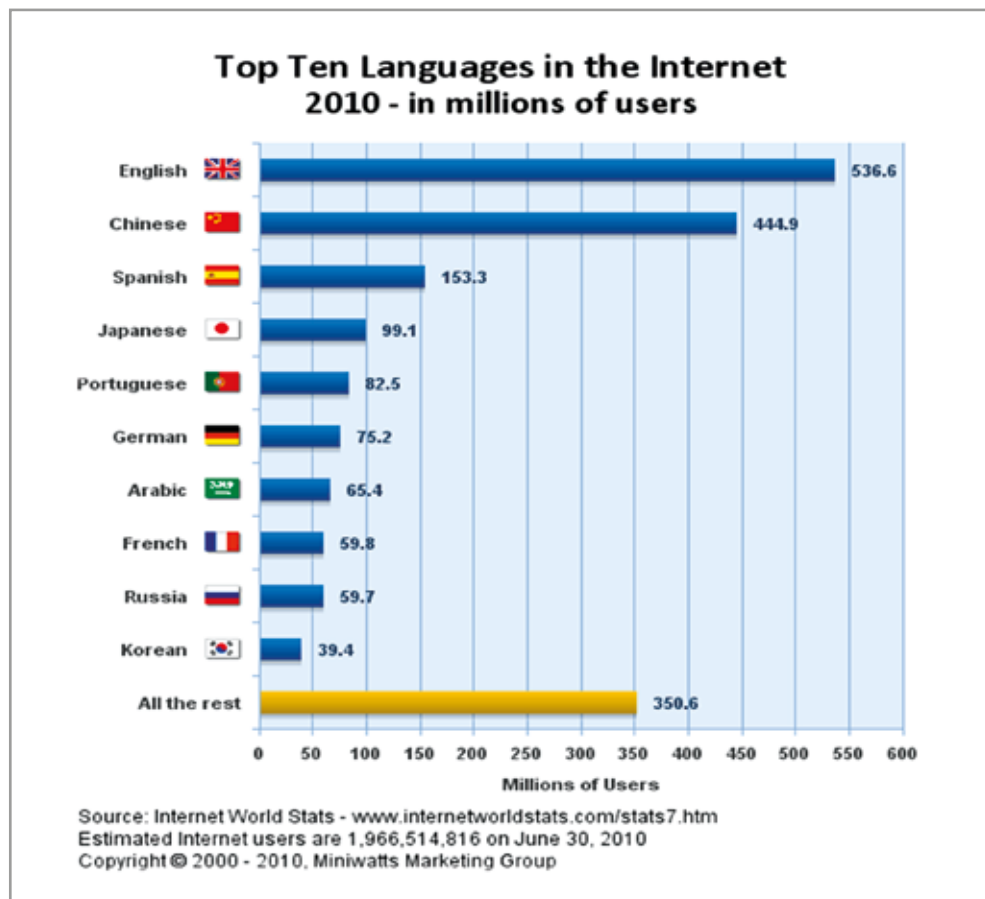
Store og små sprog

Lad os nu se, hvordan opgørelsen over store og små sprog kan se ud:
[Language Percent of World Population Mandarin 12.44% Spanish 4.85% English 4.83% Arabic 3.25% Hindi 2.68% Bengali 2.66% Portuguese 2.62% Russian 2.12% Japanese 1.80% German 1.33% Javanese 1.25% Others 61.17%]

Kilde: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_languages_by_number_of_native_speakers

Der må skelnes mellem opgørelser, der alene ser på antallet af dem, der har det pågældende sprog som modersmål/hovedsprog, og de opgørelser der ser på antallet af dem, der har det pågældende sprog som andetsprog eller behersker det som mere end et sekundært fremmedsprog. Engelsk bliver et større sprog, hvis man optæller alle med bare en nogenlunde beherskelse af sproget.

Man kan også rangordne sprogs størrelse ved at se på antallet af brugere på nettet:

Kilde: <http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>

Man har også aktuelle målinger af internetbrugere i de europæiske lande. Det kan diskuteres, om en stor udbredelse i sig selv styrker nationalsproget eller måske omvendt fremmer udbredelsen af engelsk. Men man må antage, at en stor udbredelse i et sprogområde formodentlig også afspejler, at det pågældende lands hovedsprog er det mest anvendte på nettet.

Internet and Facebook Usage in Europe

EUROPE	Population (2012 Est.)	Internet Users, 30-June-12	Penetration (% Population)	Users % in Europe	Facebook 31-Dec-12
Albania	3,002,859	1,471,400	49.0 %	0.3 %	1,097,800
Andorra	85,082	68,916	81.0 %	0.0 %	34,540
Austria	8,219,743	6,559,355	79.8 %	1.3 %	2,915,240
Belarus	9,643,566	4,436,800	46.0 %	0.9 %	533,360
Belgium	10,438,353	8,489,901	81.3 %	1.6 %	4,922,260
Bosnia-Herzegovina	3,879,296	2,327,578	60.0 %	0.4 %	1,345,020
Bulgaria	7,037,935	3,589,347	51.0 %	0.7 %	2,522,120
Croatia	4,480,043	3,167,838	70.7 %	0.6 %	1,595,760
Cyprus	1,138,071	656,439	57.7%	0.1 %	582,600
Czech Republic	10,177,300	7,426,376	73.0 %	1.4 %	3,834,620
Denmark	5,543,453	4,989,108	90.0 %	1.0 %	3,037,700
Estonia	1,274,709	993,785	78.0 %	0.2 %	501,680
Faroe Islands	49,483	39,948	80.7 %	0.0 %	31,820
Finland	5,262,930	4,703,480	89.4 %	0.9 %	2,287,960
France	65,630,692	52,228,905	79.6 %	10.1 %	25,624,760
Germany	81,305,856	67,483,860	83.0 %	13.0 %	25,332,440
Gibraltar	29,034	20,660	71.2 %	0.0 %	21,700
Greece	10,767,827	5,706,948	53.0 %	1.1 %	3,845,820
Guernsey & Alderney	65,345	48,300	73.9 %	0.0 %	2,620
Hungary	9,958,453	6,516,627	65.4 %	1.3 %	4,265,960
Iceland	313,183	304,129	97.1 %	0.1 %	227,000
Ireland	4,722,028	3,627,462	76.8 %	0.7 %	2,183,760
Italy	61,261,254	35,800,000	58.4 %	6.9 %	23,202,640
Jersey	94,949	45,800	48.2 %	0.0 %	32,760
Kosovo	1,836,529	377,000	20.5 %	0.1 %	n/a
Latvia	2,191,580	1,570,925	71.7 %	0.3 %	414,520
Liechtenstein	36,713	31,206	85.0 %	0.0 %	12,780
Lithuania	3,525,761	2,293,508	65.1 %	0.4 %	1,118,500
Luxembourg	509,074	462,697	90.9 %	0.1 %	227,520
Macedonia	2,082,370	1,180,704	56.7 %	0.2 %	962,780
Malta	409,836	282,648	69.0 %	0.1 %	217,040
Man, Isle of	85,421	39,460	46.2 %	0.0 %	39,380
Moldova	3,656,843	1,639,463	44.8 %	0.3 %	285,640
Monaco	30,510	30,700	100.6 %	0.0 %	36,220

Montenegro	657,394	328,375	50.0 %	0.1 %	306,260
Netherlands	16,730,632	15,549,787	92.9 %	3.0 %	7,554,940
Norway	4,707,270	4,560,572	96.9 %	0.9 %	2,771,480
Poland	38,415,284	24,940,902	64.9 %	4.8 %	9,863,380
Portugal	10,781,459	5,950,449	55.2 %	1.1 %	4,663,060
Romania	21,848,504	9,642,383	44.1 %	1.9 %	5,374,980
Russia	142,517,670	67,982,547	47.7 %	13.1 %	7,963,400
San Marino	32,140	17,000	52.9 %	0.0 %	9,420
Serbia	7,276,604	4,107,000	56.4 %	0.8 %	3,377,340
Slovakia	5,483,088	4,337,868	79.1 %	0.8 %	2,032,200
Slovenia	1,996,617	1,440,066	72.1 %	0.3 %	730,160
Spain	47,042,984	31,606,233	67.2 %	6.1 %	17,590,500
Svalbard & Jan Mayen	2,191	n/a	n/a	n/a	n/a
Sweden	9,103,788	8,441,718	92.7 %	1.6 %	4,950,160
Switzerland	7,925,517	6,509,247	82.1 %	1.3 %	3,055,800
Turkey	79,749,461	36,455,000	45.7 %	7.0 %	32,131,260
Ukraine	44,854,065	15,300,000	34.1 %	3.0 %	2,312,920
United Kingdom	63,047,162	52,731,209	83.6 %	10.2 %	32,950,400
Vatican City State	535	480	89.7 %	0.0 %	20
TOTAL EUROPE	820,918,446	518,512,109	63.2 %	100.0 %	250,934,000

NOTES: (1) The European Internet Stats (preliminary) were updated for June 30, 2012. (2) Facebook subscriber data is for December 31, 2012. (3) Detailed data for individual countries can be found by clicking on each country name. (4) The population numbers are for mid-year 2012 based mainly on data contained in [U.S. Census Bureau](#). (5) The usage numbers come from various sources, mainly from statistics published by [Nielsen Online](#) , [ITU](#) , [Facebook](#) , [GfK](#), and other trustworthy sources. (6) Data may be cited, giving due credit and establishing an active link back to [InternetWorld Stats](#) . (7) For definitions and help, see the [site surfing guide](#). © Copyright 2013, Miniwatts Marketing Group. All rights reserved worldwide.

Kilde: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

Ser vi på internetudbredelsen i Norden, ser tallene således ud:

Sverige: 9,1 mio. indbyggere, 8.7 mio. internetbrugere: 92,4 %
 Danmark: 5,5 mio. indbyggere, 4.8 mio. internetbrugere: 85,9 %
 Finland: 5.2 mio. indbyggere, 4.5 mio. internetbrugere: 85,2 %
 Norge: 4,7 mio. indbyggere, 4.4 mio. internetbrugere: 94,4 %
 Island: 311.000 indbyggere, 302.000 internetbrugere, 97 %
 Færøerne: 49.000 indbyggere, 37.500 internetbrugere: 76,1 %

Stærkere og svagere sprog

Mere interessant end dette kan være de forskellige sprogs relative styrke. Dansk blev i en avisartikel sommeren 2011 udnævnt til at være verdens 18. stærkeste sprog, selv om dansk blandt verdens ca. 6000 sprog rangordnes som mellem nr. 90 og 100, når der foretages opgørelser over, hvor mange der har et givet sprog som førstesprog.

Sprogmanden Ole Stig Andersen inddrog som begrundelse momenter som forældres valg af sprog, når de taler med deres børn, han påpegede betydningen af, hvor mange bøger og film der udkommer på sproget, ligesom han så på brugen af sprog inden for sektorer som handel og økonomi.

Nu er placeringen som nr. 18 efter min mening mildt sagt diskutabel, men det er sådan set relevant ikke bare at tælle hoveder, når man vurderer et sprogs styrke. Mange momenter kan inddrages:

sprogets officielle status

sprogets placering i medier, specielt nyhedsmedier

sprogets anvendelighed i specielt nye medier

tale- og skriftsprog eller kun talesprog

befolkningens uddannelsesniveau

prestigeforhold

politisk opbakning

folkelig opbakning

sproglig opmærksomhed

nationalfølelse/patriotisme

kodificering, dokumentation

og flere momenter kan føjes til.

Sidste punkt i min oversigt over 'momenter' rummede ordene kodificering og dokumentation. Der er ingen tvivl om, at det styrker et sprog at være velbeskrevet og altså i vore dage at være fyldigt repræsenteret på internettet. En af grundene til, at Ivar Aasen midt i 1800-tallet præsterede det kolossale arbejde i løbet af få år at etablere en stor grammatik over det norske folkesprog og en stor ordbog over samme, var naturligvis, at han ville styrke landsmålet og vise

dets rigdom. Og når irsk, et sprog der efterhånden kun blev brugt af ganske få, blev udstyret med omfattende beskrivelser og normeringer, var det for at kunne bruge sproget i den irske nation building og gøre det gangbart og operativt i moderne medier – og derpå kunne der oprettes radio og tv på irsk.

EFNIL, den europæiske organisation for nationale sproginstitutioner, iværksatte i 2003 projektet ELM (European Language Monitor), der skulle udforme et pilotprojekt for et sprogbarometer, populært sagt et redskab til måling af nationalsprogenes styrke og resistens. Man fandt frem til flg. indikatorer:

Sprogets status i landet, fx som administrationssprog; sprogløve og sproglige lovreguleringer

Borgerrettigheder, statsborgerskab og sprogkrav, fx sprogtest og sproglige mindretalsrettigheder

Nationalsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Fremmedsprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Minoritetssprogenes status i uddannelsessektoren fra grundskolen til universitetet

Sproget i erhvervslivet, fx som koncernsprog, i websider og årsrapporter

Sproget i medierne, aviser, radio og tv

Sprogets internationale status, fx som undervisningsfag i andre lande

Sproget i voksenuddannelserne

Sproget i national og regional politik, den offentlige administration og juridiske institutioner

Sprogets status som officielt sprog i andre lande

Sproget i kulturinstitutionerne

Sprogbrug i familie og fritid

Her i Norden kan vi konstatere, at de lande, der forholdsvis sent har vundet deres suverænitet, generelt har en større opmærksomhed over for sproget som nationalsymbol, end de gamle suveræne stater som Sverige og Danmark. Har man været sprogligt undertrykt eller ikke været herre i eget hus, skærpes den sproglige opmærksomhed. Men presset mod selv store sprog kan være så

stærkt, at de taber domæne. Det ser man aktuelt mange eksempler på i Kina, som praktiserer massiv sprogundertrykkelse.

Den politiske interesse for at styrke hovedsproget i de nordiske lande er nok mindst i Danmark, større i Norge og Sverige, endnu større på Færøerne, i Grønland og Island. Men der kan være langt fra ord til handling. Mht. Åland og Finland gør særlige forhold sig gældende. Den finlandssvenske befolkning, som sprogligt er meget opmærksom, er under et vist pres, ligesom svenskundervisningen i Finland. Fremkomsten af "de sande finner" har ikke gjort situationen lettere. I Danmark er Dansk Folkeparti det mest sprogpatriotiske parti, hvad der ikke har gjort det lettere at føre en afbalanceret sprogpolitik.

Når islandsk har kunnet overleve, skyldes det ikke antallet af islandsktalende, som i flere århundreder var under 50.000, men netop at sprogstørrelse og sprogstyrke ikke er identiske størrelser, og at man scorer højt på de momenter, jeg har listet op ovenfor. Og når nynorsk foreløbig har kunnet leve i mere end 150 år, understøttet af en mangfoldighed af talte dialekter, skyldes det heller ikke alene antallet af nynorskbrugere, men også de oplistede momenter og den regionale bevidsthed, der adskiller nordmænd fra fx danskere. Danskere spørger straks hinanden om, hvad de laver, arbejder med. Nordmænd spørger hinanden om, hvor de kommer fra. Sådan set kunne de jo bare høre efter.

Sproglige udtryksmuligheder

Et sprog med mange udtryks- og nuanceringsmuligheder er i en vis forstand større end et, der kun har få. I den forbindelse sammenligner man traditionelt antallet af ord i de største ordbøger over de sammenlignede sprog. Den metode er dog behæftet med mange og alvorlige problemer. Hvornår er der tale om et ord med mange betydninger, og hvornår er der tale om flere ord? Har vi fx fået et nyt ord eller en ny betydning, når *mus* nu også kan bruges i forbindelse med computernavigation? Ordbegrebet kan håndteres på mange måder, og ordforrådet er i mange sprog umuligt at gøre op, fordi man let danner nye ord, fx ved sammensætninger og spontandannelser. Antallet af ord i ordbøger afspejler i højere grad mængden af ressourcer og leksikografer, der har været involveret i ordbogsarbejdet end sprogenes forråd af ord og udtrykspotentiale. Lars Brink har i en spændstig afhandling (Brink, 1979) konstateret, at man i det gamle dialektsamfund havde brug for lige så mange, men naturligvis andre ord, end dem, man betjener sig af de moderne samfund. Sprogene afspejler forskellige verdener.

Individuelle sproghistorier

Et aktuelt vidnesbyrd om sprog som spejl af to verdener har den danske for-

lægger Johannes Riis leveret i artiklen "Glæden ved at være tosproget." Han er født i 1950 og vokset op på øen Mors i Limfjorden, et sted, hvor dialekterne efter danske forhold har vist sig forholdsvis resistente. Hans far havde en større gård, og Johannes blev hurtigt inddraget som medhjælper, når han da ikke var i skole. I underskolen var der skolegang hver anden dag, og i skolen talte eleverne dialekt, men lærte at skrive rigsdansk uden at opfatte det som noget problem. På centralskolen talte eleverne også dialekt, og først efter 7. klasse var der en lærer, der sagde, at eleverne muligvis måtte indstille sig på, at en enkelt lærer eller to kunne finde på at forlange, at de talte rigsdansk. Men heller ikke på realskolen stillede man særlige krav til sproget. Dialekten kunne helt frem til gymnasietiden anvendes både hjemme og i skolen, indtil han selv op til gymnasieårene ville forberede sig på, at "der var en verden uden for Mors", og i gymnasieårene blev det lokale standarddansk skolesproget, mens hjemmesproget fortsat var – og er – dialekten.

Tanken om at tale rigsdansk med forældre, brødre og fætre er nærmest umulig. Johannes Riis lægger vægt på "at have en forbindelse tilbage til min tidligste barndom og den livsform, jeg var en af de sidste til at vokse op under, og som nu kun er historie." "... jeg er tosproget og regner med at være det min tid ud (...)". Der var altså en klar arbejdsdeling mellem de to sprog; at kalde det ene rigere og mere udtryksfuldt end det andet lader sig ikke gøre. Men naturligvis er Riis' morsingbomål præget af ikke at have været anvendt i det daglige i 40 år, det er blevet gammeldags dialekt. Men hans to sprog afspejler to verdener. Den historie har paralleller i alle sprogsamfund, som er under pres fra et ekspanderende sprog og er for så vidt genkendelig i alle de nordiske sprogsamfund, måske undtagen det islandske.

Stafetløbet

Når sproget overleveres fra én generation til den næste, er det aldrig helt det samme sprog. Hver generation danner nye ord, og ordenes betydninger kan forskydes, umærkbart eller mærkbart. Det er en almindelig reaktion hos den ældre generation, at sproglige ændringer er af det onde. Mange opfatter nye udtaleformer som mislykkede forsøg på at ramme deres egen udtale, men hele næste generation kan have dannet nye mønstre. Betydningsudviklinger kritiseres normalt også, selv om fænomenet altid har gjort sig gældende. Ordene *bjørnetjeneste* og *forfordele* har eksempelvis fået nye betydninger i dansk, og det går ikke stille for sig. Kultur- og materialudviklingen fører uvægerlig til dannelse og optaget af nye ord, og selv om accepten af dette er større, kan det give anledning til skepsis hos den ældre generation. Den yngre generation er generelt mere tolerant og lader de ældre have deres sprog i fred. Selv om

sprogene ændrer sig, bliver de ved at hedde islandsk, norsk, dansk, svensk, færøsk osv.; de højfrekvente ord, funktionsordene er kittet i sproget og ikke på samme måde underlagt forandringens lov. Morfologi og syntaks ændrer sig heller ikke så meget over tid som udtale og ordforråd.

Litteraturen udfolder en bred vifte af sproglige udtryk og kan bygge bro mellem generationerne og sikre en fælles referenceramme. Den sprogdudvikling, der føres an af digtere og essayister, er et godt alternativ til den almindelige, mere markedsstyrede sprogdudvikling. Men hvor meget skal unge mennesker have med i bagagen af ældre litteratur? I Danmark er bølgerne gået højt siden 1970, da det såkaldte udvidede tekstbegreb indførtes i danskundervisningen. Vi har haft hidsige debatter om litterære, historiske og kunstkanoner. Det har sat litteratur, historie og kunst på dagsordenen, og det er godt. Mindre væsentligt er det, om man er tilhænger eller modstander af en kanon. I en skolesammenhæng er en kanon unødvendig, hvis man har gode læse- og læreplaner. Men hvis tekstvalget er frit, kan det let gå ud over det ældre stof. Efter min mening må man kende sin egen kulturelle baggrund, hvis man skal være udfarende og uforskrækket over andre kulturer. Hvis man ikke har et kulturelt fundament, bliver man bare omkringfarende. På samme måde er et godt fundament i modersmålet afgørende for udbyttet af at møde andre sprog og åbne sin verden.

Summary

This article is about large and small languages, strong and weak languages, rich and poor languages, languages with wide radii, languages with narrow radii and languages between people and languages in people. A distinction needs to be made between the number of people who have a certain language as their native language, and the number of people who speak this language as a second language. But the size and the strength of a language are not identical; factors such as a language's national status as being the official language, whether a language is seen as a national symbol, or how a language is represented by different types of media, for example the Internet, can determine a language's strength. A language also changes: new generations bring with them new words, which enter the vocabulary. Furthermore, one can also talk bilingualism within a language, whereby dialect and the standard form create two linguistic worlds.

Litteratur:

Brink, Lars 1979: Ordforrådets omfang og vækst. I: *Børnenes sprog – sprogene omkring børn*. København: Hans Reitzel, 109-175.

Rischel, Jørgen 2007: *Mlabri and Mon-Khmer*, udg. af det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Emneord: store og små sprog, sprogs størrelse, dansk

Jørn Lund, professor, direktør i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab indtil 2011, medlem af Ekspertgruppen Nordens Sprogråd , formand for Dansk Sprognævn

Skandinavisk i kontakt med indvandrersprog

Pia Quist

Det seneste årti er antallet af undersøgelser, der tager afsæt i sociolingvistiske beskrivelser af urbane, flersprogede ungdomsmiljøer vokset markant i Norge, Sverige og Danmark. Denne artikel giver et overblik over de vigtigste resultater fra den skandinaviske forskning, idet der redegøres for parallelle fund der vedrører ordstilling, bøjning, ordforråd og udtale. Artiklen afsluttes med en kort udredning af verserende diskussioner om den terminologi, som knyttes til forskningen. Kan man tale om etnolekter, multietnolekter, stil eller for eksempel 'sæt af træk'?

De seneste 10-15 år har forskere undersøgt konsekvenser af sprogkontakt mellem nyere indvandrersprog og de skandinaviske sprog blandt unge mennesker, der vokser op i multikulturelle bykvarterer i Skandinavien. I både Danmark, Norge og Sverige har undersøgelser vist, at de unge varierer enkelte grammatiske træk, udtale og ordforråd i forhold til standardsprogene. I regi af det nordiske forskernetværk, MultiNord¹, har vi samlet en stor del af denne skandinaviske forskning i en antologi med titlen *Multilingual Urban Scandinavia* (Quist & Svendsen 2010). Bogen samler for første gang den skandinaviske forskning i unges sprog i multikulturelle kontekster. I denne artikel vil jeg kort opridse nogle af de ens sprogræk vi finder i byerne Stockholm, Malmø, Göteborg, Oslo, København og Århus. Og jeg vil også komme ind på enkelte forskelle.

Bogens artikler baserer sig alle på en sociolingvistisk interesse for at beskrive variationen i de heterogene urbane sprogsamfund. Det er dog forskelligt om fokus lægges på beskrivelsen af lingvistiske kontaktfænomener i grammatik og udtale, eller om fokus mere lægges på sprogholdninger og de identitetskonstruktioner som den sproglige variation hænger sammen med. Men fælles

1 Multinord er et forskernetværk, der samler sprogforskere i alle de nordiske lande, men først og fremmest Norge, Sverige og Danmark, da det er her de store byer med større grupper af indvandrere er placeret. Det faglige fokus er nye sproglige praksisser i storbykvarterer præget af forskellige sprog og kulturer. Netværket har mødtes ved tre seminarer i hhv. København, Oslo og Stockholm, støttet af blandt andet NordPlus og Fonden for Dansk-Norsk samarbejde.

for alle undersøgelser der præsenteres i bogen, er at de inkluderer alle unge mennesker i urbane kontekster – altså ikke kun dem der i andre sammenhænge kaldes *tosprogede*. Man er interesseret i at beskrive de fælles sprogpraksisser som er resultater af de særlige demografiske forhold der gør sig gældende i etnisk og sprogligt blandede bykvarterer. Dette perspektiv bygger videre på en tradition som den svenske sprogforsker Ulla-Britt Kotsinas introducerede i Skandinavien så tidligt som i 1980'erne (f.eks. Kotsinas 1988). Hendes arbejde med det såkaldte *rinkebysvensk* blev banebrydende idet hun netop flyttede forskningen i de unge tosprogedes sprog fra andetsprogsforskningen til sociolingvistikken. Det vil sige, i stedet for at gå til beskrivelsen af de unges sprog som tilegnersprog – noget de var i gang med at tilegne sig – beskrev hun de unges sproglige variationer som var de (nye) dialekttræk – på samme måde som en dialektforsker ville beskrive enhver anden stockholmsk dialekt eller sociolekt. Selvom det dialektperspektivet er blevet diskuteret og kritiseret (Madsen 2008, Quist 2008, Fraurud & Bijvoet 2010), er det blandt de skandinaviske forskere siden Kotsinas blevet en udbredt og ukontroversiel praksis at lægge et sociolingvistisk perspektiv – og ikke et andetsprogs perspektiv – på de unges sprog (Svendsen & Quist 2010)².

Der er flere gode grunde til at samle og sammenholde resultaterne fra de svenske, norske og danske undersøgelser. Landene har i efterkrigsperioden, og specielt siden 1970'erne, haft en stigende indvandring fra ikke-vestlige lande til storbyerne. I Sverige er denne proces begyndt lidt tidligere, og man har her en højere andel af indvandrere sammenlignet med Danmark og Norge. Indvandrere og efterkommere udgør i Danmark og Norge cirka 11 % af de samlede befolkningsantal på henholdsvis cirka 5,5 og 4,8 millioner mennesker. I Sverige er andelen cirka 17 % af den samlede befolkning på cirka 9,2 millioner (tallene er fra 2009/2010³). Disse forskelle kan muligvis forklare at det netop var i Sverige de første undersøgelser af unges nye måder at variere sprog på blev beskrevet. Der var slet og ret tidligere tale om sprogkontaktsituationer som førte til de sprogstilarter der siden er blevet benævnt blandt andet *rinkebysvensk*.

Trods Sveriges forspring er det dog rimeligt at hævde, at velfærdsstaterne Sverige, Norge og Danmark har gennemgået sammenlignelige demografiske

2 Der har vist sig stor international interesse for bogen om de skandinaviske undersøgelser. Det kan muligvis skyldes netop det sociolingvistiske perspektiv som vi har været relativt tidligt ude med i Skandinavien.

3 Statistics Denmark (2009) web page: <http://www.dst.dk/>;
Statistics Norway (2010), web site: <http://www.ssb.no/english/>;
Statistics Sweden (2009) <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/>.

og socioøkonomiske udviklinger som har resulteret i særlige – og for socio-lingvisten interessante – vilkår i sprogligt og kulturelt blandede bykvarterer. Dertil kommer at svensk, norsk og dansk har sammenlignelige sprogsystemer som gør det relevant at sammenholde de grammatiske og ordforrådsmæssige variationer (udtalen er lidt vanskeligere at sammenligne – det kommer jeg tilbage til).

De skandinaviske undersøgelser viser at der findes en række træk der til-sammen i de enkelte sprogfællesskaber sam-varierer med hinanden. Det skal dog understreges at der ikke er tale om nogen pan-skandinavisk sprogstil i den forstand at unge på tværs af Sverige, Norge og Danmark i fællesskab – for eksempel via medier og online kommunikation – har skabt en fælles sprogstil. Hvad man derimod finder, er lokalt fremspirende sprogstilarter som ser ud til at være konstituerede af parallelle lingvistiske træk. Grunden til parallelterne skal snarere søges i de ensartede sproglige og sociohistoriske kontekster end i et (forestillet) pan-skandinavisk ungt sprogfællesskab.

Grammatiske træk

På baggrund af undersøgelserne i Sverige, Norge og Danmark kan det konstateres at der i alle byerne er fundet variation i forhold til V2-reglen samt grammatisk markering af genus.

I Sverige beskriver Natalia Ganuza (2010; 2008) en tendens til at unge i visse sammenhænge bruger ligefrem ordstilling i kontekster hvor standardsvensk har inversion. For eksempel "Sen hon gick till skolan" i stedet for det standardsvenske "Sen gick hon till skolan". Der findes den tilsvarende tendens i Oslo (Opsahl & Nistov 2010, Opsahl 2009a, c) og København (Quist 2000, 2008), for eksempel på norsk: "Hvis noen står og breaker, alle stopper opp" i stedet for "Hvis noen står og breaker, stopper alle opp" og dansk: "Når man er i puberteten, man tænker mere" i stedet for "Når man er i puberteten, tænker man mere". Opsahl og Nistov finder en klar sammenhæng mellem den situationelle kontekst og brugen af den ligefremme ordstilling. Andelen af brud på V2-reglen er tre gange så høj i uformelle samtaler mellem de unge end i de mere formelle interview med forskere. Og dette på trods af at antallet af mulige grammatiske kontekster for non-inversion er højere i interviewene. Ganuza i Sverige viser ydermere at der forekommer flere brud på V2-reglen når de unge i hendes undersøgelse engagerer sig ekstra meget i en samtale – når de træder ind i det der kaldes *high involvement speech style* (Ganuza 2010: xx). Variation i V2-reglen ser altså ud til at være karakteristisk for uformel sprogbrug i venskabsgrupper, men mindre karakteristisk uden for venskabsgrupperne i mere formelle sammenhænge.

Det er en pointe i alle undersøgelserne af V2-variationen, og specielt i Ganuzas publikationer, at ikke alle unge i de flersprogede urbane miljøer benytter denne mulighed for variation. Og der er heller ingen af de unge der bruger non-inversion konsekvent i alle sætninger i alle samtaler. Alligevel ser variation i V2-reglen ud til at være et etableret stiltræk som kan indekseres "ung, flerkulturel storby-person". Roger Källström (2010) har undersøgt hvordan V2-variation bruges som et litterært greb i ny svensk litteratur. I romanen *Et ögon rødt* af den svenske forfatter Jonas Hassen Khemiri bruger jeg-fortælleren konsekvent ligefrem ordstilling hele romanen igennem. Det er et litterært performativt greb som ikke ville forekomme ligeså konsekvent uden for fiktionens verden, men som i romanen er med til at fremstille en bevidst vildledende ung person som slås med at finde sig i de multikulturelle Stockholm. Man kan argumentere for at når et sprogligt træk på denne måde kan benyttes som stilistisk greb i litteratur, må det være bredt etableret og muligt at afkode i sprogsamfundet. Trækket har da også været kendt og beskrevet af sprogfolk i mere end tyve år (Kotsinas 1988; Quist 2000), og det udgør muligvis en kandidat til fremtidig forandring i standardsprogene selvom det endnu er for tidligt at vise (Maegaard & Quist 2009).

Variation i markering af grammatisk genus er et andet træk vi finder i både Norge, Sverige og Danmark. Blandt de unge i Oslo udelades, i følge Opsahl (2009b) og Opsahl og Nistov (2010), den feminine indefinitte artikel 'ei' i visse kontekster. Der er en tendens til overforbrug af maskulinum sammenlignet med standard. Derudover konstateres udeladelse af genuskongruens, for eksempel "den kroppsspråket" i stedet for "det kroppsspråket". I Danmark ses en tendens til brug af fælleskøn, specielt i demonstrativer, i kontekster, hvor standarddansk har intetkøn (Quist 2000). For eksempel "den blad" i stedet for "det blad". Som ved variation i V2-reglen gælder det også for denne tendens til forenkling af genussystemerne at det ser ud til at være et træk der benyttes i uformelle kontekster blandt venner.

Fælles for de her nævnte grammatiske træk er at de involverer markerede træk. Det vil sige træk der (af grammatikere) regnes som specielle for et sprog, og her altså dansk, norsk og svensk. Markerede former er specielt sensitive over for forandring i kontekster med sprogkontakt og de er ofte særligt vanskelige for sprogtilegnere at lære (Lund 1997). Derfor er det måske ikke overraskende at det netop er markerede former der benyttes af de unge. De rummer nemlig et stilistisk potentiale som kan udnyttes – leges med, om man vil. Det er muligt at øge og mindske graden af at 'lyde som majoriteten' eller 'lyde som (immigrant) minoriteten' ved at bruge standardnormen for de markerede former eller ved at variere dem.

Brugen af variation i V2 og genusmarkering er for de unge i undersøgelserne *en mulighed*. De kan vælge at bruge den alternative form, eller de kan vælge standardformen. Dette er et gennemgående resultat i de tre skandinaviske landes undersøgelser. Der er altså ikke tale om at de unge ikke behersker dansk, svensk eller norsk syntaks og genusmarkering. De kan nemlig skifte fra situation til situation. De unges evne til at variere deres egen sprogbrug afhængigt af konteksten var netop Kotsinas' vigtigste argument for at *rinkebysvensk* skulle betragtes som en svensk varietet eller dialekt og ikke som tilegnersprog. De nyere skandinaviske undersøgelser viser sig altså at støtte Kotsinas' argument på dette punkt.

Udtale

Et gennemgående resultat i de danske, svenske og norske undersøgelser er at den fonetiske variation er emblematiske for den urbane ungdomsstil. Udtalen er tydeligt genkendelig for de unge. De behøver ikke lytte til mange sekunders tale før de kan associere taleren med multietnisk sprogspraksis (Bodén 2010, Pharao & Hansen 2010, Bijvoet & Fraurud 2010). Men de konkrete fonetiske træk som varierer i forhold til standardsproget, er komplekse og vanskelige at beskrive idet de berører suprasegmentale såvel som segmentale træk (Pharao & Hansen: 1-2). En internordisk sammenstilling af parallelle fonetiske træk giver heller ikke mening på samme oplagte måde som gjaldt de grammatiske træk idet de fonetiske systemer er meget forskellige i Danmark, Norge og Sverige. Der er dog én undtagelse, et parallelt fænomen, som her kort skal berøres. I Danmark finder vi en tendens til udeladelse af stød i kontekster hvor standarddansk almindeligvis har stød (Quist 2000). Parallelt hermed finder man i Oslo en tendens til at distinktionen i *tonelag* om ikke forsvinder helt så i hvert fald varierer (Svendsen og Røyneland 2008). I en test, oplæsning af *minimale par*, finder Svendsen og Røyneland en tendens til at de unge erstatter tone II med tone I (Svendsen og Røyneland 2008: 73). For eksempel udtales ordet *bønder* almindeligvis med tone I [1bøn:|r] og ordet *bønner* med tone II [2bøn:|r] (i dansk er forskellen mellem de to ord netop tilstedeværelsen af stød eller ej, *bønder* udtales med stød, *bønner* uden). I dansk er der eksempler på at ord som *tusind*, *sammen* og *grim* udtales uden stød af unge københavnere på Nørrebro (Quist 2000). Disse ord ville i traditionel københavnsk udtale have stød på henholdsvis vokalen u [°tu⁰s|n], konsonanten m i [°s⁰m⁰|n] og [°g⁰ø⁰m⁰]. Det ville på denne baggrund være oplagt at forestille sig at distinktionen af tonelag i svensk også ville variere i Malmø og Stockholm, men Bodén (2007) finder interessant nok ikke afvigelser fra standard sydsvensk udtale hvad angår svensk tonelag.

Det diskuteres om norsk og svensk tonelag har historisk forbindelse med dansk stød, men for begge fænomener gælder at de hører til de markerede former som kan være vanskelige for udlændinge at tilegne sig, og som er mere udsatte for variation og forandring. Derfor er det ikke så overraskende at vi finder variation i netop stød og (norsk) tonelag.

I Sverige rapporterer Bodén (2007, 2010) om en ny udenlandsk-lydende måde at tale svensk på. Bodén har studeret udtalen hos unge i flersprogede områder af Malmø, Göteborg og Stockholm (som en del af SUF-projektet, 'Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer', Boyd 2010). Bodén beskriver en ny accent som ikke kun er farvet af talernes førstesprog (tyrkisk, arabisk med mere), men ser ud til at være influeret af flere forskellige sprog. Hun har sammenlignet udtaler i svensk med blandt andet arabisk og tyrkisk udtale, men kan ikke finde fonetiske træk som overføres fra førstesproget til andetsproget (altså det fænomen som i andre sammenhænge har været kaldt *negativ transfer*). Man kan altså ikke tale om at de unge har en arabisk eller tyrkisk accent, men snarere en svensk accent farvet af det flersprogede miljø den er blevet til i. På den baggrund argumenterer Bodén for at betragte de unges sprog som en lokal svensk varietet, en multietnolekt. Hun kvalificerer dette yderligere ved at fastslå at talerens baggrund ikke ser ud til at determinere en bestemt udtale. Der er for eksempel talere med forældre som er født uden for Sverige der bruger almindelig standardsvensk udtale, og omvendt talere som har forældre der er født i Sverige, der bruger den udenlandsklydende accent.

Indtil videre findes desværre ingen lignende undersøgelser fra Danmark og Norge som systematisk sammenligner den lokale ungdomssproglige udtale med udtalen i de unges førstesprog, men man kunne godt forestille sig at samme tendens er at finde i København og Oslo – altså at udtalen vil være lokal med udenlandsk farvning, uden at der kan påvises direkte transfer fra talernes førstesprog. Det er dog et konsistent resultat i alle tre lande at etnisk baggrund ikke er en afgørende determinator for brugen af de multietniske sprogpraksisser, herunder udtalen, da ikke alle med minoritetsbaggrund deltager i disse praksisser, og omvendt findes majoritetsunge med indfødte forældre som bruger de multietniske praksisser (Quist 2012).

Leksikon

Den sidste gruppe af sproglige træk som kan sammenlignes på tværs af Danmark, Norge og Sverige, vedrører ordene. En række ord – de fleste med slang- og diskursregulerende funktioner – forbindes med de multietniske sprogpraksisser i Skandinavien. Ordene stammer fra de store indvandrersprog, hovedsa-

geligt arabisk og tyrkisk, men også serbisk, kurdisk, græsk med mere. Nogle ord er kun registreret helt lokalt, for eksempel kun i Oslo, men er ikke fundet andre steder. En del ord er dog genkommende i alle landene. Der viser sig nemlig at være en række sammenfald på tværs af Sverige, Norge og Danmark mellem hyppigt anvendte ord som de unge har lånt fra arabisk og tyrkisk. Her skal nævnes et par af de mest hyppige.

Diskurspartiklen *wallah* er almindeligt udbredt blandt de unge i både Danmark, Norge og Sverige (eller *vollah* eller *wolla* – der findes i litteraturen ingen fast konvention for skrivemåden, jf. Opsahl 2009a). *Wallah* er oprindeligt et arabisk ord der betyder 'ved Allah' eller 'jeg sværger ved Allah'. Det bruges i dansk, norsk og svensk til at understrege rigtigheden af det der siges. Man sætter det således enten foran eller bagved sætningen som det lægger sig til, for eksempel *wallah jeg snakka med han* – altså i betydningen 'det er sandt jeg talte med ham', og *han irriterer meg wollah*, i betydningen omtrent 'han irriterer mig, jeg sværger' (begge eksempler fra norsk, Opsahl 2009a: XX). Ordet er blevet næsten emblematiske for de unges sprog, og Aarsæther (2010) kan ligefrem rapportere om at flere af de unge i Oslo bruger det som betegnelse for selve sprogstilen idet de anvender formuleringen "at tale wallah" (Aarsæther 2010: 116)

Et andet udbredt udtryk er det tyrkiske ord *lan*. I tyrkisk betyder *lan* 'mand' eller 'ung mand', og blandt de unge i Skandinavien bruges det som en partikel der understreger det sagte, altså for eksempel *det er sejt, lan* – lidt på samme måde som man i dansk bruger 'mand' i uformel talesprog, for eksempel *hvad siger du, mand?* *Lan* bruges også som benævnelse eller kaldenavn for en person, ven eller fremmed, *hey, lan* eller *lan, vil du med?* Møller (2010) viser i en detaljeret analyse af en gruppe tyrkisk-danske unge fra Køge at *lan* også bruges med dansk udtale med stød [*lan*']. Det vil sige at ordet er integreret med drengenes øvrige sprog uden at det længere meningsfuldt kan opfattes som et tyrkisk ord (Møller 2010: 141).

I Malmø i Sverige har Ekberg (2010) undersøgt brugen af pronomenet 'sån' som opfattes som særligt udbredt i svensk ungdomssprog. Den oprindelige funktion af ordet har været 'sammenligning' ('lige som', for eksempel *en sån klänning som Lisa har*), men de unge i Malmø bruger ordet til en række andre funktioner, for eksempel som determinator i stedet for de ubestemte artikler 'en' og 'ett' (*jeg var på sån badplats*). Ekberg mener at der kan være tale om en grammatikaliseringsproces hvori 'sån' med tiden måske vil erstatte de ubestemte artikler 'en' og 'ett'. Denne proces kan konstateres blandt alle unge i Malmø, men det ser ud til at det er unge som bor i de multietniske storbyområder som er i front af denne udvikling. Altså at frontløberne i sprogudviklingen

er unge der deltager i de beskrevne multietniske sprogpraksisser. Interessant nok finder Opsahl (2009b; Opsahl & Nistov 2010) en tendens til en tilsvarende proces med 'sånn' i Oslo. Til gengæld har vi – indtil videre – ingen rapporter om noget tilsvarende i Danmark.

Ved siden af diskurspartikler som *wallah* og *lan* bruger de unge indlån fra (hovedsageligt) tyrkisk og arabisk som i den nye flersprogede kontekst får en form for slangkarakter. Det vil sige de bruges og fungerer uformelt og står i stedet for et "normalsprogligt udtryk" (Anker-Møller mfl. 2001). Selvom mange af de unge i de skandinaviske undersøgelser ikke har tyrkisk som førstesprog, bruges oprindeligt tyrkiske ord som *kız* og *para*. *Kız* betyder pige – her brugt i et eksempel fra Ahmed i København: *Efter den der fest, jeg tænker bare på fest og kız*. *Para* er almindeligt brugt i Tyrkiet for penge, mens det i de unges brug af ordet i en skandinavisk kontekst kan siges at få en mere markeret betydning som kan sammenlignes med andre slangord for penge (i Danmark for eksempel gysser, moneter, slanter). Andre kendte ord i de skandinaviske byer er *jalla*, *salam*, *ew*, *inshalla* med flere.

Lan, *para*, *wollab* m.m. er også almindelige i andre europæiske storbyer (Wiese 2012; Dirim & Auer 2004; Cornips 2002), men i litteraturen findes så vidt vides endnu ingen bud på hvorfor det netop er disse ord der går igen på tværs af landenes ungdomsgrupper. Det er måske ikke overraskende at ordene overvejende stammer fra de store indvandrersprog tyrkisk og arabisk, og ikke de lidt mindre indvandrersprog, som for eksempel somali eller vietnamesisk. Det er de største sproggrupper der synes at præge hvilke ord der tages op af de unge (hvilket ikke nødvendigvis er tilfældet hvad angår udtale, jf. ovenfor). Et ord som *wallah* bruges også i tyrkisk, så en stor del af de europæiske indvandrere må formodes at kende til netop dette ord i forvejen. Men det gælder naturligvis ikke de tyrkiske ord som mange unge uden tyrkisk forkundskaber har taget til sig. Her kan man spekulere på om forklaringen skal findes i ordenes fyndighed og måske det at de forekommer nemme at kombinere med danske, norske etc. sætninger. Mange af ordene falder under klassiske 'slangdomæner' som udtryk for penge, piger, hilsner med mere – tænk bare på hvor mange slangord der findes for *pige* og *penge*.

Hvad hedder barnet?

I en analyse af en svensk debat om *blattesvenska*⁴ påpeger Milani (2010: 117) at de senmoderne etnisk og sprogligt blandede fællesskaber i storbyerne ud-

4 *Blatte* bruges i svensk – ofte nedsættende – om personer med minoritetsbaggrund. *Blattesvenska* kan sammenlignes med ordene *kebabnorsk* i Norge og *perkerdansk* i Danmark (Kulbrandstad 2004)

fordrer gænge strukturalistiske og sociolingvistiske kategorier som man tidligere har beskrevet sproglig variation med. De nye sprogsituationer har betydet intense debatter, specielt i Sverige, om hvad man kan kalde de nye sproglige fænomener som udvikler sig i de heterogene storbyområder. Kotsinas overtog i sin tid ordet *rinkebysvenska* fra de unge selv i hendes undersøgelser (Kotsinas: 1988). Ordet blev populært i den svenske offentlighed som betegnelse for svenske minoritetsunges eget sprog. Men som Bijvoet & Fraurud (2010: 187) peger på har ordet *rinkebysvenske* haft den uheldige effekt at være (med) skaber af forestillinger om en fast afgrænselig varietet tilhørende fast afgrænselige etniske grupper. Sproget er blevet betragtet som ringere og mindre udviklet end standardsvensk og traditionelle svenske dialekter, og skridtet til at bruge det nedsættende *blattesvenska* synes måske derfor ikke så langt (se også Stroud 2004 for en analyse af begrebet *rinkebysvenska* i offentlig diskurs). Som en slags moddiskurs – til i sær *blattesvenska* – har det svenske magasin *Gringo* foreslået den mere positivt konnoterede term *miljonsvenska* for at signalere blandt andet at varieteten bruges af mange forskellige (en million) mennesker og andre steder end i Stockholmforstaden Rinkeby (Milani 2010: 125).

I Danmark og Norge har man ikke i samme udstrækning som i Sverige haft en offentlig debat om hvad man rettelig kan og bør kalde de omtalte sproglige fænomener⁵. Her synes en mere traditionel, strukturalistisk, tilgang – udsprunget af dialektologien – at have været mere udbredt. I Danmark foreslog Quist således i 2000 termen *multietnolekt* for at signalere netop sammenhængen med almindelig (aner)kendt sproglig variation som har været beskrevet med andre lektbegreber (dialekter, sociolekter med mere) (se også diskussion heraf i Quist 2008). I Norge valgte man inden for UPUS-projektet⁶ (se Svendsen 2010) at anvende betegnelsen *multietnolektisk stil* for dels at bibeholde henvisningen til ligheden med andre 'lekter', dels for at signalere at der er tale om en stil i den forstand at brugerne skifter mellem forskellige stillejer afhængig af den specifikke kontekst⁷.

I Danmark afviser Møller (2010) (og andre med ham, Madsen 2008a og b; Jørgensen & Møller 2008; Jørgensen 2004) lekt-tilgangen, idet han argumenterer for et alternativt perspektiv der ikke tager udgangspunkt i en strukturel

5 Det betyder ikke at det har skortet på offentlig bevågenhed i almindelighed. Aviser, radio og tv har også i Norge og Danmark bragt mange historier om de unges "de nye dialekter", men det har ikke rejst en egentlig debat om hvad man rettelig bør kalde varieteterne.

6 "Utviklingsprosesser i urbane språkmiljø", <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/prosjekter/upus/index.html>

7 Se også diskussion heraf mellem Quist og Opsahl i forbindelse med Opsahls disputatsforsvar ved Oslo Universitet 2010; Quist 2012: XX; Opsahl 2012: XX)

sproglig beskrivelse. Møller foretrækker at tale om 'sæt af træk' i stedet for sprog, varieteter og 'lekter'. Det gør han fordi han med 'sæt af træk' sprogligt ønsker at opløse ideen om faste, afgrænselige sprog. I sine analyser viser han at de unge trækker på en bred vifte af sproglige træk som ikke meningsfuldt i den konkrete kontekst kan siges at høre til bestemte sprog eller varieteter. Han kalder derfor de unges sprogpraksis for *polysprogning* - hvilket er en specifikation af Jørgensens sprogningsbegreb (Jørgensen 2004; 2010). Sprogningsbegrebet er et forslag til et dynamisk sprogbegreb som ikke 'tingsliggør' sprog og varieteter. Ifølge Jørgensens og Møllers sprogsyn taler mennesker nemlig ikke 'sprog', men bruger 'sæt af træk' som associeres med (de ideologiske konstruktioner) sprog, de er *sprogere*. Inden for dette paradigme undgår man derfor helst at bruge metasproglige begreber som 'etnolekt' og 'multiethnolekt'. I stedet bliver de unges egne, emiske, betegnelser for deres sprog ofte i sig selv objekt for analyse (for eksempel 'at tale integreret' versus 'at tale gadesprog', Madsen m.fl. 2010). Der er i det hele taget en fortløbende diskussion blandt forskerne i MultiNord om det er mest hensigtsmæssigt at bruge emiske eller metasproglige betegnelser for de unges sprogpraksisser. Kulbrandstad (2004) har i en artikel oplistet forskellige folkelige udtryk i Norge, Danmark og Sverige, for eksempel *kebabnorsk*, *wallanorsk*, *rinkebysvenska*, *rinkebyslang*, *perkerdansk* og *jallasprog*. Af de metasproglige navne som har været foreslået af skandinaviske forskere, kan nævnes *dialekt*, *sociolekt*, *register*, *multiethnolekt*, *ethnolekt*, *multiethnisk ungdomssprog*, *multiethnolektisk stil* og *senmoderne urban ungdomsstil*. På trods af de mange forskellige navne i spil synes der dog at være enighed om at der ikke eksisterer et 'sandt' navn eller begreb som er bedst dækkende. Det er forskerens sprogsyn og analysetilgang der legitimerer det ene frem for det andet. Og – heldigvis – er der i MultiNord forskere med forskellige forskningsbaggrunde og sprogsyn.

Summary

Compared to other European countries, Scandinavian linguists were relatively early in carrying out studies on the emergence of new linguistic practices in urban areas characterized by large amounts of migrants (notably, the Swedish sociolinguist Ulla-Britt Kotsinas' path-breaking studies from 1980s). The Scandinavian countries are comparable with respect to urban organization and developments, and the languages are relative similar in grammar and vocabulary. Furthermore, the parallel socio-demographic developments of the three Scandinavian welfare states offer comparable socio-political backgrounds for young people in the ethnically mixed areas of the larger cities. This article presents an overview of the results of the Scandinavian research from the et-

hnically mixed urban neighborhoods of the cities of Oslo, Stockholm, Copenhagen, Malmö, Gothenburg and Aarhus. The article presents a set of syntactic, morphological and lexical variables that are recognized as co-occurring in the speech of adolescents across Scandinavia. Despite discussions and disagreements on how to term and conceptualize new linguistic practices we find some striking parallels across the Scandinavian countries.

Litteratur

Anker-Møller, Søren m.fl., 2001: *Politikens Slangordbog*. 6. udgave.

Bijvoet, Ellen & Kari Fraurud, 2010: "‘Rinkeby Swedish’ in the Mind of the Beholder. Studying Listener Perceptions of Language Variation in Multilingual Stockholm". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 170-188.

Bodén, Petra, 2007): "‘Rosengårdssvensk’ fonetik och fonologi". I: Lena Ekberg (red.): *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Nordlund 27. Småskrifter från Nordiska språk, s.1 – 47. Lund: Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum.

Cornips, Leonie, 2002: "Etnisch Nederlands in Lombok. I: Hans Bennis m.fl. (red.): *Een buurt in beweging. Talen en Culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. Amsterdam: Aksant. S. 285-302.

Dirim, Inci & Peter Auer, 2004: *Türkisch sprechen nicht nur die Türken. Über die Unschärfbeziehung zwischen Sprache und Ethnie in Deutschland*. Berlin: Walter de Gruyter.

Ganuza, Natalia, 2008: *Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings. Subject-verb order in declaratives, questions and subordinate clauses*. Ph.d.-afhandling, Stockholm Universitet.

Ganuza, Natalia, 2010: "Subject-Verb Order Variation in the Swedish of Young People in Multilingual Urban Areas". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 31-48.

Kotsinas, Ulla-Britt, 1988: "Immigrant Children's Swedish – A New variety?" *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 9, Nos. 1&2, s. 129-140

- Kulbrandstad, Lars Aanders, 2004: "'Kebabnorsk', 'perkerdansk' og 'gebrokken'- ord om innvandreres måte å snakke majoritetsspråket på. I: Helge Sandøy (red.): *Den fleirspråklege utfordringa*. Oslo: Novus. S. 108-130.
- Jørgensen, Jens Normann & Janus Spindler Møller, 2008: "Poly-Lingual Languageing in Peer Group Interaction". *Nordand: nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, vol 3, nr. 2. S. 39-56.
- Jørgensen, Jens Normann, 2004: "Languageing and languagers". I: Christine B. Dabelsteen & Jens Normann Jørgensen (red.): *Language and Language Practices*. Københavnerstudier i tøsprogethed, vol. 36. S. 5-22.
- Jørgensen, Jens Normann, 2010: *Languageing: Nine Years of Poly-Lingual Development of Young Turkish-Danish Grade School Students*. Københavnerstudier i tøsprogethed.
- Madsen, Lian Malai, Janus Spindler Møller, Jens Normann Jørgensen, 2010: "'Street Language' and 'Integrated': Language Use and Enregisterment Among Late Modern Urban Girls": I: Lian Malai Madsen, Janus Spindler Møller, Jens Normann Jørgensen (red.): *Ideological Constructions and Enregisterment of Linguistic Youth Styles*. Copenhagen studies in bilingualism, vol. 55, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, København. S. 81-113.
- Madsen, Lian Malai, 2008a: *Fighters and outsiders: linguistic practices, social identities, and social relationships among urban youth in a martial arts club*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Madsen, Lian Malai, 2008b: "Senmoderne urbane ungdomssproglige stiltræk og identitetskonstruktion hos tre Taekwondo-kæmpere i København". *Nordand, nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*. S. 7-30.
- Maegaard, Marie & Pia Quist, 2009: "Multiethnic linguistic practices – a future standard Copenhagen?" Foredrag præsenteret ved *ICLaVE 5* Københavns Universitet 2009.
- Møller, Janus, 2010: "Polylingualism in the Steak House: Exploring Linguistic Practices in Late Modern Copenhagen". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 127-141.

- Källström, Roger, 2010: "Literary Use of Multiethnic Youth Language. Noninversion in Swedish Fiction". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 142-155.
- Lund, Karen, 1997: *Lærer alle dansk på samme måde? En længdeundersøgelse af voksnes tilegnelse af dansk som andetsprog*. Herning: Special-pædagogisk forlag
- Opsahl, Toril & Ingvild Nistov, 2010: "On Some Structural Aspects of Norwegian Spoken among Adolescents in Multilingual Settings in Oslo". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 49-64.
- Opsahl, Toril, 2009a: "Wolla I swear this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo". I: Frans Gregersen og Unn Røyneland (red.): Special issue of *Nordic Journal of Linguistics. Sociolinguistics*. 32-2, s. 221-244.
- Opsahl, Toril, 2009b: "Genusmarkering og sårn i norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo". I: *"Egentlig alle kan bidra!" - en samling sociolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo*. Ph.d.-afhandling Oslo Universitet.
- Opsahl, Toril, 2009c: "Enkelt og tøft: Non-V2 i deklarativsetninger med topikaliserede elementer hos ungdommer i multietniske miljøer i Oslo". I: *"Egentlig alle kan bidra!" - en samling sociolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo*. Ph.d.-afhandling Oslo Universitet.
- Opsahl, Toril, 2012: "Svar...XXX". *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. S.
- Quist, Pia & Bente Ailin Svendsen (red.), 2010: *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters.
- Quist, Pia, 2000: "Ny københavnsk 'multiethnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer". *Danske Talesprog* 1, s. 143-212.
- Quist, Pia, 2008: "Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice". *International Journal of Bilingualism* 12 (1 & 2), s. 43-61.
- Quist, Pia, 2012: *Stilistisk Praksis*. København: Museum Tusculanum.

- Quist, Pia, 2012: "Opposition i anledning af Toril Opsahls ph.d.-disputas ved Universitetet i Oslo, 12. februar 2010". *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. S. 314-323.
- Stroud, Christopher, 2004: "Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideology debates: A Bourdieuan perspective". *Journal of Sociolinguistics* 8. S. 163-230.
- Svendsen, Bente Ailin og Unn Røyneland, 2008: "Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway". *International Journal of Bilingualism*. 12(1 & 2), s. 63- 83.
- Svendsen, Bente Ailin, 2010: "Linguistic Practices in Multilingual Urban Contexts in Norway: An Overview". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 12-16.
- Wiese, Heike, 2010: *Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht*. München: Verlag C.H. Beck.
- Aarsæther, Finn, 2010: "The Use of Multiethnic Youth Language in Oslo". I: Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (red.): *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters. S. 111-126.

Emneord: Multiethnolekt, flersprogethed, skandinaviske byer, unges sprog

Pia Quist er lektor ved Københavns Universitet, ph.d.

Sprogtester og islandsk statsborgerskab

Ari Páll Kristinsson

De sidste to årtier er sprogtester i forbindelse med ansøgninger for statsborgerskab blevet stadig mere almindelige i europæiske lande. I 2009 blev de også indført i Island. Sprogtester for statsborgerskab har blandt anden en gatekeeping-funktion som ikke nødvendigvis er helt åbenbar. De islandske myndigheders eksplicitte og dokumenterede begrundelser for de nye sproglige krav gik udelukkende ud på at understrege hvor fordelagtig det er for indvandrere at beherske nationalsproget godt. Sprogtestenes sværhedsgrad ligger "kun" på niveauet CEFR A-1(-A-2), og man kan godt bestå selv om man fx ikke kan skrive noget islandsk. Gennemsnitlig 94 % bestod testene i 2009-2010.

In many cases across Europe, it is language that fulfils the role of lubricant of the integration machinery and that works as a gatekeeper of the national order. (Extra, Spotti & Van Avermaet 2009, s. 14)

Forøget satsning på sprogtester i Europa⁸

Indvandring i Europa har vokset betydeligt, især efter "murens fald", dvs. i perioden 1991-2011. I tillæg til at der stadig har kommet flere indvandrere fra Asien, Afrika og Syd-Amerika, har også mange flyttet fra Øst- og Sydeuropa til de vest- og nordeuropæiske lande.

Sprogtester i forbindelse med ansøgninger for statsborgerskab er ligeledes blevet mere almindelige i Europa i ovennævnt periode, især efter årtusindeskiftet. Foreningen ALTEs (Association of Language Testers in Europe) undersøgelser har vist at i 2002 fandtes der sprogtester for statsborgerskab i 4 af de 14 europæiske lande som man undersøgte (29%), mens resultaterne for 2007 var 11 ud af undersøgelsens 18 lande (61%) (Van Avermaet 2008, s. 16). Sprogtester for statsborgerskab bruges i alle Europas hjørner – fra Baltikum i nordøst til Portugal i sydvest – og siden 2009 også i Island, jf. nedenfor. I en

⁸ Artiklen bygger på forfatterens indlæg på det nordiske sprogmode i Ilulissat 2011. Sprogmodets tema var "modersmål, nabosprog, andetsprog, fremmedsprog".

del tilfælde findes der ikke kun sprogtester for ansøgere om statsborgerskab, men også krav om kundskaber i landets historie og samfundsforhold. En arbejdsgruppe inden for ALTE har siden 1990'erne, både på egen hånd og i samarbejde med Europarådet og andre aktører, samlet og analyseret information om sprogtester og indvandring i Europa. Deres resultater tyder på at det både drejer sig om stadig flere lande end tidligere og at landene gør strammere krav:

A growing number of European countries have introduced or formalised linguistic requirements for the purposes of migration, residency and citizenship, and national governments often require language tests or other formal assessment procedures to be used. One can observe a stricter policy on language testing for immigrants and a shift from using language tests to facilitate language learning to connecting financial and civic rights sanctions to these test results. (ALTE, 2011)

I tillæg til myndighedernes sprogtester for nye medborgere, findes der naturligvis flere sproglige udfordringer som indvandrere ellers møder fx på arbejdsmarkedet og i deres deltagelse i det nye samfund iøvrigt. Deres muligheder for et godt job kan være afhængige af deres færdigheder i nationalsproget, og i engelsk.

Mange, især akademikere, har kritiseret at nationale myndigheder i Europa i stigende grad har strammet deres krav til ansøgere om statsborgerskab, blandt andet ved brugen af sprogtester. En almindelig holdning blandt kritikere er at sprogtestene bygger på en konservativ ideologi om forholdet mellem nationalstat og nationalsprog, som ikke passer for et multikulturelt Europa. Shohamy (2006), fx, kalder sprogtester for statsborgerskab for "the major device used by governments to perpetuate status priorities" (Shohamy 2006, s. 68). Cameron (2004) ser debatten om sprogtester for indvandrere i Storbritannien i en større sprogpolitisk sammenhæng; ønsket om sprogtester kom op på overfladen i samme periode som to andre sprogpolitiske tiltag i Storbritannien, dvs. når myndighederne opfordrede skoler til at lægge a) endnu større vægt på standard engelsk, og b) endnu mindre vægt på fremmedsprogsundervisning. Hun konkluderer med: "[W]hen taken together these measures convey a rather consistent message: that standard English is Britain's national language, and the only language its citizens really need to know" (Cameron 2004, s. 150). En del akademikere indenfor sprogtestfaget sætter ikke kun spørgsmålstejn ved sprogtestenes ideologi, etik og begrundelse, men også ved selve testenes nytte for måling af de sproglige færdigheder som de er ment for at måle.

Til trods for at der findes fælles træk i den udvikling i Europa at der stadig

er flere lande som har indført sprogtester blandt betingelserne for statsborgerskab, så viser det sig at begrundelsen for testene faktisk varierer lidt mellem de europæiske lande, og ligeledes er gennemførelsen varierende. Det er fx mindre almindeligt at man stiller (stramme) sprogkrav for indvandrere, blandt andet for statsborgerskab, i landene i Sydeuropa end i de nord-, vest- og østeuropæiske lande. Det er også klart at fx Estland og Letland (men ikke Litauen på samme måde, jf. fx Siiner & Vihalemm 2011, s. 118–119) har den særstilling at forbindelsen mellem statsborgerskab på den ene side og nationalsprogene estisk og lettisk på den anden side, blev efter 1991 et vanskeligt politisk spørgsmål som handlede om den status som indbyggere med russisk baggrund skulle tildeles efter Sovjetunionens fald. Spørgsmålet drejede sig da ikke om sprogkrav til nye indbyggere, men om nye sprogkrav til tidligere indbyggere. Siden 1993 har Estland oprettet en ordning som indebærer at man kan opnå estisk statsborgerskab blandt andet ”by demonstrating a basis writing, reading and speaking level of competence in Estonian together with a basic knowledge of Estonian history and the constitution” (Hogan-Brun, Ozolins, Ramonienė & Rannut 2008, s. 83), og Letland har en lignende ordning (op. cit.).

Selv om man kan pege på diverse forskelle mellem de europæiske lande, så mærker man at udviklingstendensen ligger i samme retning: ”it cannot be denied that a proliferation of integration tests and courses is spreading across Europe through policy emulation” (Extra, Spotti & Van Avermaet 2009, s. 14).

Siden 1. januar 2009 har ansøgere om islandsk statsborgerskab måttet bevise deres færdigheder i islandsk. Nedenfor beskrives sprogtestens baggrund, indhold og resultater i 2009–2010.

Ændringer i islandsk demografi

Der er sket forholdsvis store ændringer i islandsk demografi på forholdsvis kort tid. Indbyggere med indvandrerbaggrund var i 2011 omkring 7 % af befolkningen, sammenlignet med ca 2 % omkring 1990. I Island tales der nu sandsynligvis 100–200 andre modersmål end islandsk.

Antal sprogbrugere i Island som har islandsk som andetsprog eller lærer det som fremmedsprog har ligeledes vokset meget i det sidste stykke tid.⁹ Andetsprogtalere er ofte fx børn som vokser op i Island der har forældre som ikke snakker islandsk som deres første sprog. Børnene tilegner sig fx polsk eller thai hjemme, og i tillæg lærer de islandsk i børnehaven, i skolen,

9 Bemærk at det ikke altid er let med en grænsedragning mellem begreberne ”modersmål” og ”andetsprog”, eller mellem ”andetsprog” og ”fremmedsprog”.

fra deres islandsktalende venner osv. I mange tilfælde har børn en indfødt islandsk mor eller far som snakker islandsk med dem, mens det andre af deres forældre snakker det andet sprog med dem. Mange bliver næsten eller helt bilingvale.

Stadig flere unge og voksne lærer islandsk som fremmedsprog, i og udenfor Island. I folkeskolen og videregående skole i Island findes der studiemuligheder for unge indvandrere i islandsk som fremmedsprog. Voksne kan lære islandsk som fremmedsprog fx på aftenskole, og nogle har tilgang til kurser på deres arbejdspladser. Mange vælger at studere sproget selv, med hjælp af tilgængeligt undervisningsmateriale, blandt andet på internettet. Stadig flere lærer moderne islandsk som fremmedsprog på universitetsniveau. I studieåret 2011–2012 læste fx ca. 250 studenter islandsk som fremmedsprog i Islands Universitet alene. Moderne islandsk undervises i tillæg i 43 andre universiteter i 26 forskellige lande (2011).

Mens indbyggertallet i Island (total) voksede på ca 80 % i perioden 1959–2011, blev forøgelsen i antal indvandrere mere end 1000 % i denne halvtredsårsperiode. Tabel 1 viser at det først var mod slutningen af 1900-tallet at andelen af indvandrere begyndte at vokse betydeligt i forhold til indfødte islændinge. Udviklingen fortsatte i stigende grad under 2000-tallets første tiår. Islandske bedrifter havde en årrække stort behov for importeret arbejdskraft. Efter Islands økonomiske kollaps i 2008 kan man mærke lidt tilbageslag i udviklingen.

	Indbyggere	Islandsk statsborgerskab	%	Udenlandsk statsborgerskab	%
1959	176.500	174.000	98,5	2.500	1,5
1989	252.000	247.000	98,1	5.000	1,9
1999	275.500	269.000	97,6	6.500	2,4
2009	319.500	295.000	92,4	24.500	7,6
2011	318.500	297.500	93,4	21.000	6,6

Tabel 1. Ændringer i islandsk demografi 1959–2011. Kilde: Hagstofa Íslands, 2011.

Tabel 1 bygger på Islandsk statistikbureaus tal om indbyggernes statsborgerskab (Hagstofa Íslands, 2011). De allerfleste som ikke har islandsk statsborgerskab har andre modersmål end islandsk. Også blandt islandske statsborgere er der nu stadig flere der ikke har islandsk som førstesprog. Antal indbyggere med islandsk som modersmål er altså lidt lavere end tallet for islandsk statsborgerskab i Tabel 1.

Islandsk statistikbureau opgiver ikke information om hvilke sprog indvandrere har som modersmål, men man viser deres statsborgerskab og i hvilke lande de blev født. For at få et nogenlunde rigtigt billede af hvilke fremmede sprog det drejer sig om kan man bruge tallene om indvandrernes statsborgerskab (Hagstofa Íslands, 2011) som et slags fingerpeg. Dette er naturligvis ingen solid metode, men den bruges her alligevel: vi vil regne med at de som har polsk pas har polsk som modersmål, at de som har litauisk statsborgerskab har litauisk som modersmål osv.¹⁰ Hvis man bygger på disse præmisser finder man ud at polsk, litauisk og engelsk er de tre almindeligste modersmål blandt indvandrere i Island.

Polsk	Litauisk	Engelsk
8.500	1.400	1.200

Tabel 2. Almindeligste indvandrersprog i Island 2011. Beregnet antal sprogbrugere (modersmål).

Islandsk økonomi brød sammen i oktober 2008, og mange mistede deres arbejde. Inden økonomikollapset havde mange polakker flyttet til Island (jf. ovenfor), og mange af dem arbejdede indenfor bygningsbranchen. Det har siden vist sig at langtidsarbejdsløshed først og fremmest har ramt de polske indvandrere. I Reykjavik kommune havde 2,3 % af kommunens islandske statsborgere været uden arbejde sidste 12 måneder i august 2011, mens det tilsvarende procenttal var 6,8 % blandt polske statsborgere i Reykjavik kommune (avisen *Morgunblaðið* 3. september 2011, s. 21). Formanden for arbejderforeningen Efling – stéttarfélag, Islands største forening for ufaglærde arbejdere, fortalte at ud af foreningens 2.600 medlemmer med polsk statsborgerskab, var fjerdedelen (650) arbejdsløse i september 2011 (op. cit.). Sproget er hovedforklaringen på denne forskel på de islandske og de polske arbejdere, ifølge fagforeningslederen: ”Der er tydelig sammenhæng mellem kundskaber i islandsk og status på arbejdsmarkedet. De som ikke behersker sproget [dvs. islandsk] er mere udsatte for langtidsarbejdsløshed” (op.cit.).

Policydokumenter og tiltag for integrering

Den demografiske udvikling i Island, der blev beskrevet ovenfor, har stillet

10 I 2000–2001 havde 83,5 % af litauiske statsborgere etnisk litauisk baggrund (Hogan-Brun, Ozolins, Ramonienė & Rannut 2008, s. 67). Tallet for engelsk i Tabel 2 bygger på information om statsborgerskab i USA, Storbritannien, Australien, Ny-Zealand, Kanada og Irland.

nye krav og udfordringer til det islandske samfund og dets sprogpolitik. Socialministeriet i Island publicerede regeringens policy for integrering af indvandrere i januar 2007. Her opfordredes indvandrerne til at lære islandsk, og man argumenterede for myndighedernes økonomiske bidrag til undervisningen både med sprogpoltiske og demokratiske begrundelser (Félagsmálaráðuneytið 2007a, s. 6). Ministeriet publicerede et meget kort sammendrag (370 ord) af regeringens policy på tre fremmedsprog (engelsk, polsk og spansk) i tillæg til islandsk. I dette korte sammendrag lagde man stor vægt på det islandske sprog:

Special emphasis is put on the preservation of the Icelandic language. It is important to make this clear. The Icelandic language is shared by the whole nation and preserves its history, culture and sense of self. It is also an instrument for social communication. Knowledge of Icelandic is the key to Icelandic society and can be the decisive factor regarding immigrants' integration into society. (Félagsmálaráðuneytið 2007b)

Det var også i 2007 at regeringen oprettede Indvandringsrådet som fik i opgave at være rådgiver i sager som har med integrering af indvandrere til det islandske samfund at gøre. Indvandringsrådet publicerede deres vejledninger for indvandrere i 2007 – parallelsprogligt, på den ene side på islandsk og på den anden side på henholdsvis engelsk, litauisk, polsk, russisk, serbisk, spansk, thai, tysk og vietnamesisk. Vejledningerne indeholdt forskellig information som man mente at var nyttig for indvandrerne. Her kommer man blandt andet ind på islandskstudier. Der informeres blandt andet om skoler og kurser i islandsk for udlændinge. Indvandrerne opfordres til at lære islandsk, og man peger på dets fordele, jf. følgende:

In order to take an active role in your new society it is important to learn Icelandic. Icelandic language skills will make getting important information about your rights and obligations, meeting new people and getting involved easier. (Innflytjendaráð 2007, s. 35)

Året 2007 tildelte regeringen et beløb som tilsvarende 14 mio. DKK til 77 forskellige aktører (arbejdsgivere, aftenskoler, efteruddannelsescentre m.m.) for kurser i islandsk som fremmedsprog, for 5.700 voksne indvandrere, og et tilsvarende beløb blev tildelt i 2008 til samme formål (Menntamálaráðuneyti 2008a, s. 24–27).

Man indførte sprogtester i forbindelse med ansøgninger om islandsk stats-

borgerskab fra 1. januar 2009 ifølge en lovændring i 2007, jf. næste afsnit. Der findes ingen obligatorisk sprogtest i islandsk eller andre sprogkrav som stilles til dem der flytter til Island og ønsker at få opholdstilladelse. Men der stilles sprogkrav til dem som ønsker bosættelsestilladelse. I udlændingeloven fra 2002 (Alþingi, 2002) hedder det at en af betingelserne for at få bosættelsestilladelse er at man har gået på kursus i islandsk for udlændinge. I indenrigsministeriets cirkulære fra 2003 (Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 2003) hedder det at ansøgeren bør have gået på kursus i islandsk mindst 150 timer, medmindre ansøgeren kan påvise på en anden måde at vedkommende har "tilsvarende kundskaber" i islandsk.

Undervisnings- og kulturministeriet offentliggjorde i 2008 en studieplan i islandsk for voksne udlændinge. Studieplanen omfatter 240 timers studier på begynderniveau, og dens formål er blandt andet at lette koordination og vurdering af undervisningen (Menntamálaráðuneyti 2008b). Studieplanen omfatter lidt af hvert af de fire områder: tale, lytteforståelse, læse, skrive. Indeholder tilsvarende færdighedsniveauet CEFR A-1–A-2 (op. cit., s. 4).

Elever som ikke har islandsk som modersmål er berettiget til undervisning i islandsk som fremmedsprog, både i folkeskolen, jf. lov nr. 91/2008, paragraf 16, og i den videregående skole, jf. lov nr. 92/2008, paragraf 35 (Alþingi 2008a, 2008b).

Islandsk sprognævn publicerede i 2008 et forslag til islandsk sprogpolitik. Altinget vedtog forslaget uændret som officiel islandsk sprogpolitik i 2009. Sprognævnets og Altingets sprogpoltiske dokument indeholder et kapitel om islandsk som andet- og fremmedsprog. Her lægger man vægt på det islandske sprogs rolle som "nøglen til islandsk samfund" (Mennta- og menningarmálaráðuneytið 2009, s. 97), og man erklærer det som et hovedformål "at islandsk fortsat bliver hovedkommunikationssproget i et multinationalt samfund i Island" (s. 98).

I 2011 vedtog Altinget en sproglov (Alþingi, 2011). Lovens første paragraf erklærer at "islandsk er islændingenenes nationalsprog og officielt sprog i Island". Ifølge lovens anden paragraf skal alle indbyggere i Island have muligheder til at lære islandsk. Myndighederne er også forpligtede til at forklare indeholdet i islandske tekster for dem der ikke forstår sproget, når det drejer sig om dokumenter og legitimationer som er vigtige for vedkommende person (paragraf 9).

Statskirken i Island oprettede i 1996 én stilling for en præst som særlig jobber for indvandrere i Island. Præsten, Toshiki Toma, kender de islandske forhold godt efter to årtiers bosættelse i Island. Hans vurdering er at nationalsproget islandsk er en forhindring for indvandrerne og at det er vigtigt for dem

at sejre over den. Toma beskrev sit syn på indvandrerne sproglige situation i Island i en artikel i *Morgunblaðið* 18. juni 2011:

Efter min vurdering er det islandske samfund ikke blevet multikulturelt endnu, når det herskende nationalsprog er en forhindring for at indvandre-re kan udtrykke sig. Deres stemme genspejles derfor ikke i samfundet. Men jeg er helt sikker på at det ville ændres meget hvis islændingene opfordrede indvandrere til at skrive deres meninger i aviser og på webben, også hvis de ville tilbyde indvandrerne hjælp ved gennemlæsning.¹¹ (Toma, 2011)

I den sprogpoltiske diskurs i Island kaldes islandsk ofte for "nøglen til islandsk samfund". De ovennævnte citater fra offentlige dokumenter viser den vægt som man har lagt på at indvandrere lærer islandsk. Begrundelserne er, som vi har set ovenfor, delvis eksplicit **sprogpoltiske** (at islandsk er nationalsproget; at det er et vigtigt formål at styrke dets status som nationens fælles kommunikationskode), og delvis kan argumenternes natur beskrives som **demokratisk** (at det er nemmere for indvandrere at hente information om deres rettigheder og pligter i samfundet hvis de forstår nationalsproget)¹² og **praktisk** (at indvandrerne har større mulighed for bedre jobs hvis de behersker islandsk).

Den offentlige og eksplicite indvandringspolitik (jf. ovenfor) signalerer at integrering til islandsk samfund kræver at man lærer sig islandsk og bruger det. Sagens findes der formelle og praktiske rammer (love, regler, økonomisk støtte) for at lette den sproglige side af integreringsprocessen, og nogle er blevet nævnt ovenfor. I praksis kan indvandrerne alligevel mærke modsatte signaler, endog forhindringer. Her nævnes nogen eksempler.

Når en indvandrer snakker islandsk med fremmed accent, fx i butikker eller på arbejdspladsen, er det ofte tilfældet at islandske samtalepartnere ikke bestræber sig for at forstå dem, og de bliver også ofte besvaret på engelsk. Signalerne er altså "dit islandsk er ikke godt nok for mig", og "jeg kan godt høre at du er udlænding og derfor er det bedst for os at snakke sammen på engelsk".

11 "Að mínu mati er íslenska samfélagið ekki orðið fjölmenningsarlegt enn í því samhengi að ríkjandi tungumál hindrar innflytjendur í að tjá sig. Raddir þeirra speglast því ekki í samfélaginu. Ég er hins vegar fullviss um að það myndi breytast mjög ef Íslendingar hvettu innflytjendur til þess að skrifa skoðanir sínar í dagblöð og vefmiðla, sem og ef þeir myndu bjóða innflytjendum aðstoð í yfirlestri."

12 I denne sammenhæng kan man nævne at man har stemmeret i kommunevalg hvis man har opholdstilladelse – og dermed domicil – i Island og har boet der i fem år (tre år hvis man er nordisk statsborger). Statsborgere har stemmeret i folketingsvalg.

Mange indvandrere arbejder hårdt flere timer hver dag, og siden må de fx passe deres børn om aftenen osv. Så er der måske ikke altid megen tid eller energi tilbage til at lære islandsk i en aftenskole eller i selvstudium.

Det ligger i sagens natur at en multinational arbejdsplads måske ikke altid er særlig godt egnet til træning af fagspecifik kommunikation med modernålstalere af nationalsproget. Et eksempel kunne være en afdeling i et islandsk alderdomshjem, med en russisk læge og en egyptisk sygeplejerske (begge to muligvis uden arbejdslicens i deres fag indenfor EØS), en thailandsk sygeplejer og en kolombiansk rengøringsassistent. Om en almindelig arbejdsdag har indvandrerne sagtens lejlighed til at snakke med de islandsktalende patienter på deres afdeling, men medarbejdernes indbyrdes faglige kommunikation o.lign. må være udsat for tilfældig valg af kode og varierende terminologi. Det er næppe til nytte for deres indlæring af islandsk fagsprog. Og kvalificerede indvandrere, fx læger og sygeplejersker, oplever ofte "downward occupational mobility" i deres nye land, som følge af at de ikke behersker nationalsprogets fagsprog tilstrækkelig godt (Piller & Takahashi 2010, s. 544).

En komparativ nordisk undersøgelse, som Nordisk Ministerråd initierede i 2007, af de nordiske landes arbejde med integration og fastholdelse af indvandrere på arbejdsmarkedet gennem voksen- og efteruddannelse, viste blandt andet at der overalt i Norden findes meget få muligheder for læreruddannelse som sigter mod undervisning af voksne indvandrere (Birna Arnbjörnsdóttir og Lund, 2011).

Sprogtester for islandsk statsborgerskab 2009–2010

Antallet af islandske statsborgere med udenlandsk baggrund har vokset i det sidste stykke tid, især siden årtusindeskiftet. Året 1991 udstedte man 161 nye islandske pas til personer med udenlandsk baggrund (Hagstofa Íslands, 2011). Året 2006 blev 844 nye pas udstedt, og i 2008 914 (op. cit., jf. Fig. 2 i næste afsnit). I gennemsnit havde næsten halvdelen (45 %) af dem, der flyttede til Island omkring årtusindeskiftet, fået islandsk statsborgerskab i fortsættelsen af at de flyttede til Island (Alþingi, 2006–2007). Man kan først ansøge statsborgerskab (og, siden 2009, tage en sprogtest) når man har boet i Island i syv år – eller fire år hvis man er nordisk statsborger, eller tre år hvis man er gift med en islandsk statsborger. I forslaget til ændringen af statsborgerskabsloven i 2007 pegede man på, som et eksempel på "future scenario", at der flyttede fx i 2006 ca. 6.500 udlændinge til Island hvilket "kunne betyde" 3.000 nye islandske statsborgere af udenlandsk oprindelse 7 år senere, dvs. i 2013 (op. cit.).

Ovennævnt forøgelse og fremtidsprognose om antallet af nye statsborgere

var sandsynligvis blandt årsagerne til at det islandske Alting i 2007 ændrede lovgivningen om islandsk statsborgerskab (Alþingi, 2007).

Lovændringen om islandsk statsborgerskab indeholdt nogle stramninger vedrørende krav om legitimation, fx fødselsattest, økonomiske forhold, fx bevis på at man ikke er kendt for svindleri el. gentaget konkurs, og vedrørende bevis på lovligt tidligere ophold i Island. Når man ser på ændringerne i lyset af ovennævnt prognose så virker det som om lovændringen havde som formål at gøre det mere svært end tidligere at opnå islandsk statsborgerskab. Ændringen må også ses i lyset af det faktum at Island var blevet medlem af det europæiske Schengen-samarbejde om fælles landegrænseovervågning, således at islandske statsborgere også er fri til at rejse til de fleste vesteuropæiske lande. Et islandsk pas var altså blevet kostbarere end det tidligere var tilfældet.

Men hvordan kommer de nye sprogkrav, fra 1. januar 2009, ind i billedet? Altinget vedtog lovændringerne om statsborgerskab allerede i 2007, men virkningen af lovens paragraf om sprogtester blev udsat i to år.¹³

Når man læser igennem lovforslaget til ændringen af statsborgerskabsloven (Alþingi, 2006–2007), de eksplicite og dokumenterede begrundelser som findes, og diskussionen i Altinget, så findes der ingen eksplicite udsagn om at sprogkravene, som var jo en helt ny faktor i statsborgerskabsspørgsmålet, skulle forstås som en forhindring eller stramning; i drøftelserne om sprogkravene bruger man tværtimod kun den velkendte diskurs om „nøglen til samfundet“, dvs. at det er fordelagtig for indvandrerne selv at beherske nationalsproget. Det giver dem bedre muligheder for et godt job og for at klare sig bedre i samfundet, og de bliver mindre udsatte for at behøve fx stole på deres ægtefæller el. børn el. arbejdsgivere når det gælder information om rettigheder og forpligtelser i samfundet, uddannelsesmuligheder osv.

Dette gælder altså for den eksplicite diskurs. Men man kan også spekulere over at der måske var nogle som alligevel ønskede at de nye sprogkrav også kunne medvirke til at forhindre uønsket forøgelse i antal nye statsborgere. En sprogtest kan godt bruges til gatekeeping.

Ifølge rapporter om gennemførelsen af de islandske sprogtester i 2009-2010 har omkring 94 % bestået dem (jf. Tabel 3). Det tyder næppe på at de er uri-

13 Det fremgår af begrundelsen for lovændringen at Altinget ønskede at sikre at man kunne tilbyde flere og bedre kurser end tidligere, i islandsk for udlændinge, inden man begyndte med sprogtestene. Dette hænger også sammen med forberedelsen og gennemførelsen af den første officielle studieplan i islandsk for voksne udlændinge (Menntamálaráðuneyti, 2008b). Regeringen bevilgede økonomisk støtte til sprogkurser for indvandrere og til udvikling af ny undervisningsmateriale i islandsk som fremmedsprog i 2007–2009. Formålet med den to års udsættelse (2007–2009) af sprogtestene var altså at give ansøgere om statsborgerskab bedre muligheder til at tilegne sig de sprogfærdighedskrav som man havde stillet.

melige eller at de er blevet en betydelig forhindring for dem der opfylder de øvrige krav for at opnå islandsk statsborgerskab.

Ifølge indenrigsministeriets cirkulære om gennemførelsen af sprogtestene (Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 2008) er ikke alle ansøgere forpligtede til at tage testen, dvs. ikke de der er blevet 65 år gamle og har boet i Island mindst 7 år, heller ikke børn i folkeskolen eller yngre, og heller ikke mennesker som lider af alvorlige fysiske eller mentale begrænsninger. Andre som sender en ansøgning om islandsk statsborgerskab til indenrigsministeriet må bestå sprogtesten. Faktisk kan også selve Altinget, som det tidligere har været tilfældet, bestemme at en udlænding kan få islandsk pas, og da stilles det ikke eksplícitte sprogkrav. Et mindretal bestemmelser om islandsk statsborgerskab gøres i Altinget. Den almindelige fremgangsmåde er at man sender en ansøgning om islandsk statsborgerskab til indenrigsministeriet, og tager sprogtesten.

I indenrigsministeriets cirkulære om sprogtestene (Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 2008) hedder det at ansøgerne bør vise om de kan klare sig på islandsk i almindelige situationer i skolen, på arbejdet og privat; om de kan klare sig på islandsk i en uforudset situation; om de har tilstrækkelige kundskaber i islandsk ordforråd for at kunne deltage i diskussioner om et samtaleemne som de kender godt til; om de kan forstå lette samtaler på islandsk; om de kan læse korte, lette islandske tekster om et emne som de kender godt til; om de kan skrive en kort let tekst på islandsk om et emne som de kender godt til; og om de kan skelne det vigtigste i islandsk fjernsyn og radio når det drejer sig om et emne som de kender godt til.

Indenrigsministeriet lavede en aftale med det islandske evalueringsinstitut Námsmatsstofnun om gennemførelse af testene, som afholdes to gange om året. Det koster omkring 300 DKK at deltage. I tillæg til at man læser en kort tekst, og lytter til en kort samtale, og sætter kryds ved spørgsmål om teksternes indhold, skal ansøgerne skrive 10 sætninger på islandsk (jf. Fig. 1), og, tilsidst, deltage i en samtale om et emne som de kender godt til (Námsmatsstofnun, 2011a).

Ritun

- Þú ert á Íslandi. Skrifaðu vini þínum í heimalandinu póstkort. (Minnst 5 setningar.)
- Lýstu því sem þú sérð á þessari mynd. (Minnst 5 setningar.)

Fig. 1 Eksempel på en skriveopgave (isl. *Ritun*) i sprogtest for islandsk statsborgerskab.
[• Du er i Island. Skriv et postkort til din ven i hjemlandet. (Mindst 5 sætninger.) • Beskriv det som du ser på billedet. (Mindst 5 sætninger.)]
(Námsmatsstofnun, 2011b)

Sprogtestenes sværhedsgrad blev bestemt i indenrigsministeriet. Som udgangspunkt besluttede man at ansøgerne havde opnået sprogfærdigheder som tilsvarende undervisnings- og kulturministeriets studieplan for 240 timers basisstudier i islandsk for udlændinge (Menntamálaráðuneyti 2008b), dog undtaget studieplanens mål om at kende til skikke og traditioner i islandsk samfund.¹⁴

Sprogfærdighedskravene ligger på et niveau kring A-1–A-2 på den europæiske CEFR-skala.¹⁵ Tyngdniveauet (A-1–A-2) er i overensstemmelse med det som regnes som almindeligt i sprogtester for statsborgerskab i de fleste europæiske lande, ifølge Van Avermaet (2008), forsker i europæiske sprogtester og direktør for Centre for Diversity and Learning, Ghent Universitet. Hans vurdering er at det er almindeligt at sprogkravene er "rather low":

In a majority of countries the required level of language proficiency is rather low. From a functional and ethical perspective this is a justifiable choice. We must, however, be aware of the possible perceptions by the majority group. When we look closely at the CEFR descriptors at the lower levels (A1-A2), it is quite possible that a person mastering a language at A1-A2 level, and who can officially – e.g. on the basis of a language test – be

14 Det var klart i diskussionen i Altinget i 2007 om indførelsen af sprogtestene, at de udelukkende skulle dreje sig om færdigheder i islandsk sprog og sprogbrug og ikke om samfundskundskaber.

15 "Common European Framework of Reference for Languages" deles i 6 færdighedstrin: A-1–A-2 er de to "laveste", og C-1–C-2 er de to "højeste".

seen as "integrated", is not perceived as such by members of the majority group. (Van Avermaet 2008, s. 16)

I praksis har man faktisk kunnet bestå den islandske sprogtest med færdigheder som sandsynligvis ikke ligger højere end A-1 (ifølge en medarbejder i evalueringsinstituttet Násmatsstofnun, mundtlig kommunikation). Man kan bestå testet selv om man får "0" for én eller flere af de fire færdighedstyper (tale–lytte–læse–skrive), hvis man er dygtigere til andre opgaver. Det er altså fx muligt at bestå sprogtesten uden at kunne skrive noget islandsk. Med tanke på at CEFR-skalaen har 6 trin så er det klart at sammenlignet med C2 kan A1 nok kaldes "forholdsvis let". Alligevel er det dog således at for mennesker der ikke kan læse eller skrive latinske bogstaver (og måske heller ikke har læse- og skrivefærdigheder i andre skriftsystemer), så er det nok ikke så "let" at klare en islandsk sprogtest på A-1-niveauet.

Det fremgår af evalueringsinstituttets rapporter for 2009 og 2010 at de allerfleste ansøgere (94 %) bestod sprogtestene i 2009–2010 mens 6 % dumpede (Ragnheiður M. Guðmundsdóttir, Karl Fannar Gunnarsson, Sigurgrímur Skúlason & Júlíus K. Björnsson, 2010; Sigurgrímur Skúlason & Auður Aðalsteinsdóttir, 2011).

Sprogtester 2009–2010	N	%
Bestod	758	93,7
Dumpede	51	6,3
Tot.	809	100

Tabel 3.

Ansøgere om statsborgerskab som deltog i sprogtestene i 2009 og 2010 blev født i 81 henholdsvis 51 forskellige lande. De fleste blev født (i denne rækkefølge) i: Filippinerne, Polen, Thailand, Serbien og Vietnam. Når man har analyseret sprogtestenes resultater har det vist sig at én gruppe, vietnameserne, har haft det betydeligt sværere end de andre med at bestå.¹⁶ I 2009 dumpede

16 Tjekkiet har haft vietnamesiske indvandrere siden i 1950'erne (i 2006 var antallet ca 25.000). Vietnameserne har haft det mere svært med integrering end andre minoriteter i Tjekkiet, undtaget Roma. Neustupný og Nekvapil (2006) rapporterer om betydelige kommunikationsprobleme mellem vietnameserne og den etniske tjekkiske befolkning. Det gælder især for dem der er flyttet til Tjekkiet efter 1989. De som tidligere flyttede til Tjekkiet lærte sig tjekkisk på sprogkurser og måtte tage sprogtest som en del af statens program og kontrakter med det kommunistiske Vietnam (Neustupný og Nekvapil 2006, s. 48–50, 117–121).

næsten 30 % af de vietnamesiske ansøgere, mens ”kun” 15 % af de thailandske og 7 % af de filippinske ansøgere dumpede. Hvorfor går det meget dårligere for den vietnamesiske gruppe end de andre indvandrere fra Sydøstasien? Muligvis kan det delvis forklares med den forskel mellem vietnamesere i Island på den ene side og thailandske og filippinske indvandrere på den anden side at de sidstnævnte er bosatte overalt i Island (og ikke kun i Reykjavik), og mange af dem er gifte med islændinge, mens vietnameserne holder sig meget til hinanden og omgås meget som etnisk gruppe, både privat og på arbejdspladser.

Antal nye islandske statsborgere med udenlandsk baggrund

I begyndelsen af forrige afsnit blev det nævnt at antallet af nye islandske statsborgere med udenlandsk baggrund pr. år, havde vokset mellem 1991 og 2008 (Hagstofa Íslands). Sprogtestene blev indført i januar 2009. Fig. 2 viser at betydeligt færre nye pas er blevet udstedt i 2009-2010 end året 2008. Der er ikke tilgængelig information om hvor mange ansøgere fik afslag (ej heller eventuelt hvorfor) således at vi må nøjes med den ”positive” statistik, dvs. antal ansøgninger om islandsk statsborgerskab som er blevet vedtaget.

Reduktionen i antal nye pas skyldes ikke nødvendigvis det faktum at man indførte sprogtester i 2009. Man må i denne sammenhæng være opmærksom på at det ”kun” er 6 % der dumper på testene mens forskellen på antal nye statsborgere i 2008 henholdsvis 2010 er meget større end 6 %. Ifølge en medarbejder i indenrigsministeriet (mundtlig information) kom der usædvanlig mange ansøgninger om islandsk statsborgerskab netop i 2008 fordi mange af dem der havde været bosatte flere år i Island, ønskede at opnå deres statsborgerskabsstatus inden det blev obligatorisk med en sprogtest (dvs. fra januar 2009). Muligvis kan reduktionen også have sin forklaring i at efter den svære økonomiske krise som ramte Island i efteråret 2008, er det nu blevet

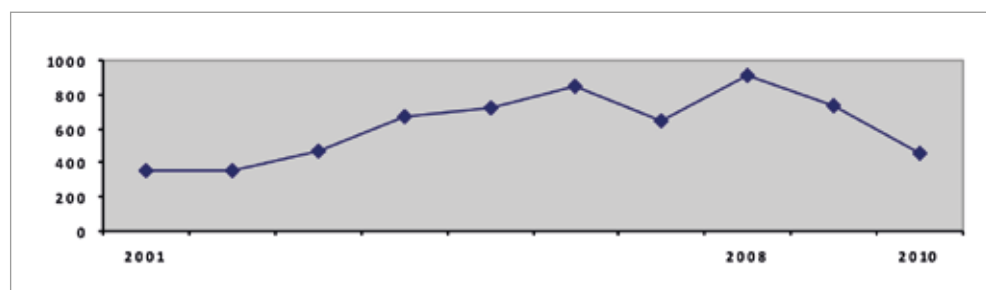

Fig 2. Nye islandske pas der blev udgivet i 2001-2010 til personer i Island med udenlandsk baggrund.

mindre attraktivt med islandsk statsborgerskab end det tidligere havde været tilfældet.

Opsummering

Det er blevet mere og mere almindeligt med sprogtester for indvandrere der ansøger statsborgerskab i europæiske nationalstater. Testene kan fungere som en del af statenes gatekeepingmekanisme. I januar 2009 indførte man sprogtester i Island. Testenes *de facto* færdighedsniveau er CEFR-A1. Omkring 94 % af ansøgere bestod dem i 2009–2010. På samme tid blev der udgivet betydeligt færre nye islandske pas, til personer med udenlandsk baggrund, sammenlignet med perioden 2006–2008.

Summary

An increasing number of national states in Europe have in recent years been implementing language tests for immigrants applying for citizenship. Such tests can be part of national gatekeeping mechanisms. Language testing for citizenship was introduced in Iceland as of January 2009. The *de facto* proficiency level required is CEFR-A1. About 94% passed the Icelandic tests in 2009–2010. The number of Icelandic passports issued to people of foreign origin decreased considerably in 2009–2010, compared to 2006–2008.

Litteratur

- ALTE, 2011: ALTE Language Assessment for Migration and Integration (LAMI) special interest group. <http://www.alte.org/projects/lami.php>
- Alþingi, 2002: *Lög um útlendinga*. <http://www.althingi.is/lagas/139a/2002096.html>
- Alþingi, 2006–2007: *Frumvarp til laga um breyting á lögum um íslenskan ríkisborgararétt, nr. 100 23. desember 1952, með síðari breytingum*. (Lagt fyrir Alþingi á 133. löggjafarþingi 2006–2007.) <http://www.althingi.is/altext/133/s/0643.html>
- Alþingi, 2007: *Lög um breyting á lögum um íslenskan ríkisborgararétt, nr. 100 23. desember 1952, með síðari breytingum*. <http://www.althingi.is/altext/133/s/pdf/1298.pdf>
- Alþingi, 2008a: *Lög um grunnskóla nr. 91/2008*. <http://www.althingi.is/lagas/139a/2008091.html>
- Alþingi, 2008b: *Lög um frambaldsskóla nr. 92/2008*. <http://www.althingi.is/lagas/139a/2008092.html>

- Alþingi, 2011: *Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*.
<http://www.althingi.is/altext/139/s/1570.html>
- Birna Arnbjörnsdóttir & Karen Lund, 2011: *Integration af indvandrere gennem voksen- og efteruddannelse: En nordisk komparativ undersøgelse*. Foredrag d. 27. maj 2011 på NORDAND 10. Konference om Nordens sprog som andet- og fremmedsprog, Reykjavík.
- Cameron, Deborah, 2004: The United Kingdom: A nation state with no overt language policy. I: Ari Páll Kristinsson & Gauti Kristmannsson (red.): *Málstefna – Language Planning*. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 2003: *Reglugerð um útlendinga*, nr. 53/2003.
<http://www.reglugerd.is>
- Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 2008: *Reglugerð um próf í íslensku fyrir umsækjendur um íslenskan ríkisborgararétt*, nr. 1129/2008.
<http://www.reglugerd.is>
- EFNIL, 2007: *Language legislation in Europe*.
<http://www.efnil.org/documents/language-legislation-version-2007>
- Extra, Guus, Massimiliano Spotti & Piet Van Avermaet, 2009. Testing regimes for newcomers. I: Extra, Spotti & Van Avermaet (red.): *Language Testing, Migration and Citizenship. Cross-National Perspectives on Integration Regimes*. London & New York: Continuum.
- Félagsmálaráðuneytið, 2007a: *Stefna ríkisstjórnarinnar um aðlögun innflytjenda*. Reykjavík: Félagsmálaráðuneytið. http://www.velferdarraduneyti.is/media/acrobat-skjol/Stefna_um_adlogun_innflytjenda.pdf
- Félagsmálaráðuneytið, 2007b: *Policy on the Integration of Immigrants*. Reykjavík: /auglysing_i_ahus-blad.pdf
- Hagstofa Íslands, 2011: *Mannfjöldi*. <http://www.hagstofa.is>
- Hogan-Brun, Gabrielle, Uldis Ozolins, Meilutė Ramonienė & Mart Rannut, 2008: Language Politics and Practices in the Baltic States. I: Kaplan, R.B. & R.B. Baldauf Jr. (red.): *Language Planning and Policy in Europe, Vol. 3. The Baltic States, Ireland and Italy*, s. 31–192. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.

- Innflytjendaráð, 2007: *Your first steps in Iceland. Information booklet for people moving to Iceland*. Reykjavík: Innflytjendaráð. http://www.velferdarraduneyti.is/media/acrobat-enskar_sidur/Fyrstu_skrefin_-_enska.pdf
- Little, David, 2008: The Linguistic Integration of Adult Migrants. Intergovernmental Seminar organised by Language Policy Division, DG IV, Migration Division, DG III. Strasbourg 26–27 June 2008. Report. Strasbourg: Language Policy Division. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/AdultMigrSem08_RAP09_EN.pdf
- Menntamálaráðuneyti, 2008a: *Íslenska með breim er líka íslenska. Greinargerð verkefnisstjórnar um íslenskukennslu fyrir útlendinga. Staða verkefnis í maí 2008*. http://www.mcc.is/media/frettir/islenska_med_hreim.pdf
- Reykjavík: Menntamálaráðuneyti.
- Menntamálaráðuneyti, 2008b: *Námskrá. Íslenska fyrir útlendinga – grunn-nám*. Reykjavík: Menntamálaráðuneyti. http://bella.mrn.stjr.is/utgafur/namskra_islenska_fyrir_utlendinga_2.pdf
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2009: *Íslenska til alls. Tillögur Íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu samþykktar á Alþingi 12. mars 2009*. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið. http://www.islenskan.is/Islenska_til_alls.pdf
- Morgunblaðið*, 3. september 2011.
- Námsmatsstofnun, 2011a: *Icelandic Language Test for applicants for Icelandic citizenship*. http://www.namsmat.is/atest/isl_prof_start.asp
- Námsmatsstofnun, 2011b: *Sýnishorn af prófverkefnum í prófi fyrir umsækjendur um íslenskan ríkisborgararétt*. http://www.namsmat.is/atest/doc/islenskuprof/synis_utl.pdf
- Neustupný, J.V. & Jiří Nekvapil, 2006: Language Management in the Czech Republic. I: Baldauf Jr., R.B. & R.B. Kaplan (red.): *Language Planning and Policy in Europe, Vol. 2. The Czech Republic, The European Union and Northern Ireland*, s. 16–201. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Piller, Ingrid & Kimie Takahashi, 2010: Gender, Language, and Transnationalism. I: Coupland, Nikolas (red.): *The Handbook of Language and Globalization*, s. 540–554. Blackwell.

- Ragnheiður M. Guðmundsdóttir, Karl Fannar Gunnarsson, Sigurgrímur Skúlason & Júlíus K. Björnsson, 2010: *Próf í íslensku fyrir umsækjendur um ríkisborgararétt. Skýrsla um framkvæmd og niðurstöður prófa árið 2009*. Reykjavík: Námsmatsstofnun.
- Shohamy, Elana, 2006: *Language Policy: Hidden agendas and new approaches*. London & New York: Routledge.
- Sigurgrímur Skúlason & Auður Aðalsteinsdóttir, 2011: *Próf í íslensku fyrir umsækjendur um ríkisborgararétt. Skýrsla um framkvæmd og niðurstöður prófa árið 2010*. Reykjavík: Námsmatsstofnun.
- Siiner, Maarja & Triin Vihalemm, 2011: Language and integration policies of the Baltic states in the EU context. I: *Estonian Human Development Report. Baltic Way(s) of Human Development: Twenty Years On*, s. 118–121. Tallinn: Eesti Koogöö Kogu.
- Toma, Toshiki, 2011: Aðstoð við innflytjendur í hversdagslífi. *Morgunblaðið* 18. júní 2011.
- Van Avermaet, Piet, 2008: Language policies for the integration of adult migrants: some observations and reflections on tendencies in Europe. I: Little, David: *The Linguistic Integration of Adult Migrants. Intergovernmental Seminar organised by Language Policy Division, DG IV, Migration Division, DG III. Strasbourg 26–27 June 2008. Report*, s.16–17. Strasbourg: Language Policy Division. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/AdultMigr-Sem08_RAP09_EN.pdf

Emneord: sprogtester, indvandring, statsborgerskab, fremmedsprog, Island

Ari Páll Kristinsson er forskningsprofessor og daglig leder i sprogrøgtsafdelingen i Árni Magnússon-instituttet for islandske studier / Islands Universitet.

Svenska i toppen och i blåsväder. Om svenskundervisningen i finska skolor

Hanna Lehti-Eklund

Denna artikel handlar om en undersökning av praktikerna i undervisningen av svenska som främmande språk i finska grundskolor och gymnasier. Undersökningen som har genomförts inom projektet Svenska i toppen baserar sig på intervjuer av elever och lärare samt berättelser skrivna av elever. Resultaten visar att trots en relativt negativt laddad mediedebatt ter sig helhetsbilden av vardagen i svenskundervisningen som positiv. De flesta elever ställer sig positiva eller neutrala till svenskundervisningen. Motivationen för att vilja lära sig svenska skapas lokalt av läraren och eleverna tillsammans i klassrummen och i skolan. Det är också viktigt att skolmiljön stöder lärare och elever i deras arbete.

I denna artikel redogörs för vad elever och svensklärare i finska grundskolor och gymnasier anser om svenskundervisningen, vad de har för önskemål och vilka praktiker som är kännetecknande för undervisningen i svenska i finska skolor. Med skolämnet *svenska* avses alltså svenska som främmande språk. Artikeln baserar sig på resultat som vi har fått fram inom projektet *Svenska i toppen* vid Helsingfors universitet och den bygger på forskningsrapporterna Green-Vänttinen, Korkman & Lehti-Eklund (2010) och Lehti-Eklund & Green-Vänttinen (2011).

Artikeln inleds med en beskrivning av den diskussion som under de senaste åren pågått kring undervisningen av svenska i finska skolor. Därefter redogörs kort för syfte, material och metoder inom projektet. Resultaten består av ett sammandrag av elevernas och lärarnas synpunkter samt några reflexioner på basis av klassrumsobservationer och om skolans roll i svenskundervisningen.

Under de senaste åren har svenskundervisningen i de finska skolorna i Finland debatterats flitigt i medierna. Diskussionen om svenskans ställning i de finska skolorna har tagits upp med jämna mellanrum, men under 2000-talet har den i viss utsträckning trappats upp. Ett centralt tema har varit huruvida svenskan fortsättningsvis ska behållas som ett obligatoriskt skolämne i finska skolor. I dag läser alla finska elever svenska åtminstone tre år i grundskolan i årskurs 7–9 med två timmar i veckan (s.k. medellång lärokurs, B-svenska). I vissa skolor är det möjligt att inleda studier i svenska redan i årskurs 3 med

så kallad A-svenska. I gymnasiet är fem kurser i svenska obligatoriska. Vissa studier i svenska ingår också som en obligatorisk del i yrkesutbildningen. Som skolämne har svenskan krympt under de senaste femton åren: antalet veckotimmar i grundskolan minskade på 1990-talet och efter att svenskan 2005 blev frivillig i studentexamen har antalet abiturienter som skriver svenska sjunkit. Hösten 2010 skrev till exempel kring 65 procent av abiturienterna svenska i studentskrivningarna.

Debatten om svenskan som skolämne har varit tudelad med å ena sidan negativt inställda debattörer som vill slopa "tvångssvenskan" som ett obligatoriskt skolämne och å andra sidan personer som ser svenskan som en resurs och som oroar sig för hur sämre kunskaper i svenska påverkar språkets roll i samhället. I en ledare i den största finskspråkiga dagstidningen *Helsingin Sanomat* pekades hösten 2009 på två orsaker till det hårdare debattklimatet: svenskan ses av den nya politiker- och tjänstemannagenerationen inte längre som en inkörsport till Norden utan som ett språk bland många andra inom EU. En annan orsak är att åsikterna i de sociala medierna ofta presenteras anonymt, vilket tillåter hätskare tongångar.¹⁷

Flera politiker och beslutsfattare har dock betonat hur viktigt och användbart språk svenska är för finnar. Samtidigt har de också uttryckt oro för försämrade kunskaper i svenska. Presidenterna Ahtisaari och Koivisto har betonat svenskans betydelse som ett kommunikationsmedel i Norden.¹⁸ Också Paavo Lipponen, tidigare statsminister och riksdagens talman, har i offentligheten uppvisat ett starkt stöd för svenskan, bland annat genom att vara ordförande för *Svenska nu*, ett nätverk för svenska språket och kulturen i Finland.¹⁹

Även om debatten om svenskan, i synnerhet före riksdagsvalet 2011, ofta har haft en negativ betoning, har den också aktiverat planering kring och lansering av nya idéer kring svenskundervisningen. Hösten 2011 publicerades *Handlingsprogram för ett Finland med två levande nationalspråk* som också innehåller förslag om hur undervisningen i svenska i finska skolor kan utvecklas.²⁰

Debatten om svenskundervisningen hösten 2011 visade att det också finns ett stort intresse bland finska föräldrar för att deras barn ska lära sig att kom-

17 "Ruotsinkielisten kasvava huoli oikeuksistaan on aiheellinen" (De svenskspråkigas oro för sina rättigheter är berättigad), *Helsingin Sanomat* 25.10.2009.

18 "Bevara och stärk svenskan i Finland", *Hufvudstadsbladet* 28.8.2009, "Svenskan är viktig för oss, *Hufvudstadsbladet* 8.6.2009.

19 "Svenskan vore värd ett eget parti och en konsumentrörelse", *Vasabladet* 27.8.2011.
<http://www.svenskanu.fi/>

20 <http://ft.huset.fi/sve/bestall/>

municera väl på svenska. Ett uttalande av den sverigesvenska politikern Maria Wetterstrand om att det är synd att det inte finns tvåspråkiga skolor i Finland utlöste en debatt som utöver tvåspråkiga skolor också kom att gälla hur finska elever kunde lära sig goda färdigheter i svenska.²¹ Bland annat diskuterades möjligheten att utvidga språkbadsundervisningen i svenska.²²

Läroplansgrunderna i Finland kommer att förnyas under de närmaste åren. Beroende på hur arbetet framskrider kommer de nya grunderna eventuellt att tas i bruk 2014. Debatten om svenskan har bidragit med förslag till hur undervisningen i svenska för finskspråkiga i framtiden ska läggas upp. Avsikten med projektet *Svenska i toppen* har varit att studera de aktuella praktikerna i undervisningen och även att komma med förslag till hur dessa kunde utvecklas.

Projektet *Svenska i toppen*

Projektet *Svenska i toppen* har haft den aktuella debatten om svenskundervisningen som utgångspunkt. De som utbildar lärare och deltar i bedömningen av proven i studentexamen vet att verkligheten är mer mångfacetterad än vad den negativt betonade debatten vill påskina. Det har dock funnits relativt litet forskningsbaserad information om praktikerna i skolorna. Syftet med projektet har varit att fokusera på de praktiker som tillämpas genom att lyfta fram goda praktiker men också genom att studera vad som skulle kunna utvecklas. De frågor som projektet har ställt är följande:

- Vad kännetecknar svenskundervisningen?
- Vad anser eleverna och lärarna om svenskundervisningen?
- Vilka faktorer i skolkontexten stöder undervisningen?

Teoretiskt och metodiskt har projektet hämtat inspiration från språkinlärnings-ekologi, etnografi och sociala och sociokulturella teorier om lärande (t.ex. Wenger 1999 och van Lier 2004). Vi har sett på inläring av språk i klassrummet som en situerad process där de olika sociala kontexterna spelar en roll (jfr Säljö 2000).

Undersökningen omfattar sju gymnasier och sju grundskolor i olika delar av Finland. Gymnasierna valdes ut bland 30 skolor som hade de bästa resultaten i svenska i studentexamen 2004–2006. Urvalet av grundskolor gjor-

21 <http://hbl.fi/nyheter/2011-09-11/wetterstrand-vill-ha-tvasprakiga-skolor>, "Kaksikielinen koulu toisi ruotsin kielen eläväksi" (En tvåspråkig skola skulle göra svenskan levande, *Helsingin Sanomat* 1.11.2011)

22 "Experter ense: språkbäd nyckeln till tvåspråkighet", *Hufvudstadsbladet* 7.11.2011.

des i samarbete med Utbildningsstyrelsen. Gymnasierna gav tillstånd till att deras namn publicerades, medan grundskolorna i undersökningen är helt anonyma.

Vid insamling av materialet har så kallad triangulering tillämpats för att få fram olika perspektiv på undervisningen. Med triangulering avses att man samlar in olika typer av material för att belysa ett problem ur olika synvinklar (se t.ex. Olsen 2004). Materialet består av elevintervjuer i grupp, intervjuer med lärare och rektorer samt observationer av undervisningen. I grundskolan har vi dessutom velat få synpunkter från så många elever som möjligt och har därför bett elever i årskurs nio att skriva ner sina synpunkter på svenskundervisningen.

Vi har i synnerhet velat få med elevåsikter som ofta förbises vid planering och evaluering av undervisningen. Murphey (2008) som har undersökt undervisningen av engelska i Japan betonar värdet av elevperspektiv när man utvecklar undervisningen. Deltagandet i elevintervjuer har varit frivilligt och de minderåriga elevernas vårdnadshavare har gett sitt skriftliga tillstånd för intervjun. Tabellen nedan visar materialet kvantitativt:

Tabell. Materialet för undersökningen

	Elevintervjuer i grupp	Elevberättelser	Lärarintervjuer	Rektorsintervjuer	Observerade lektioner
Sju grundskolor	18 (86 elever)	156	12	7	39
Sju gymnasier	18 (84)	-	16	5	24

Skolbesöken tog oftast flera dagar i anspråk. I dem deltog några forskare samt forskningsbiträden, sammanlagt 4–5 personer. Klassrumsobservationerna gjordes som deltagande observation, vilket innebär att vi under plenarundervisning satt längst bak i klassen och under grupparbeten rörde oss runt i klassen, lyssnade på eleverna och hjälpte till. Elevintervjuerna gjordes huvudsakligen i grundskolan i årskurs 9 och i gymnasiet i årskurs 2. I intervjuerna frågades eleverna bland annat om deras inställning till och motivation att studera svenska, bruket av svenska utanför skolan och undervisningen i skolan. I berättelserna bad vi elever skriva ner vad de tyckte om och inte tyckte om i svenskundervisningen. Vi bad dem också berätta vad de skulle vilja ha mer eller mindre av i undervisningen. Frågorna i lärarintervjuerna handlade om lärarnas arbete men också om deras egen relation till svenskan. Lärarna tillfrågades bland annat om material, arbetsformer och kontakt med svensk kultur i undervisningen, undervisning av muntlig färdighet, deras strategier vid bruket

av svenska och finska i klassen, attityder till undervisningen och skolan som arbetsmiljö. Rektorerna berättade i sina intervjuer om skolan som arbetsmiljö och som studiemiljö.

Elevernas synpunkter

På de flesta punkter stämde resultaten från undersökningarna i gymnasiet och i grundskolan mycket väl överens i fråga om elevernas åsikter. Enligt vår undersökning är det en klar minoritet som har en negativ inställning till svenskan. Ungefär hälften av eleverna är positivt inställda till svenska både i grundskolan och i gymnasiet, en del är neutrala och cirka 11 procent är negativt inställda i gymnasiet, cirka 20 procent i grundskolan. I siffrorna ingår både resultaten från intervjuerna och berättelserna. Av berättelserna i grundskolan framgår att en del elever kan ha en kluven inställning då de tycker om undervisningen i den egna skolan men tvivlar på om de kommer att behöva svenska i framtiden, vilket framgår av följande exempel ur en berättelse (elevernas synpunkter har översatts till svenska):

(1) Jag tycker just inte alls om att studera svenska, för finnar måste läsa svenska men svenskar behöver inte lära sig finska. Jag tycker om svenska för att vi har en bra lärare.

De tre viktigaste motiverande faktorerna som gymnasisterna lyfter fram i intervjuerna är arbetslivet, tvåspråkighet och migration: de kommer att behöva svenska i arbetslivet, man borde ha åtminstone baskunskaper i Finlands andra officiella språk svenska och de kan tänka sig att flytta till södra eller västra Finland, till Sverige eller till Norden för att studera eller att arbeta. Också eleverna i grundskolan tar upp samma slags aspekter. I berättelserna nämns även ofta läraren och undervisningen som en motiverande faktor. En grundskoleelev skriver på följande sätt:

(2) Våra lektioner i svenska är riktigt bra: parabete, lyssna på texter och läsa. Läraren berättar också mycket om Sverige och visar tidningsartiklar. Det är roligt. Lektionerna är mångsidiga, det finns inget mer att önska.

Det är uppenbart att läraren spelar en stor roll för att väcka och upprätthålla motivationen för att lära sig svenska. Detta bekräftas också av att resultaten inte skiljer sig avsevärt beroende på var skolan ligger geografiskt. Däremot kan atmosfären i skolan och svensklärarens arbetsvillkor påverkas av att skolans ledning stöder undervisningen av svenska (se nedan). Helhetsbilden av

elevundersökningen är positiv och undervisningen i svenska får ett gott betyg av många elever. På vissa punkter kommer eleverna dock med önskemål som det vore viktigt att lyssna på.

Både i grundskolan och i gymnasiet upplever eleverna att de lär sig svenska bäst genom att få tala svenska. Muntlig övning görs ofta i form av pararbete som överhuvudtaget används mycket som arbetsmetod i synnerhet i grundskolan. Eleverna önskar också att få lära sig ett vardagsnära ordförråd och att få lära sig mer om svensk kultur. I studentexamen i Finland ingår inte någon muntlig del i språkprovet, vilket i viss utsträckning kan förklara att muntlig kommunikation inte alltid har en så synlig plats i språkundervisningen i gymnasier. Många gymnasier anser även att det är ett problem att våga tala svenska.

Andra önskemål som eleverna kom fram med var att mera autentiskt material såsom film, musik eller tidningsartiklar skulle användas i undervisningen där läroboken fortfarande spelar en stor roll. I gymnasier förekom också olika typer av material som tillägg till läromedlen, men i synnerhet i grundskolan önskade sig lärarna mera lättillgängligt material, till exempel videoklipp, som språkligt sett skulle vara på rätt nivå med tanke på eleverna.

Undervisningen, lärarna och skolan

I grundskolan undervisade svensklärarna oftast i två ämnen, dvs. i svenska och oftast i något annat språk, engelska, tyska eller franska. Detta gällde också vissa lärare i gymnasier, men en del undervisade enbart i svenska. Vissa gymnasier hade en internationell IB-linje där eleverna också läste svenska.

Både i grundskolan och i gymnasiet är lärarnas insats central för hur undervisningen genomförs i klassrummet. Lärarna i vår studie var engagerade och ville skapa en positiv och ledig stämning i klassrummet. I språkundervisningen är det också viktigt att det satsas på kontinuerligt arbete. Fasta ramar och arbetsro i klassen var något som både lärare och många elever uppskattade. På grundskoleelevernas topp-fem-önskelista fanns utöver muntliga övningar och vardagssvenska, pararbete och svensk kultur också lugn i klassen. Som de viktigaste målsättningarna i grundskolan nämnde lärarna att eleverna ska våga tala svenska och få en positiv inställning till språket. I gymnasiet strävade lärarna efter att eleverna både ska nå tillräcklig kompetens för att klara sig i högskolestudier och också lära sig att kommunicera på svenska.

Nedan finns ett exempel på en observation ur en gymnasieklass på en IB-linje. Det var en livlig lektion som engagerade eleverna. Grammatiktemat som handlade om futurum i svenska visualiserades med aktuella nyheter om kända personer tagna ur svenska tidskrifter. Lektionen som försiggick före jul

inleddes med gemensamma julsånger och innehöll mycket pardiskussioner. Eleverna fick också evaluera och rätta varandras texter i grupp samt presentera resultaten för varandra. Läraren talade svenska men en del grammatik visades i text på finska.

Skola: Jyväskylän lyseon lukio	
Årskurs: 3, IB-linje	Tidpunkt: 8.12.2008 kl 14.20–15.40
Antal elever: 21	Bok: <i>Dags</i>
Tid	Aktivitet, innehåll
14.15	Läraren inleder med småprat på svenska och frågar eleverna om hur helgen har gått. Eleverna ska parvis diskutera något typiskt finskt fenomen, läraren går runt i klassen och talar med eleverna, uppmuntrar, frågar.
14.25	"Hej tomtegubbar" spelas upp. Eleverna har röstat om vilken sång de ska sjunga.
Klassen	sjunger med i den och sedan också bonuslåten "Rudolf med röda mulen".
14.30	Genomgång av dagens grammatiktema futurum med hjälp av dokumentkameran. Texten på dokumentkameran är på finska och exemplen på svenska. Läraren frågar eleverna om det finns en egen verbform i svenska som heter futurum. Eleverna svarar nekande. Läraren: Vilket verb passar aldrig i futurum? E: vill Läraren går igenom olika alternativ för att uttrycka futurum: presens, <i>komma att</i> , <i>tänka, ska</i> + infinitiv
14.40	Läxan ur boken går igenom. Eleverna skulle översätta meningar från finska till svenska.
14.47	L: Kan jag fråga vem som helst idag? L frågar eleverna hur de har översatt . Eleverna diskuterar parvis kommande händelser.
14.50	Muntlig övning. Läraren visar exempel på bruket av futurum i sverigesvenska tidningar med dokumentkameran. Hon förklarar bruket av presens, <i>ska</i> och <i>komma att</i> i nyheter som handlar till exempel om Madonna och prins Charles. Eleverna är nyfikna på vad nyheterna handlar om.
15.00	Eleverna bildar grupper på 5–6 som ska hitta och rätta fel i meningar ur essäer.
15.12	Grupperna går fram och presenterar muntligt hur felen har rättats och motiverar sina val.
15.25	Pardiskussion om olika nationaliteter: "Svensken är en färgstark person..." Läraren går runt.
15.35	Klassen lyssnar på en text ur boken som handlar om nordbor, deras skillnader och likheter.

Svensklärarna utnyttjar olika strategier i sitt eget språkbruk i klassrummen. I vår studie fanns det både lärare som huvudsakligen använde svenska, men det fanns också klassrum där finskan var det dominerande samtalsspråket. En del lärare motiverade bruket av ett gemensamt språk bland annat med att det gav dem bättre kontakt med eleverna. I grundskolan där de flesta elever startar utan att ha kunskaper i svenska är det en utmaning för läraren att kunna använda svenska maximalt mycket. I grundskolan uppskattade de flesta elever att lärarna talade både svenska och finska för att det gav dem bättre möjlighet att hänga med i undervisningen. I gymnasiet tyckte eleverna om när lärarna använde mycket svenska på samma sätt som till exempel på lektionerna i

engelska. Vår studie visade att elever gavs bättre möjligheter för olika typer av interaktion, inte enbart om innehåll som fanns i läroboken, om läraren använde mycket svenska. Detta tycktes också ha en god inverkan på elevernas muntliga kompetens.

I vissa skolor satsas det på olika typer av projekt för att skapa kontakt med svensk kultur, antingen i Finland eller i Sverige. Det kan handla om teaterbus-sar, aktiviteter inom *Svenska nu*-nätverket, vänskolor i de nordiska länderna eller Lucia-fester. I en färsk utredning om det nordiska samarbetet inom skol-sektorn konstaterar Linna (2011:4) att det finns en nära koppling mellan sam-arbetet och "hur väl man kan svenska i Finland och hur språket undervisas i skolorna". Han betonar (2011:18) att "det är viktigt att väcka intresset för det nordiska och därigenom också för svenska språket och kulturen redan i skol-åldern". Vår undersökning bekräftar att alla satsningar på kultur uppskattades både av elever och lärare. I en av grundskolorna som hade haft samarbete med en vänskola i Sverige sade representanten för årskurs 9 i sitt tal på vår-festen att veckan i vänskolan i Sverige var den upplevelse som eleverna kom bäst ihåg. Samtidigt tar alla projekt som sker utanför skolans ramar mycket tid i anspråk och kräver ansökan om anslag och andra resurser som inte är till-gängliga för alla svensklärare.

Största delen av de lärare vi intervjuade trivdes bra i sin skola och talade uppskattande om sina kolleger, elever och skolans ledning. Det viktigaste verkade vara att lärarna hade möjlighet att förverkliga sig själva, att de kunde samarbeta med kolleger och fick stöd för sitt arbete av ledningen. Både i grundskolan och i gymnasierna konstaterade lärarna att rektorns roll är syn-nerligen viktig för hur lärarnas arbete utformas och hurdant stöd de får. Att rektorerna betonar respekt för allas arbete och en jämlik inställning till alla ämnen i skolan är centralt för att det ska uppstå en arbetsmiljö där alla trivs.

Såsom ovan nämndes, har antalet timmar i svenskundervisningen min-skat sedan 1990-talet. Också målsättningarna har ändrats. I den nuvarande läroplanen betonas kommunikativa färdigheter: i årskurs 9 i B-svenska ligger tyngdpunkten till exempel på muntlig interaktion, men eleverna ska också lära sig att skriva korta vardagliga texter och de ska lära sig om finlandssven-ska, sverigesvenska och om det övriga Norden. Målsättningen för att tala och skriva för ett gott betyg ligger på nivå A1.3, vilket motsvarar en baspresteran-de språkanvändare enligt Gemensam europeisk referensram.²³ I gymnasiet betonas interkulturell kommunikation och beredskap att själv kunna utveckla

23 [http://www.opf.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans- och_examensgrunder/grundläggande_ utbildningen](http://www.opf.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans-och_examensgrunder/grundläggande_utbildningen)
<http://www.fba.uu.se/portfolio/sv/link7.htm>

sina färdigheter i svenska. Målsättningen för muntlig och skriftlig färdighet på god nivå i B-svenska i gymnasiet är B1.1, på nivå för en självständig språkanvändare.²⁴

Även om en del grammatiskt stoff har utelämnats sedan 1990-talet kunde omfattningen av det som lärs ut i svenska ses över. Marketta Sundman (2011) har i projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare* kommit fram till vilka strukturer som är relevanta att lära sig i svenska i grundskolan. Hon har utgått från strukturer som är vanliga och nödvändiga för begripligheten. Hennes förteckning omfattar substantivets numerusböjning och species, tempusformerna för verben samt bruket av infinitiv i vissa strukturer. Också skillnaden mellan ordföljden i frågor och påståenden är central. Däremot ingår i lärostoffet vissa strukturer som inte är relevanta för begripligheten och som också har visat sig vara svåra att lära sig såsom ordföljden i bisatser och indirekta frågor (se t.ex. Håkansson 2004, Eklund Heinonen 2009). Enligt vår mening skulle det med tanke på de nuvarande få veckotimmarna vara viktigt att granska vad som utgör kärnstoffet i grundskolan och i gymnasiet och vad som kunde utelämnas.

Sammanfattning

Resultaten från de undersökningar som gjorts om svenskundervisningen i gymnasierna och grundskolorna ser förvånansvärt likadana ut, också i fråga om vad som kan utvecklas i undervisningen. Helhetsbilden av vardagen i svenskundervisningen är positiv. De flesta elever ställer sig positiva eller neutrala till svenskundervisningen. Motivationen för att vilja lära sig svenska skapas lokalt av läraren och eleverna tillsammans i klassrummen och i skolan. Det är också viktigt att skolmiljön stöder lärare och elever i deras arbete.

Det som eleverna önskar lära sig mera av är vardagssvenska och svensk kultur. Lärare och elever vill ha tillgång till mera autentiskt material. I synnerhet i grundskolan borde det finnas lättillgängligt material på rätt nivå. Det vore önskvärt att lärarna i hög grad satsade mycket på att själva tala svenska på lektionerna. Idag, när de nya målsättningarna i läroplanerna i Finland ses över, vore det viktigt att granska vad som är kärnstoff. Man kunde koncentrera sig på vardagsnära ordförråd i grundskolan och mest centralt ordförråd i standardspråket i gymnasiet. Däremot kunde man i grundskolan fästa mindre vikt vid strukturer som inte är nödvändiga för begripligheten. Överhuvudtaget borde man i fråga om strukturer i högre grad beakta vad elever på olika stadier kan lära sig.

24 http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans-och_examensgrunder/gymnasiet

Vår studie bekräftar att det inte nödvändigtvis finns en omedelbar koppling mellan verksamheten i en enskild skola och den debatt som förs i medierna. De uppfattningar och erfarenheter som lärarna och framför allt eleverna har om svenskundervisningen är synnerligen relevanta för hur undervisningen i framtiden ska se ut.

Summary

In this paper, the practices of teaching Swedish as a foreign language in Finnish secondary schools and upper secondary schools are discussed. The research is based on interviews with pupils and teachers and pupils' stories about learning Swedish. The results show that despite a negative media debate, the general impression of the everyday reality of Swedish classrooms is positive. Most of the pupils have a positive or a neutral attitude towards learning Swedish. The motivation to learn is created locally in the classrooms together by the pupils and teachers. It is also important that the school

Litteratur

- Eklund Heinonen, Maria, 2009: *Processbarhet på prov. Bedömning av muntlig språkfärdighet hos vuxna andraspråksinlärare*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Green-Vänttinen, Maria, Korkman, Christina och Lehti-Eklund, Hanna, 2010: Svenska i finska gymnasierNordica Helsingiensia 22. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Håkansson, Gisela, 2004: Utveckling och variation i svenska som andraspråk enligt processbarhetsteorin. I Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.) Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle. Lund: Studentlitteratur. S. 153–169.
- Lehti-Eklund, Hanna och Green-Vänttinen, Maria, 2011: Svenska i finska grundskolor. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Linna, Markku, 2011: *Utveckling av det nordiska samarbetet inom skolsektorn*. Utredning. Helsingfors: CIMO.
- Murphey, Tim, 2008: The collaborative wisdom of student voice. I *Divergens and Convergence. Education with Integrity*. Proceedings of the 7th Annual JALT Pan-SIG Conference. Tillgänglig genom <http://jalt.org.pansig/2008/HTML/Murphey.htm>

Olsen, Wendy, 2004: Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really be Mixed. I: Holborn, M. & Haralambos, M. (ed.) *Developments in Sociology*. Ormskirk: Causeway Press. Tillgänglig genom <http://research.apc.org/images/5/54/Triangulation.pdf>

Sundman, Marketta, 2011: Vilken grammatik krävs för kommunikativ kompetens i svenska? Föredrag vid seminariet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare* 11.2.2111 vid Svenska litteratursällskapet i Finland.

Säljö, Roger, 2000: *Lärande i praktiken*. Stockholm: [Norstedts].

van Lier, Leo, 2004: *The Ecology and Semiotics of Language Learning. A Socio-cultural Perspective*. Boston: Kluwer Academic Publishers.

Wenger, Etienne, 1999: *Communities of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Emneord: Svensk som andrespråk, svenskundervisning

Hanna Lehti-Eklund är professor i nordiska språk vid Helsingfors universitet.

Modersmålsundervisning – på barrikaden och i marginalen

Jennie Spetz

I Sverige är möjligheterna för elever med andra modersmål än svenska att få undervisning i sitt modersmål större än i de övriga nordiska, och de flesta europeiska, länder. Men jämsides med den officiella positiva hållningen till sådan undervisning finns en negativ folkopinion och ute i skolorna har ämnet modersmål låg status och en marginaliserad position. I en jämförelse mellan insändare i dagstidningar under 1990-talet och 2000-talet framgår att diskussionen sett likadan ut under lång tid. Modersmålsundervisningen har för den breda allmänheten blivit en symbol för åsikter om invandring och integration, brännbara ämnen som är känsliga att föra fram offentligt. Men ämnets utsatta position bör också ses i ljuset av den enspråkighetsnorm som fortfarande råder i undervisningsväsendet och i samhället i stort.

Klyftan mellan politik och folkopinion

Modersmålsundervisningen, det vill säga undervisning i andra modersmål än svenska²⁵, har sedan den infördes i svenska skolor under 1970-talet varit en av de mer omdiskuterade skolfrågorna i Sverige – inte bara bland skolpersonal och språkforskare utan även bland en bred allmänhet. Frågan om modersmålsundervisning väcker intresse långt bortom de direkt berörda.

Ämnet dyker upp med jämna mellanrum i medierna, särskilt i lokala medier. Ofta handlar det om reportage om en förskola eller skola som har lyckats särskilt väl att integrera ett flerspråkigt perspektiv, eller om enskilda kommuner eller skolor där antalet elever som deltar i modersmålsundervisning ökat. Dessa medierapporter reflekterar en officiell syn på modersmålsundervisning som en positiv och önskvärd del av skolgången för barn med andra modersmål än svenska.

Elever med utländsk bakgrund²⁶ har på mindre än tio år fördubblats och

25 "Modersmålsundervisning" har i den svenska skolan historiskt sett syftat på det svenska modersmålet. Från och med början av 1960-talet har dock undervisningen i svenska språket benämnts "svenska". "Modersmålsundervisning" syftar på undervisning i andra modersmål än svenska.

26 Personer med utländsk bakgrund definieras som personer som är utrikes födda, eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.

utgör nu 20 procent av alla elever i grund- och gymnasieskolan, vilket innebär att antalet flerspråkiga elever under kort tid ökat (Lindberg 2011, s.9). Flerspråkighet och modersmålsämnet aktualiseras med jämna mellanrum i rapporter från statliga myndigheter som Skolverket och Skolinspektionen, där ämnets innehåll och implementering granskas. I sådana rapporter lyfts i regel modersmålsundervisningens positiva roll och betydelse för flerspråkiga barn fram när det gäller kunskapsinhämtning i alla ämnen, inte bara i språk. En rapport från Skolverket 2008 visade att elever som deltar i modersmålsundervisning i snitt har högre betyg än övriga elevgrupper, även svenskfödda (Skolverket, 2008).

Trots att modersmålsundervisningens positiva effekter och indikationerna på att undervisningen till och med kan tänkas ha positiva effekter på betygen i övriga skolämnena, är modersmålsundervisning fortfarande ett marginaliserat skolämne, konstaterar Skolverket i samma rapport.

I andra nordiska länder har modersmålsundervisningen fått en ännu mer marginaliserad ställning. Danmark avskaffade offentligt finansierad modersmålsundervisning 2002. I Norge får invandrade elever tillgång till sitt modersmål i skolan bara som ett verktyg i syfte att lära sig tillräckligt mycket norska för att kunna följa den ordinarie undervisningen. I Sverige har vi kvar de formella rättigheterna till modersmålsundervisning, till skillnad från de flesta andra länder i Europa. Den officiella svenska hållningen är fortfarande att kunskaperna i invandrarspråken har ett värde i sig, inte bara som en brygga för att tillägna sig majoritetsspråket.

Ute i kommunerna och skolorna, långt från regeringskansliets och statliga myndigheters vällovliga hållning, råder dock helt andra villkor. Ämnet modersmål, och de lärare som undervisar i det, har låg status. De tillhör för det mesta inte den fasta lärarkåren, eftersom undervisningen oftast sker utanför ordinarie skoltid. Modersmålsundervisningen har en undanskymd plats i förhållande till den övriga skolverksamheten – ämnet tas till exempel sällan upp vid utvecklingssamtal (se till exempel Skolinspektionen 2010, s.28). Det är svårt att hitta lärare som vill och kan undervisa i de olika språken, och det saknas ofta läromedel.

I den del av medierna där den breda allmänheten får komma till tals, på insändarsidorna, förs en helt annan diskussion än den som ges uttryck för officiellt. Där står frågan om modersmålsundervisningens vara eller icke-vara i centrum och majoriteten av dem som deltar i diskussionen positionerar sig antingen som motståndare eller som förespråkare av modersmålsundervisningen. Det finns alltså en klyfta mellan de två debatterna, mellan beslutsfattare och allmänhet, eller elit och folkopinion, som har funnits sedan ämnet infördes och som tycks stabil över tid (Hyldenstam 1996, s.14).

För eller emot på dagstidningarnas insändarsidor

I sociolingvisten Maria Wingstedts avhandling från 1998: *Language ideologies and minority language politics in Sweden* görs en översiktlig genomgång av insändare i dagspressen under 1990-talet. Wingstedt delar in insändarskribenternas argument i kategorier efter de teman de förekommer i, för att få en idé om i vilka kontexter ämnet modersmålsundervisning förekommer på dagstidningarnas insändarsidor. Jag har gjort en liknande genomgång av insändare publicerade under åren 2006–2011 (för 2011 bara till och med juni månad). Syftet med undersökningen har varit att se om, och i så fall hur, argumenten förändrats under tiden som gått mellan de två undersökningstillfällena. Har attityderna hos insändarskribenterna förskjutits åt något håll? Använder man andra argument 2006 än 1996?

Att studera insändarbrev till dagstidningar ger förstas inte en heltäckande bild av en befolknings inställning i en viss fråga. Det är inte givet att insändarskribenterna representerar ett tvärsnitt av befolkningen. För det första kan man anta att det är personer med starka åsikter i en fråga som överhuvudtaget gör sig besväret att skriva insändare. Andra faktorer spelar också in. Man kan till exempel anta att yngre personer, åtminstone under 2000-talet, i högre utsträckning än äldre, söker sig till andra forum än dagstidningarnas insändarsidor. Utöver det sker en urvalsprocess från redaktörens sida under vilken en del insändare sannolikt rensas bort. Trots det är dagstidningar fortfarande ett forum i vilket en bred allmänhet har möjlighet att komma till tals och de har fortfarande en betydande roll som opinionsbildare (Wingstedt 1998, s.134).

Resultatet av jämförelsen mellan insändarna från 1990-talet, så som de presenteras av Wingstedt och 2000-talets insändare, var tydligt. De teman och argument som Wingstedt presenterade i sin avhandling återfanns i genomgången av 2000-talets insändare. Det går alltså inte att utifrån insändarnas argument se någon förändring i folkopinionen under de 10–20 år som gått sedan den första undersökningen. Det ska dock också påpekas att det i båda fallen handlar om ett begränsat undersökningsmaterial. För perioden 2006–2011 rörde det sig om 46 insändare totalt.

Framgångsfaktor eller onödig samhällsutgift?

Av de 46 insändarna kunde en majoritet klassificeras som förespråkare av modersmålsundervisning.²⁷ Det kan tyckas som ett oväntat resultat, eftersom diskussioner om modersmålsundervisning ofta förknippas med en negativ opi-

27 24 förespråkare, 17 motståndare samt några få som placerades i en mittenkategori och som uppehöll sig mest vid organisatoriska aspekter av undervisningen

nion, men kan delvis förklaras med att motståndarna i regel tenderade att initiera en diskussion som sedan följdes av flera svar från förespråkare.

De fyra vanligaste temana som förekom bland insändarna var argument som rörde språkinlärning, sociologiska argument, ekonomiska argument och "insider-argument" (hos Wingstedt kallad "the witnesses").

Språkinlärning

Att argument som rör språkinlärning skulle förekomma i en diskussion om modersmålsundervisning är knappast förvånande. Nästan hälften av insändarna innehöll ett sådant tema. De flesta insändarskribenter som använde argument med detta tema var förespråkare som argumenterade för att det är nödvändigt att ha ett starkt modersmål för att utveckla bra kunskaper i svenska och att modersmålsundervisning därmed indirekt bidrar till bättre svenskkunskaper. Motståndarna gav uttryck för en motsatt ståndpunkt – att undervisningen hindrar, bromsar eller står i vägen, antingen för möjligheten att lära sig svenska eller för själva inlärningsprocessen som sådan. Denna föreställning gick att hitta explicit eller implicit hos de flesta insändarskribenter som klassificerades som motståndare till modersmålsundervisning.

För:

"All forskning visar att barn har lättare att lära sig alla andra ämnen om de får övning i sitt hemspråk. Ett gott modersmål underlättar alltså all övrig inlärning, vilket i sin tur gör att lärarna kan fokusera på undervisning istället för på konfliktlösning eller annan social verksamhet.[...]" (Katrineholms-Kuriren, 9.1.2010)

[...] "Att ha ett välutvecklat och starkt modersmål är grunden för att lära sig nya språk. Utan ett fungerande modersmål är det alltså svårt att lära sig nya språk. Detta är alla forskare i hela världen eniga om.[...]" (Dalarnas Tidningar, 29.12.2008)

Emot:

"Enligt min mening finns det två skäl att avveckla hemspråksundervisningen. Det ena skälet är att hemspråksundervisningen hämmar och försämrar möjligheten till inlärning av det nya språket. Invandrabarnen skulle lätt lära sig svenska om inget alternativ gavs. Den svenska välviljan får här till följd att invandrabarnen blir bilingvåspråkiga och därmed utan ett modersmål som är förutsättningen för förståelse mellan människor och

nyckeln till den svenska arbetsmarknaden. [...] (Dalarnas Tidningar, 27.6.2011)

"I de flesta invandrarfamiljer talar man faktiskt sitt hemspråk dagligen. Små barn lär sig språk snabbt. Avsätt dessa timmar till ökad svenskundervisning så att eleverna lär sig språk som de behöver för att klara sitt arbetsliv i Sverige." (Ludvika Nya Tidning 12.3.2008)

Det argument om ett motsatsförhållande mellan modersmålsundervisning och inläringen av svenska som ges uttryck för i de två negativa insändarna ovan rör sig på två plan. Skribenterna pekar på de faktiska undervisningstillfällena och den tid som läggs ner på modersmålet, det vill säga själva modersmålsundervisningen som sådan, som ett hinder för undervisning i svenska eftersom lektionstiden skulle kunna avsättas för svenska. *"Avsätt dessa timmar till ökad svenskundervisning så att eleverna lär sig språk som de behöver för att klara sitt arbetsliv i Sverige."*

Men motsatsförhållandet förs också fram på ett kognitivt plan, i den meningen att undervisning i modersmålet står i vägen för den kognitiva inläringen av svenska, eller att de två språken står i vägen för varandra. Uttrycket "halvspråkiga" i ett av citaten ovan vittnar om en sådan föreställning, och det förekommer också i andra insändare. Mot dessa argument skulle man kunna hävda att modersmålsundervisningen i de flesta fall sker utanför ordinarie skoltid och även i de fall den sker inom schemaburen tid är det långt ifrån säkert att det skulle vara praktiskt möjligt att byta ut lektionstimmen i modersmål mot en lektionstimme i svenska. När det gäller den kognitiva utvecklingen finns det ingenting som stöder uppfattningen om att stöd och undervisning i modersmålet skulle stå i vägen för inläringen av ett andraspråk (se till exempel Hyltenstam 1996, s.32-33). Att döma av argumenten som lades fram av motståndarna till modersmålsundervisning kan man dra slutsatsen att de överlag inte föreföll särskilt väl insatta varken i de praktiska omständigheter som råder för modersmålsämnet som sådant eller flerspråkighetsforskningens rön.

När förespråkarna för modersmålsundervisning använde argument som rör språkinläring skedde det ofta som svar på argument som redan förts fram av motståndarskribenter. Flera av förespråkarna hänvisade till forskning som ett stöd för sin argumentation, men gick inte närmare in på innehållet i den forskningen eller hänvisade till någon specifik källa. Det ligger nära till hands att anta att inte heller förespråkarna för modersmålsundervisningen hade särskilt ingående kunskaper om flerspråkighet i sig, men däremot en positiv grundsyn på ett mångkulturellt och mångspråkigt samhälle. Ett sådant antagande stöds

av att dessa debattörer verkade ha en tendens att använda ord som "mångkultur" i en positiv kontext. Motståndare och förespråkare verkar därmed gå in i diskussionen på liknande villkor.

Sociologiska argument

Utöver argument som rör språkinläring var sociologiska och ekonomiska argument vanliga bland insändarna. I kategorin sociologiska argument har räknats argument som berör kopplingen mellan språk och samhälle, till exempel relationen mellan majoritets- och minoritetsbefolkningen, språkets roll i samhällsstrukturer och processer som integration, segregation, marginalisering och etnicitet.

Det sociologiska temat återfanns ungefär jämt fördelat mellan förespråkarna och motståndarna till modersmålsundervisning. Motståndarna betraktade i regel modersmålsundervisningen som en privat angelägenhet, som borde förflyttas från den offentliga sfären (skolan) till den privata (familjen). Man tenderade att se undervisningen som ett privilegium för den enskilda eleven/familjen, inte som en kompetens som skulle kunna innehålla ett mervärde även för samhället på kort eller lång sikt. En del skribenter argumenterade för att modersmålsundervisningen inverkar negativt på invandrade barns integration. Förespråkarna menade tvärtom att undervisningen indirekt underlättar integration eftersom det leder till bättre svenskkunskaper. Man pekade i stället på andra faktorer som betydelsefulla för att förbättra integrationen (till exempel att lösa problemet med en alltmer segregerad bostadssituation). Några förespråkare menade också att modersmålsundervisningen är en tillgång för hela samhället, till exempel i internationella kontakter och handel, vilket naturligtvis är argument som inte helt går att särskilja från de ekonomiska argumenten.

Emot:

"Kan inte förstå varför de ska lägga resurser till modersmål i skolorna. Det är upp till föräldrarna att föra språket vidare. Det viktigaste är väl att de ska klara sig i Sverige om de valt att komma hit så barnen kan klara sig bra här. Pengarna behövs till annat inom kommunen, detta är helt galet!"
(Katrineholms-Kuriren, 9.1.2010)

"[...]Tänk så mycket tolkningskostnader vi skulle spara om alla som kommer hit tvingades lära sig svenska. Om nu dessutom barnen ska lära sig sitt gamla hemspråk istället för sitt nya lands språk kan de väl agera tolk åt sina föräldrar eller andra släktingar, eller? Varför ska man gå i skola

för att "lära" sig ett språk man redan kan och använder till 99 procent ändå mellan föräldrar och kamrater. 'Tanken med språkutbildning ska vara att hjälpa – inte stjälpa' avslutar denna språklärare. Ja visst. Man hjälper människor att komma in i samhället genom att de tvingas lära sig vårt språk – inte sitt gamla som man borde kunna utan subvention från skattebetalare.'(Expressen, 18.7.2006)

De insändarskribenter som var negativa till modersmålsundervisningen ville se en förflyttning av ansvar och finansiering från den offentliga sfären till den privata. En insändarskribent i ett av citaten ovan ifrågasätter varför man ska lära sig ett språk i skolan som man redan kan. Ett sådant resonemang hade varit omöjligt att föra om modersmålet svenska → barn med svenska som modersmål läser ju faktiskt svenska i skolan, trots att de också redan förmodas "kunna" språket. Ett sådant argument utgår från att dessa modersmål är språk som ska användas i hemmet, för muntlig kommunikation mellan familjemedlemmar. Ett sådant argument sätter fingret på en aspekt av modersmålsundervisningen som inte tycks diskuteras så ofta, nämligen frågan om hur vi bör betrakta andra modersmål än svenska i skolan. Bör de betraktas först och främst som verktyg för inläring av svenska och andra skolämnen, eller ska kunskaper och språklig utveckling i modersmålen tillskrivas ett värde i sig? Ska modersmålsundervisningen betraktas främst som individuell kompetensutveckling eller som en samhällsresurs?

Ekonomiska argument

Ekonomiska argument hörde till de tre mest frekventa temana bland insändarna. De insändarskribenter som använde sig av ekonomiska argument hade, inte särskilt överraskande, i de flesta fall en negativ inställning till modersmålsundervisning. De ekonomiska argument som var vanligast var hänvisningar till de höga kostnaderna för undervisningen som sådan samt det faktum att den är skattefinansierad. En del debattörer ställde kostnaden för modersmålsundervisning i relation till kostnader för samhällsinsatser som man menade att det finns ett större behov av. De få förespråkare för modersmålsundervisning som använde ekonomiska argument hänvisade till flerspråkighet som en ekonomisk vinst för samhället på sikt.

För:

"[...]Sverige behöver flerspråkiga människor i en alltmer globaliserad värld. Personer med flera språk och flera kulturer kan lättare skapa nya affärs-

kontakter och främja företagsetableringar i andra länder – inte bara jobba på Ica som insändarskribenten nämner.[...]" (Öresunds-Posten, 4.12.2009)

"För Sverige som ett litet och språkligt/kulturellt udda land med hög teknisk nivå, högt exportberoende och en hög ideologisk profil i världen, är det långsiktigt av avgörande betydelse att våra medborgare har kunskap och förmåga att kommunicera med andra länder. Att stötta undervisning i turkiska, kurdiska, arabiska, persiska, kroatiska och de klassiska europeiska skolspråken är därmed ingen privatsak. Det är heller inte i grunden en humanitär fråga. Det är en för Sverige i framtiden avgörande framgångsfaktor i den europeiska och internationella konkurrensen.[...]" (Göteborgs-Posten, 25.4.2006)

Emot:

"[...]Kostnaden för hemspråk är inte försumbar. Vi har idag över 500 000 barn och ungdomar upp till 18 år med utländsk bakgrund. Varje barn – svenskt eller utländskt – kostar grovt räknat minst 100 000 kr/år i skattefinansierade utgifter. Det är helt orimligt att ett litet land som Sverige också ska ta på sig kostnaden för att undervisa i 150 främmande språk. Sverige klarar sig bra med 8–10 utländska språk som vi haft sedan länge.[...]" (Göteborgs-Posten, 6.5.2006)

I den negativa insändaren ovan presenterar skribenten siffror, dels för antalet barn som berörs och dels för kostnaden för modersmålsundervisningen i kronor, vilket ger ett intryck av att argumentationen handlar om ekonomi och ingenting annat. Men argumentet rymmer samtidigt fler aspekter. När ett uttryck som "ett litet land som Sverige" ställs mot "150 främmande språk" verkar språken i sig ta nästintill fysisk plats. Eftersom föreställningen om Sverige som ett litet land är så väletablerad fungerar det för att ge legitimitet åt argumentet att 150 språk är för många. Men man skulle kunna hävda att argumentet bara på ytan handlar om kostnader i kronor och ören, och på ett annat plan lika mycket om mångkultur och svenskhet. Det finns en underförstådd fråga i argumentet som lyder: "Hur ska lilla Sverige kunna härbärgera alla dessa 150 kulturer?" Under frågan om de reella kostnaderna finns föreställningen om en annan slags kostnad – nämligen kostnaden för nationalstaten Sverige, och dess inneboende svenskhet. Kan nationalstaten klara all denna inblandning av de kulturer som de 150 språken representerar?

Insider-argument

Med insider-argument menas argument där insändarskribenter hänvisar till sin egen erfarenhet av modersmålsundervisning. Till antalet var denna kategori betydligt mindre vanlig än de övriga tre kategorier som redan presenterats men som fenomen ändå intressant att lyfta fram. Trots att debattörerna i denna kategori hänvisade till egna, individuella erfarenheter, följde de ett tydligt mönster i sin argumentation; ett mönster som verkar ha sett likadant ut under lång tid, att döma av jämförelsen med Wingstedts beskrivning av insider-argumenten under 1990-talet. De flesta som använde insider-argument var motståndare som använde sin erfarenhet av att själva ha invandrat till Sverige. Flertalet av dem hade inte själva deltagit i modersmålsundervisning och menade att det faktum att de inte deltagit hade underlättat deras integration. De få förespråkarna var, med ett undantag, lärare som själva undervisat i ämnet modersmål. De pekade på fördelar de menade sig ha sett bland sina elever.

För:

"Undervisningen i modersmål har gjort det möjligt för mig att kommunicera med familj och andra anhöriga. Det har gjort att jag kan läsa och skriva mitt modersmål. Den lektion jag hade en gång i veckan har gjort att jag kan påbörja min utbildning som svensk-arabisk tolk samtidigt som jag läser till sjuksköterska. Det har gjort att jag kan ha flera bollar i luften samtidigt utan att misslyckas. Det har gett mig fler möjligheter i livet, i utbildningen och till och med under mina gymnasiala studier.[...]" (Sydsvenska Dagbladet, 25.9.2008)

Emot:

[...] "Jag är själv från Iran och blev erbjuden modersmål när jag var barn. Detta tackade jag nej till, vilket jag är glad åt idag. Hellre pratar jag ett språk helbra, än två halvbra. Man får inget jobb på Ica om man pratar persiska flytande.[...]" (Östersunds-Posten, 2.12.2009)

"Jag är lättad över att vi under mina uppväxtår hade politiker som visade oss barn till utlänningar så mycken respekt, att de trodde sig om att kunna bibringa oss en god svenska. Tänk er om jag hade förmedlat detta på en svenska med starka influenser av jiddisch. Vem hade förstått mig? Nu hör man unga tala med accent – till och med de som är födda här. Självfallet kommer de att ha svårigheter att klara sig i det svenska arbetslivet. Nå-

gon enkel socioekonomisk förklaring till invandrarbarnens svårigheter idag köper jag inte. Då hade min generation det ännu värre, med fattigdom och föräldrar som varit med om de värsta styggelser under kriget. Ändå klarade vi oss, trots sämsta möjliga förutsättningar, bra i det svenska samhället. Anledningen var att vi fortfarande respekterades som svenskar.”(Sydsvenska Dagbladet, 15.7. 2008)

Argument från personer med egna erfarenheter har naturligtvis i sig ett stort mått av trovärdighet. I övrigt skiljde sig insider-argumenten inte särskilt mycket från argumenten i de övriga kategorierna – både sociologiska argument (klara sig bra i samhället, få jobb) och argument som rör språkinläring (hellre prata ett språk helbra än två halvbra)

Att individer som tillhör en minoritet och som nått framgång i majoritets-samhället förklarar den framgången med någon form av avståndstagande gentemot sin egen kultur är ett sociologiskt fenomen som flerspråkighetsforskaren Kenneth Hyldenstam pekat på i samband med just debatten om modersmålsundervisning (Hyldenstam 1996, s.17). Att klippa banden till en icke-svensk etnisk tillhörighet fungerar alltså som en statushöjande handling i sig. Detta går att utläsa ganska tydligt i ett av citaten ovan, särskilt i formuleringen ”*Vi klarade oss bra i det svenska samhället. Anledningen var att vi fortfarande respekterades som svenskar.*” Formuleringen avslöjar att diskussionen rört sig långt från själva modersmålsundervisningen som sådan och snarare aktualiserar frågor om etnicitet i form av svenskhet och icke-svenskhet. Modersmålsundervisningen blir inte bara en symbol utan också en etnisk markör som debattören tar avstånd från.

Vad betyder de låsta positionerna?

Att döma av de båda nedslagen i insändarmaterial, min egen under senare delen av 2000-talet och Wingstedts under 1990-talet, har diskussionen om modersmålsundervisning bland allmänheten inte förändrats nämnvärt under en lång period. Det är tydligt att modersmålsundervisning fått en symbolfunktion för mer brännbara ämnen som invandring, integration och etnicitet. Så länge det finns ett behov att uttrycka åsikter om dessa frågor kommer modersmålsundervisningen som diskussionsämne troligtvis fortsätta att vara aktuellt.

En relevant fråga i sammanhanget är om det spelar någon roll vad ”vanligt folk” tycker och ger uttryck för i offentliga debatter om modersmålsundervisning? Vilken betydelse ska man tillskriva en diskussion som förs av personer som i de flesta fall inte har vare sig erfarenhet eller specifik kunskap om språkinläring och modersmålsundervisning? Insändarskribenter saknar i de flesta

fall reell makt – de politiska besluten tas långt ifrån diskussionerna på Expressens eller Hallandspostens insändarsidor.

Indirekt är diskussionen i sådana forum ändå betydelsefull, eftersom den i någon mån speglar väljarkåren, vars hållning det politiska etablissemanget förlorar på att fjärma sig alltför långt ifrån. Att undersöka vad ”vanligt folk” talar om när de talar om modersmålsundervisningen säger något om vad de politiska beslutsfattarna har att förhålla sig till. Så länge en diskussion om modersmålsundervisningens vara eller icke-vara upprätthålls, hålls också på något plan frågan om modersmålsundervisningens existensberättigande levande, trots att Sverige har en språkpolitik som tydligt tar ställning för det mångspråkiga samhället.

Att bara betrakta de negativa insändarskribenternas inställning till modersmålsundervisningen som uttryck för negativa attityder till invandring, eller rent av främlingsfientliga attityder, vore dock en alltför enkel tolkning. Man bör också se ifrågasättandet av modersmålsundervisningen som ett uttryck för en rådande enspråkighetsnorm. Var femte elev i den svenska skolan har i dag utländsk bakgrund, vilket innebär att en stor del av dessa elever växer upp i flerspråkiga miljöer. Trots det är utgångspunkten för skolundervisningen fortfarande den enspråkiga eleven (Lindberg 2011, s.12). När enspråkighet är den naturliga utgångspunkten för skolundervisningen blir den flerspråkiga eleven ett problem. Den föreställning som framkom hos många av insändarskribenterna, att ett språk står i vägen för ett annat, kan ses som ett uttryck för en sådan, för det mesta antagligen omedveten, enspråkighetsnorm. Modersmålsundervisningen blir den synbara och konkreta manifestationen av det som avviker från normen – en etnisk markör som för den enskilda eleven kan upplevas som stigmatiserande i sig.

Innan det flerspråkiga samhället nått ett genombrott också som utgångspunkt för den verksamhet som bedrivs i skolan kommer inte modersmålsundervisningen att inlemmas i den värdeneutrala mittfåran. Så länge verktygen och metoderna för kunskapsinläring utgår från enspråkiga barn med svenska som modersmål kommer modersmålsundervisningen att ses som suspekt, onödig eller till och med ett direkt hinder för kunskap. Den kommer att fortsätta vara en verksamhet på undantag, som ifrågasätts på tidningarnas debattsidor och bedrivs utanför skoltid i lånade lokaler. På barriaden och samtidigt i marginalen.

Summary

When compared with other Nordic – and most European – countries, school children in Sweden with a foreign background have greater opportunities to

receive language instruction in their mother tongues. However, while the official position is positive towards home language instruction, the subject has been marginalized among students and teachers in general.

There have also been critical voices from the general public ever since home language instruction was introduced in the 1970s.

A comparison of letters to the editor in daily newspapers between the 1990s and end of the 2000s indicates that the discussion among the general public on home language instruction has generally stagnated, despite the fact that society has obviously undergone changes since then, changes towards a policy of multilingualism.

Part of the explanation for this phenomenon is probably the symbolic role that the issue of home language instruction often seems to take. When topics such as immigration, integration and ethnicity seem too delicate to be raised, home language instruction is perceived as a safer option for debaters. As long as there is discussion, putting into question the purpose of home language instruction is kept more or less alive.

However, the negative attitude expressed by part of the general public must also be seen in the light of a deeply-seated monolingual norm that perceives the multilingual student as a deviant and a problem. As long as this monolingual norm remains unchallenged, home language instruction will probably maintain its marginalized, and still questioned, position in Swedish society.

Referenslista

- Hyltenstam, Kenneth och Tuomela, Veli, 1996: "Hemspråksundervisningen".
I Kenneth Hyltenstam (red.): *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Inger, 2011: "Språk för lärande i en mångkulturell skola". I *Lärarens interkulturella dimensioner, Forskning om undervisning och lärande*, nr 6, september 2011
- Skolinspektionen, 2010: *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska*. Kvalitetsgranskning. Rapport 2010:16
- Skolverket, 2008: *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*, rapport 321.
- Wingstedt, Maria (1998). *Language Ideologies and Minority Language Policies in Sweden – historical and contemporary perspectives*. Stockholms universitet.

Emneord: modersmålsundervisning, modersmål, flerspråkig, integration

Jennie Spetz är statsvetare och arbetar som utredare på Språkrådet i Sverige, framför allt arbetar hon med utredningar och analyser som ligger till grund för Språkrådets språkpolitiska arbete. Hon har tidigare arbetat med omvärldsbevakning och utvärdering inom den statliga sektorn.

Färre förskolor för teckenspråkiga barn

Tommy Lyxell

Språkrådet undersökte hösten 2010 döva och hörselskadade barns tillgång till svenskt teckenspråk i förskolan. Vi fann att förskolor för teckenspråkiga barn blivit färre samt att många förskolor, istället för att använda svenskt teckenspråk, använder teckenstöd till talat språk. Detta går tvärs emot de mål som formuleras i språklagen: det svenska teckenspråket ska skyddas och främjas i det svenska samhället.

Under de senaste åren har det talats om att förskoleavdelningar för teckenspråkiga barn läggs ner eller omorganiseras och att antalet barn minskar i dessa förskolor, men det har saknats fakta som belägger detta. En liknande trend har noterats i specialskolan (dövskolan), och där finns det statistik som bekräftar detta. Antalet elever i specialskolan har minskat med en tredjedel sedan millennieskiftet (Skolverket 2011a). Språkrådet beslöt att 2010 undersöka vilka möjligheter barn har att lära sig svenskt teckenspråk i förskolan.

Den svenska språklagen trädde i kraft i juli 2009. I språklagen finns två bestämmelser som direkt berör det svenska teckenspråket²⁸. I paragraf 9 står det att samhället ska ”skydda och främja det svenska teckenspråket”. I praktiken har det svenska teckenspråket fått samma ställning som de nationella minoritetsspråken. I paragraf 14 som berör den enskildes tillgång till språk står det att ”den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk [ska] ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket”. När språklagen trädde i kraft fick den myndighet som Språkrådet tillhör i uppdrag av regeringen att följa tillämpningen av lagen.

Svenskt teckenspråk är ett fullvärdigt språk

Trots att det svenska teckenspråket är erkänt som ett fullvärdigt språk såväl av

28 Teckenspråken i världen är nationella. I Sverige används svenskt teckenspråk, i de andra nordiska länderna används andra nationella teckenspråk. I Finland finns det två teckenspråk: finskt teckenspråk och finlandssvenskt teckenspråk. Släktskapen mellan teckenspråken följer inte samma mönster som de talade språken. Svenskt teckenspråk har fler likheter med teckenspråken i Finland än med de andra skandinaviska teckenspråken. Norskt och danskt teckenspråk anses ha flera gemensamma drag.

riksdagen år 1981 som i språklagen år 2009, lever fortfarande föreställningen kvar i det allmänna medvetandet att det svenska teckenspråket är en tecknad representation av det talade språket. Detta är felaktigt. Till att börja med är den fysiska representationen annorlunda. Svenska uttrycks i tal eller i skrift, det svenska teckenspråket uttrycks med händerna men även med munnen, ansiktet och kroppen. Detta i sig gör att man inte kan jämföra språken utan vidare. Teckenbildningsprocessen är annorlunda i det svenska teckenspråket. Många tecken är motiverade, till exempel avbildade utifrån former på föremål eller imitation av rörelser. Men många tecken är arbiträra; det går inte att förstå tecknets betydelse utifrån tecknets form och rörelse. Det svenska teckenspråket utvecklas i det svenska samhället, vilket innebär att begrepp och benämningar som används i det svenska samhället letar sig in i det svenska teckenspråket i form av översättningslån, som anpassas till det svenska teckenspråkets morfologi. En del av översättningslånen lever sitt eget liv i det svenska teckenspråket och får en lite annan betydelse än det motsvarande svenska ordet. En del tecken är skapade helt och hållet på det svenska teckenspråkets villkor och har ingen direkt motsvarighet i svenska ord, utan kräver längre fraser och konstruktioner när de översätts till svenska.

Men den största skillnaden mellan talade och tecknade språk ligger i grammatiken – såväl på syntaktisk som på morfologisk nivå – vilket i grunden beror på att språken använder olika språkliga kanaler: teckenspråk är visuella-gestuell medan talade språk är auditiva-verbala. Ett tydligt särdrag i det svenska teckenspråket är att utrymmet framför kroppen – även kallat teckenrummet – används flitigt för referenser och i textbindning. Detta särdrag finns även i andra teckenspråk i världen.

Hur teckenspråket överförs mellan generationer

För att förstå det svenska teckenspråkets position i det svenska samhället måste man först säga något om hur det svenska teckenspråket överförs mellan generationer. Tecknade språk överförs nämligen inte på samma sätt som talade språk gör. Döva och hörselskadade barn har i regel hörande föräldrar, som inte behärskar det svenska teckenspråket – endast fem procent av barnen har teckenspråkiga föräldrar. Föräldrarna kan inte vara barnets språkliga förebild i det svenska teckenspråket. I stället är det i teckenspråkiga förskolor som barnens språkutveckling i det svenska teckenspråket kan ske. Där träffar barnen andra teckenspråkiga barn och teckenspråkig personal. Dessa teckenspråkiga förskolor är i praktiken tvåspråkiga: både svenskt teckenspråk och svenska används. Hörande barn som har teckenspråkiga föräldrar lär sig det svenska teckenspråket inom familjen.

Döva och hörande barn som har teckenspråkiga föräldrar växer upp med det svenska teckenspråket som ett modersmål. Döva barn får även språklig stimulans i det svenska teckenspråket i förskolan, men långt ifrån alla hörande barn får det. Döva föräldrar väljer nämligen oftare vanliga talspråkiga förskolor för sina hörande barn. Det finns en förväntan på döva föräldrar att de ska ge sina hörande barn tillgång till talspråklig stimulans, eftersom det är det dominerande kommunikationssättet i samhället. Men ofta väljer man en förskola i närheten av hemmet av praktiska skäl. Bruket av det svenska teckenspråket sker därför i huvudsak inom familjen. När barnen blir äldre går döva barn i specialskolor där det svenska teckenspråket är ett undervisningsspråk och hörande barn går i kommunala grundskolor. Hörselskadade barn hamnar i en mellanställning; en del går i specialskolan, men de flesta går i grundskolan eller i speciella hörselklasser där det finns tillgång till hörseltekniska hjälpmedel. I grundskolan är användningen av det svenska teckenspråket i det närmaste obefintlig.

Hörande föräldrar lär sig det svenska teckenspråket

Hörande föräldrar kan lära sig det svenska teckenspråket på nybörjarkurser så att de kan kommunicera med sitt döva eller hörselskadade barn på en grundläggande nivå. Deltagandet är frivilligt och kurslängderna varierar. Introduktionskurser ges av hörselvården och kurslängden är mellan 50 och 250 timmar. Föräldrarna kan sedan söka vidare till en statligt finansierad påbyggnadsutbildning, som omfattar högst 240 timmar och ska utnyttjas innan barnet börjat skolan²⁹. Som jämförelse kan nämnas att föräldrar i Norge kan få upp till 1 000 timmar teckenspråksundervisning³⁰. Det är alltså en förhållandevis grund utbildning som de svenska föräldrarna får och de kan således inte vara språkliga förebilder för sitt barn när det gäller det svenska teckenspråket.

De flesta hörande föräldrar har av naturliga skäl en oklar uppfattning om dövas och hörselskadades livsvillkor. Föräldrarna lär sig det svenska teckenspråket om de anser sig behöva det i kontakten med sitt barn. Visar det sig att barnet har förmåga att använda talspråk så minskar intresset för att lära sig det svenska teckenspråket. Många föräldrar tycker att det är svårt att lära sig

29 Uppgifterna är hämtade från den statliga utredningen "Teckenspråk och teckenspråkiga – en översyn av teckenspråkets ställning" (SOU 2006:54, s.180–184).

30 Teckenspråksutbildningen består i huvudsak av undervisning i norskt teckenspråk men ger också information om dövas tvåspråkighet och kultur samt information om audiologi, vilket tillsammans omfattar omkring 180 timmar. Uppgifterna har lämnats av Sonja Myhre Holten, språkvårdare i norskt teckenspråk vid norska Språkrådet.

det svenska teckenspråket. Föräldrarna vill helst använda sitt eget modersmål i kontakten med barnet.

Många gånger är det yttre faktorer som påverkar föräldrarnas beslut. Det är inte säkert att det finns en teckenspråkig förskola i hemkommunen. Föräldrarna står då inför valet att flytta till annan ort, så att barnet kan få tillgång till det svenska teckenspråket, eller stanna kvar på hemorten och hitta en annan lösning. Om det visar sig att barnet kan använda hörselrester för talspråklig kommunikation, väljer föräldrarna ofta det senare alternativet.

Det ska påpekas att många föräldrar ändå lär sig det svenska teckenspråket. Ännu ser vi ingen nedgång i intresset att gå på teckenspråksutbildning för föräldrar. Däremot har målgruppen förändrats. Föräldrar till hörande språkstörda barn har börjat visa intresse för att lära sig det svenska teckenspråket, medan föräldrar som har döva barn med snäckimplantat (kokleaimplantat) visar mindre intresse för kurserna och istället väljer att ge deras barn mer talspråkig stimulans.

Färre barn lär sig svenskt teckenspråk i förskolan

I vår undersökning ställde vi oss frågan vilka möjligheter döva och hörselskadade barn har att *lära sig*, *använda* och *utveckla* det svenska teckenspråket såsom språklagen föreskriver. I undersökningen utgick vi från följande parametrar:

- antalet förskolor som erbjuder svenskt teckenspråk,
- antalet döva/hörselskadade barn inskrivna i dessa förskolor,
- antalet teckenspråkig personal i förskolorna,
- antalet barn i förskoleåldern (0–5 år) inskrivna i landstingens hörselvård,
- utvecklingen över den senaste 20-årsperioden.

Vi vet sedan tidigare att inte alla döva och hörselskadade barn går i teckenspråkiga förskolor. Hörselskadades Riksförbund (HRF) gjorde en kartläggning år 2007, som visade att av alla barn i förskoleåldern som då var inskrivna i hörselvården, gick 65 procent i vanliga förskolor medan 35 procent gick i anpassade förskolor för döva och hörselskadade barn. De flesta hörselskadade barnen klarade av att kommunicera med hjälp av hörselteknik, och föräldrarna valde därför att placera sina barn i talspråkiga förskolor. En liknande undersökning som gjordes år 2010 inom Stockholms län visade att endast 15 procent av barnen går i anpassade förskolor, resterande 85 procent gick i vanliga förskolor (Norman 2010).

När Språkrådet samlade in uppgifter från hörselvården kunde vi konstatera att det fanns omkring 1 000 döva och hörselskadade barn i förskoleåldern inskrivna i landstingens hörselvård. Samma siffra kom HRF fram till år 2007, vilket tyder på att antalet barn som föds med dövhet eller hörselskada ligger på en stabil nivå. Däremot framgick det tidigt att det var svårt att få fram historiska data från förskolorna. Endast ett fåtal förskolor hade dokumenterat hur många barn som gått i deras förskolor. För att kunna säga något om förändringen över tid är det nödvändigt med sådana data. Detta sätter fingret på behovet av en samlad statistikinsamling för de teckenspråkiga förskolorna.

När vi sedan ville ta reda på vilka förskolor som bedriver verksamhet på svenskt teckenspråk, och hur språkanvändningen ser ut i dessa förskolor, stötte vi på en del metodologiska problem. Till att börja med var det inte lätt att identifiera vilka förskolor som hade teckenspråkig verksamhet. Verksamheten i dessa förskolor är i praktiken tvåspråkig, då majoritetsspråket svenska också är en integrerad del i verksamheten. Även om det fanns listor över teckenspråkiga förskolor som föräldra- och intresseorganisationer hade sammanställt, så visade det sig att dessa var inaktuella. Verkligheten förändras snabbt när det gäller förskoleverksamheten. Några förskolor hade lagts ner eller omorganiserats. En del av de förskolor som listats som teckenspråkiga var det inte längre, eftersom föräldrar inte längre placerar sina barn där för att få tillgång till svenskt teckenspråk. I stället är det viktigare för föräldrarna att lokalerna är akustiskt anpassade, att barngrupper är små samt att deras barn får talspråklig stimulans. I undersökningen framkom det att det fanns 24 förskolor i Sverige som tog emot döva och hörselskadade barn, 21 av dessa använde svenskt teckenspråk i mer eller mindre grad. Det kan jämföras med att det finns omkring 10 000 förskolor i hela landet (Skolverket 2011b). I de förskolor som tog emot döva och hörselskadade barn fanns det vid undersökningstillfället 192 barn, vilket innebär att 19 procent av barnen som var inskrivna i hörselvården gick i dessa förskolor. Jämför man med HRF:s undersökning 2007 kan man konstatera att utvecklingen pekar i en tydlig riktning: färre barn går i förskolor som är anpassade för döva och hörselskadade. Se diagram 1.

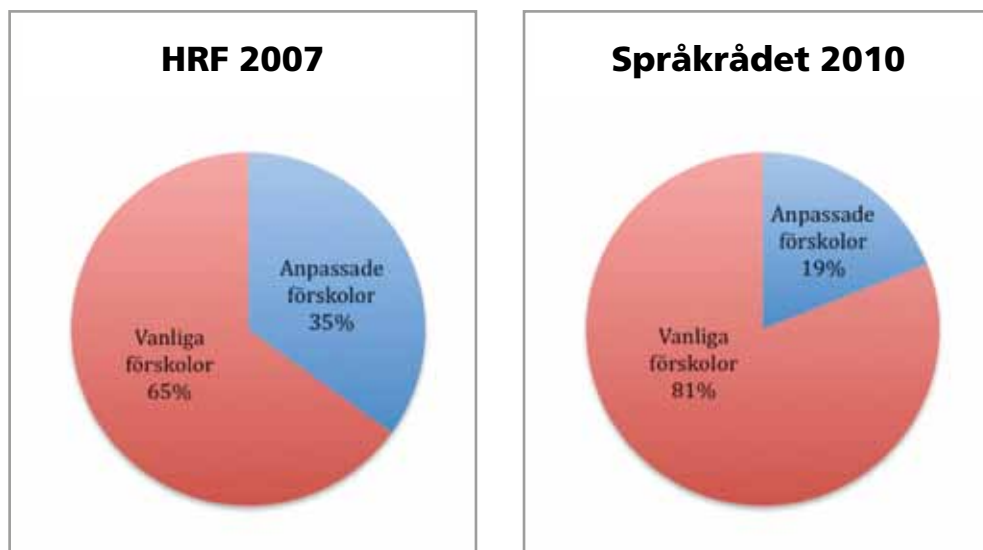

Diagram 1: Antalet barn som går i förskolor som är anpassade för döva och hörselskadade barn eller i vanliga förskolor för hörande barn.

Under datainsamlingen visade det sig att det inte alltid var svenskt teckenspråk som användes i förskolorna, ibland förekom även teckenstöd tillsammans med tal. *Tecken som stöd till talet* (TSS) har börjat lanseras som ett alternativ till det svenska teckenspråket. Skälet till detta, som en del förskolor angav, är att föräldrarna önskar att personalen ska använda tal med deras barn. Men eftersom barnen inte uppfattar talspråket i alla situationer är personalen tvungen att använda tecken som stöd.

Eftersom språkbruket varierade bestämde vi oss för att kategorisera förskolorna efter språkbruk. Gränserna mellan kategorierna var inte knivskarpa, utan var snarare ett glidande kontinuum. Ena änden av skalan representerade förskolor där svenskt teckenspråk används i alla aktiviteter och andra änden representerade förskolor där i huvudsak talspråk och teckenstöd användes, och där samtal på svenskt teckenspråk endast skedde sporadiskt. När denna kategorisering var gjord visade det sig att åtta av de 21 förskolorna använde svenskt teckenspråk i alla aktiviteter (se diagram 2), och att 114 barn gick i dessa förskolor. Slutsatsen vi drog var att endast 11 procent av de döva och hörselskadade barn som var inskrivna inom hörselvården fick god tillgång till svenskt teckenspråk i förskolan.

Teckenspråk i förskolorna

Diagram 2: Hur mycket svenskt teckenspråk som används i förskolor anpassade för döva och hörselskadade barn.

Eftersom vi inte hade tillräckligt med historiska data att jämföra med kan vi inte säga något bestämt om hur språkanvändningen har förändrats över tid. Men att döma av de kommentarer vi fick i kontakt med förskolorna så har användningen av talspråk ökat på bekostnad av det svenska teckenspråket. Personalen tycks böja sig för föräldrarnas önskemål om ökad talstimulans. Men eftersom barnen inte uppfattar allt tal via hörseln måste personalen ändå använda teckenstöd för att barnen ska förstå vad som sägs. Det är oklart hur *tecken som stöd till talet* påverkar barnets språkutveckling. Detta har inte studerats särskilt väl av språkvetare.

Döva barn får konstgjord hörsel

En förklaring som ges till att det blir färre barn i teckenspråkiga förskolor är att föräldrar till döva barn med snäckimplantat (kokleaimplantat) väljer att placera sina barn i vanliga förskolor. Ett snäckimplantat är ett hörseltekniskt hjälpmedel som ger dövfödda barn hörsel, se bild 1. Implantatet består av två delar:

ett inopererat implantat som via elektroder har kontakt med hörselcellerna i öronsnäckan och en yttre ljudprocessor som placeras bakom örat. Ljudet som skapas i ett snäckimplantat är inte detsamma som ljudet som ett normalhörande öra uppfattar, eftersom det skapas på syntetisk väg. Barnen blir inte fullt hörande utan har snarare en hörsel som motsvarar måttlig till lätt hörselskada.

Inte alla barn kan dra nytta av hörselimplantatet på ett optimalt sätt. Barnets fysiska förutsättningar, ålder vid operationstillfället och mängden talspråklig stimulans är faktorer som påverkar hur väl barnen utvecklar ett talspråk. Men generellt sett är talspråksutvecklingen långsammare än hos normalhörande barn. Barn med snäckimplantat har, precis som hörselskadade barn, svårt att uppfatta tal i miljöer med störande omgivningsljud. När implantatet är avstängt – till exempel när batteriladdningen tagit slut eller barnen tar av sig den yttre delen – är barnen helt döva. Det pågår för närvarande intensiv klinisk medicinsk forskning om talspråksutveckling hos barn med snäckimplantat runt om i världen. Däremot görs det mycket få studier av dessa barns språkutveckling i svenskt teckenspråk.

Tidigare uppfattade döv- och hörselorganisationer operationer av snäckimplantat som ett hot mot det svenska teckenspråket och dövkulturen, och riktade kritik mot de föräldrar som lät operera sina barn, vilket skapade en infekterad debatt. I dag har organisationerna ändrat uppfattning och menar att snäckimplantatet är en tillgång för barnen, men att de ändå bör få tillgång både till svenska och det svenska teckenspråket. Även Socialstyrelsen (2000) och Statens beredning för medicinsk utvärdering (2006) menar att döva barn med snäckimplantat bör få lära sig båda språken. Beslutet att ge barnet tillgång till svenskt teckenspråk ligger dock hos föräldrarna.

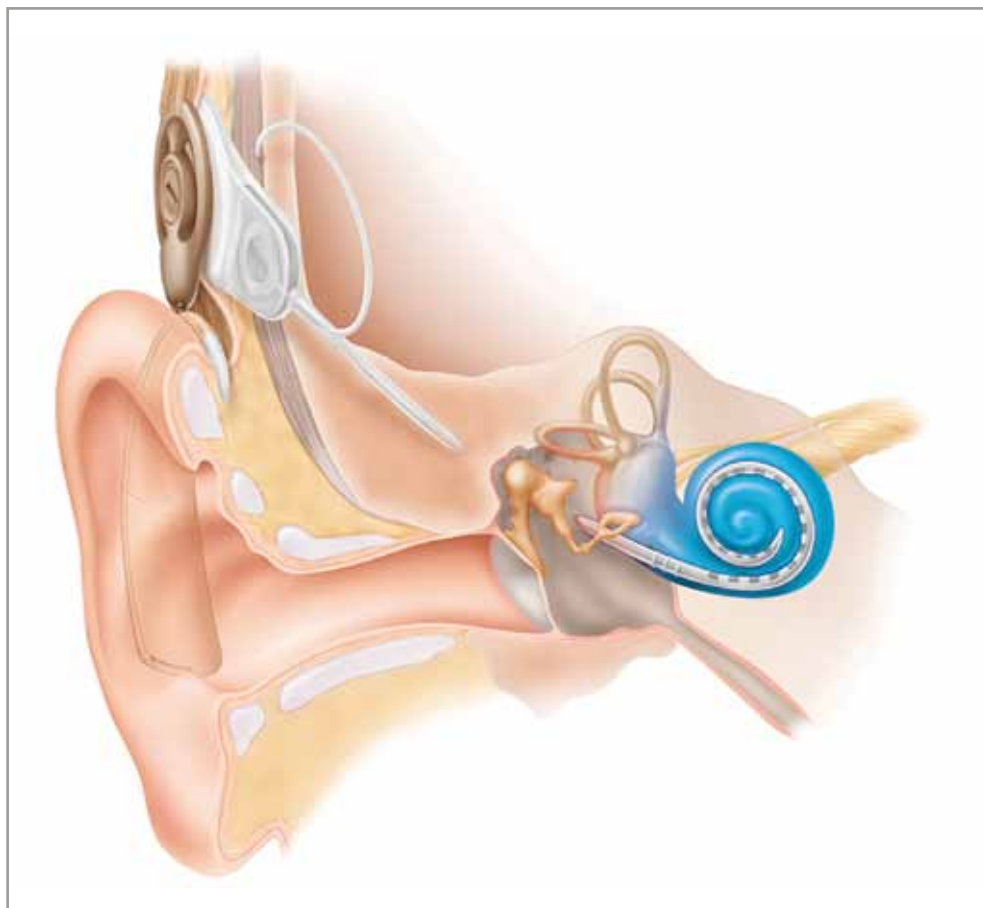

Bild 1: Illustration av ett kokleaimplantat. (bildkälla: Wikipedia, <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cochleaimplantat.jpg>)

Hörapparatbärande barns tillgång till svenskt teckenspråk

Barn med snäckimplantat har fått mycket uppmärksamhet inom hörselforskningen de senaste decennierna, vilket förmodligen beror på fascinationen att det är möjligt att skapa en konstgjord hörsel på dövfödda barn. Hörselskadade barn med hörapparater får inte alls samma uppmärksamhet. Barnen förväntas kunna utveckla det svenska talspråket tack vare hörselhjälpmedel och föräldrar uppmuntras inte att lära sig det svenska teckenspråket av hörselvården. Det är först när barnen har grava hörselnedsättningar som det svenska teckenspråket kommer på tal. Men under de senaste 15–20 åren har Hörselskadades Riksförbund och Unga Hörselskadade framfört standpunkten att även barn

med lättare hörselskador bör ges möjlighet att lära sig det svenska teckenspråket redan i tidig ålder, eftersom barnen har svårt att uppfatta tal i bullriga situationer, till exempel i förskolan och i skolan. När barnen kämpar med hörselperceptionen belastar det arbetsminnet, vilket kan få negativa konsekvenser för inläringen (HRF 2010). Det svenska teckenspråket är en resurs som kan användas i undervisning av hörselskadade barn. Intresseorganisationerna menar att det inte handlar om att ställa det ena språket mot det andra utan att barnet ska få tillgång till båda språken.

Somliga hörselskadade ungdomar kommer i kontakt med det svenska teckenspråket senare i livet och inser att det är en tillgång för dem, inte minst när de vill använda tolk, men också i sociala sammanhang. Men att lära sig det svenska teckenspråket senare i livet är förenat med vedermödor. Dels handlar det om att tackla de värderingar som man växt upp med – att det är bättre att kunna kommunicera på talspråket än med svenskt teckenspråk – dels ska man lära sig ett nytt språk.

Även hörande barn är teckenspråkiga

När man diskuterar det svenska teckenspråket är det lätt hänt att man glömmer bort att det finns hörande barn som är teckenspråkiga. Döva och hörselskadade föräldrar får i regel hörande barn. Faktum är att hörande barn till teckenspråkiga föräldrar är de som bäst lever upp till benämningen modersmålstalare i svenskt teckenspråk. Förr var det vanligt att döva och hörselskadade lärde sig det svenska teckenspråket först efter några levnadsår och i sämsta fall först i samband med när de började i dövskolan. Omkring 40 procent av alla modersmålstalare i svenskt teckenspråk är hörande (Parkvall 2009)³¹, se diagram 3. Men hörande teckenspråkiga barn får inte samma uppmärksamhet som döva och hörselskadade barn. Förmodligen beror det på att dessa barn inte har svårigheter att lära sig talspråket – som ju är normen – och därmed problematiseras inte språkutvecklingen.

31 Det saknas officiell statistik över språkanvändningen i Sverige, men lingvisten Mikael Parkvall har gjort kvalificerade uppskattningar av hur många som talar de omkring 150 språk som brukas i Sverige. Svenskt teckenspråk hamnar på 24:e plats med omkring 12 000 modersmålstalare, varav 5 000 är hörande.

Diagram 3: Hörande barn till teckenspråkiga föräldrar är omkring 40 % av alla modersmålstalare i svenskt teckenspråk. Källa: Parkvall 2009.

Hörande teckenspråkiga barn använder det svenska teckenspråket i hemmet, men får sällan stimulans i språket utanför hemmet. En uppskattning som Språkrådet gör är att det finns 350–400 hörande teckenspråkiga barn i förskoleåldern³². När vi genomförde vår undersökning fick vi reda på att det fanns flera teckenspråkiga förskolor som tog emot hörande barn till teckenspråkiga föräldrar. Men inte alla teckenspråkiga föräldrar lämnar sina hörande barn i teckenspråkiga förskolor. De flesta hörande barn går i vanliga förskolor, eftersom föräldrarna vill att barnen ska få språklig stimulans i det svenska talspråket – något de inte får i hemmet. Men samtidigt vill en del föräldrar att barnen ska få modersmålsstöd i det svenska teckenspråket i förskolan och i skolan. I vissa kommuner är modersmålsstödet väl utbyggt medan det i andra kommuner fungerar sämre. Detta är något som vi vill titta närmare på i kommande undersökningar.

32 Det saknas statistikunderlag. Antalet hörande barn i förskoleåldern har därför räknats fram med hjälp av sifferunderlag från "Sveriges språk – vem talar vad och var" (Parkvall 2009) och befolkningspyramiden för 2010 från Statistiska centralbyrån.

Barngrupper behandlas på olika sätt

När man diskuterar döva och hörselskadade barns språkliga situation är det vanligt att tala om *behov av* det svenska teckenspråket eller att barnet skulle vara *beroende av* det svenska teckenspråket för sin kommunikation. Är hörselnedsättningen grav anses behovet av svenskt teckenspråk vara stort, medan behovet är mindre hos de barn som klarar sig med hörseltekniska hjälpmedel. Någon sådan bedömning görs inte för hörande teckenspråkiga barn, som växer upp med det svenska teckenspråket i hemmet. Här talar man inte om behov av svenskt teckenspråk, utan om modersmålsstöd. Barnen har inget funktionshinder utan behandlas på samma sätt som andra modersmålstalare i talade språk. Det finns ytterligare en grupp hörande barn som får lära sig det svenska teckenspråket, men av helt andra skäl. Här handlar det varken om behov eller modersmålsstöd. I stället är det språkmedvetna föräldrar som vill stimulera barnens tidiga språkutveckling. En del rön, framför allt i USA (Alcredolo & Goodwyn 2000), har visat att hörande spädbarns kommunikativa förmåga och ordförråd utvecklas tidigare när föräldrar även tecknar med barnet. Det är nämligen lättare för ett spädbarn att uttrycka sig med tecken än via tal, eftersom motoriken i armar och händer utvecklas tidigare än talapparaten. När barnen gör sig förstådda ökar motivationen till språklig interaktion. Bruket av tecken har även haft en positiv effekt på barnens talspråksutveckling. Kurser i babytecken har blivit populära i Sverige och det finns många utbildningsanordnare som erbjuder kurser i dag.

Det är tydligt att barnens bristande hörselförmåga ofta ligger till grund för rekommendationer av språkval, speciellt inom hörselvården. Men det finns fler än döva och hörselskadade barn som använder det svenska teckenspråket. Även hörande barn lär sig det svenska teckenspråket, inte minst barn till teckenspråkiga föräldrar. Med tanke på att det svenska teckenspråket är ett litet språk finns det mycket att vinna på att se utanför den traditionella målgruppen. Teckenspråkiga förskolor bör vara öppna för alla barn oavsett hörselstatus. Men när man gör de teckenspråkiga förskolorna tillgängliga för olika grupper av barn är det viktigt att slå vakt om det svenska teckenspråket. Man måste tänka på att helt döva eller gravt hörselskadade barn inte kan ta del av talspråklig kommunikation. De får inte lämnas utanför.

Behov av samlad statistikinsamling

Som tidigare nämnts saknas i dag en central myndighet som har ett uppföljningsansvar för förskolan för teckenspråkiga barn, både vad gäller antalet förskolor och barn, men också hur förskolorna arbetar med det svenska teckenspråket. Vår undersökning visade att många kommuner har dåliga kunskaper

om den egna teckenspråkiga förskoleverksamheten. Skolverkets statistik över förskolans verksamhet hjälper oss inte. Det framgår nämligen inte vilka språk som används i förskolorna. Först när en myndighet får i uppdrag att följa upp den teckenspråkiga förskoleverksamheten i hela landet kan man skaffa sig en samlad bild, vilket är viktigt för såväl föräldrar som beslutsfattare att ha.

English summary

The Swedish language act of 2009 states that "persons who are deaf or hard of hearing, and persons who, for other reasons, require sign language, are to be given the opportunity to learn, develop and use Swedish sign language". Are they given this opportunity? In 2010, the Language Council of Sweden examined the access to Swedish sign language for deaf or hearing impaired children in preschools. We found that preschools using Swedish sign language have become fewer and that many of them, instead of using Swedish sign language, uses other signs to support spoken language. This runs contrary to the objectives formulated in the language act.

Referenser

- Acredolo, Linda och Goodwyn, Susan, 2010: Baby sign. How to talk with your baby before your baby can talk. Vermilion (London).
- Hörselskadades Riksförbund, 2007: "Äh, det var inget viktigt...". Årsrapport 2007.
- Hörselskadades Riksförbund, 2010: "Kakafonien. En rapport om störande ljud och samtalsvänliga ljudmiljöer".
- Norman, Carin, 2010: Kartläggning av kommunernas hörselpedagogiska stöd till barn och elever med hörselnedsättning i Stockholms län. Hörsel-dövforum, rapport. En försöksverksamhet mellan Specialpedagogiska skolmyndigheten och Hörselhabiliteringen för barn och ungdom, Karolinska universitetssjukhuset.
- Parkvall, Mikael, 2009: Sveriges språk – vem talar vad och var? Rappling 1. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik, s. 33–38.
- Skolverket, 2011a: Elever i specialskolan läsar 2000/01–2010/11.
URL: <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/2.1862/2.4377/2.4378>
- Skolverket, 2011b: Statistik om förskolan.
URL: http://www.skolverket.se/statistik_och_analys/2.1862/2.4317

Socialstyrelsen, 2000:06: Vårdprogram för behandling av döva barn med cochleaimplantat. Statens beredning för medicinsk utvärdering, 2006: Bilateral cochleaimplantat (CI) hos barn. SOU 2006:54: Teckenspråk och teckenspråkiga. Översyn av teckenspråkets ställning.

Tommy Lyxell är språkvårdare i svenskt teckenspråk på Språkrådet i Sverige.

Tegnspråk i Norden

Arnfinn Muruvik Vonen

Denne artikkelen handler om tegnspråkene i Norden. Jeg forklarer først hva et tegnspråk er. Deretter presenterer jeg en hypotese om hvilke tegnspråk som finnes i de nordiske landene, og om de historiske relasjonene mellom dem. Jeg omtaler også kort hvilken status hvert av dem har i opplæring og forvaltning, og hvor langt dokumentasjonen av hvert av dem er kommet. Jeg berører også spørsmålet om standardisering av tegnspråk.

Hva er tegnspråk?

I alle samfunn der mennesker vokser opp i kommunikasjonsfellesskap med hverandre, finnes det språk, nærmere bestemt komplekse uttrykkssystemer av den typen som lingvister gjerne kaller «naturlige menneskelige språk». Fram til for drøyt 50 år siden levde språkforskerne i den villfarelsen at alle naturlige menneskelige språk uttrykkes primært ved lydbølger som er frambrakt av bevegelser i åndedretsorganene til den som ytrer seg, og som mottas som impulser i øret til den som lytter. I dag vet vi at menneskets evne til å tilegne seg språk ikke er begrenset til én bestemt fysisk kommunikasjonskanal. I miljøer av og rundt døve mennesker rundt om i verden finnes det også språk som kommer til uttrykk gjennom optiske signaler som er frambrakt av bevegelser i hendene og armene, ansiktet og resten av hodet, og resten av overkroppen, og som oppfattes av synssansen til mottakeren. Disse språkene kalles tegnspråk, i motsetning til talespråk. Når man snakker om talespråk, er det vanlig å omtale åndedretsorganene som taleorganer, og tilsvarende kan man godt omtale de kroppsdelene som brukes til å lage tegnspråklige ytringer, som «tegnorganer».

Folk som ikke har noe nært forhold til tegnspråkene, omtaler dem av og til som «døvespråk» eller «fingerspråk». Begge disse betegnelsene blir kritisert av tegnspråkmiljøene. «Fingerspråk» gir en feilaktig assosiasjon til at det bare skulle være fingrene som brukes i kommunikasjonen. «Døvespråk» kunne kanskje lettere forsvares som navn, for alle kjente tegnspråk er blitt til gjennom naturlig kommunikasjon blant døve barn som har vokst opp sammen med hverandre. Men ordet «døvespråk» gir også uheldige assosiasjoner, da en utenforstående lett kan tro at det er en direkte sammenheng mellom denne språktypen og fravær av hørsel. I virkeligheten er det mange tegnspråkbrukere som hører godt,

og det gjelder ikke minst hørende barn av døve tegnspråkbrukende foreldre, som jo har et tegnspråk som morsmål i egentlig forstand.

Til tross for dette er det naturligvis ikke tilfeldig at alle kjente tegnspråk brukes primært av døve. For barn med nedsatt hørsel er tilegnelse av talespråk en utfordring, fordi de ikke uanstrengt kan høre det som sies. I kommunikasjonsfellesskap av døve barn, derimot, er visuell kommunikasjon den foretrukne kanalen, og tegnspråk utvikles og videreføres i slike fellesskap.

I språkvitenskapen snakker vi om beslektede og ubeslektede språk. To språk regnes som beslektet dersom man kan anta at de historisk sett har utviklet seg fra et felles grunnspråk. For eksempel kan norsk, dansk, tysk, engelsk og andre språk antas å ha utviklet seg fra et slikt felles grunnspråk, urgermansk, og vi sier derfor at disse språkene er beslektet med hverandre. Det er verdt å legge merke til at tegnspråkene ikke er beslektet med talespråkene på denne måten. Det er ikke slik – som noen fortsatt tror – at tegnspråkene er blitt konstruert som visuelle varianter av talespråk og dermed er i slekt med sine respektive talespråk. Hvorvidt ulike tegnspråk er beslektet med hverandre, derimot, er noe som må undersøkes i hvert enkelt tilfelle. Tegnspråkforskningen er ennå ung, med mange ubesvarte spørsmål, og det jeg har å si om slektskapsforhold blant nordiske tegnspråk i denne artikkelen, kan ikke betraktes som noe annet enn hypoteser som bør testes i videre forskning.

I dagligtale kan vi høre ordet «tegnspråk» brukt også om andre kommunikasjonssystemer som involverer håndbevegelser:

- Personer som forteller om sine opplevelser på steder der de ikke har kunnet det lokale språket, for eksempel som turister eller hjelpearbeidere i fjerne land, sier ofte at de brukte «tegnspråk» når de tenker tilbake på hvordan de brukte kroppsspråk og gester for å oppnå kommunikasjon over språkbarrieren. Selv om de ikke nødvendigvis tror at de da kommuniserte på samme måte som døve tegnspråkbrukere gjør, kan denne språkbruken likevel farge inntrykket av hva tegnspråk egentlig er.
- Foreldre og fagfolk som kommuniserer med personer med talespråkutfordringer, for eksempel barn med Downs syndrom eller andre tilstander som medfører forsinket talespråkutvikling, omtaler av og til kommunikasjonsformen sin som «tegnspråk», selv om det vanligvis er snakk om en kommunikasjon basert på talespråk, men der viktige ord gjøres tydelige ved å supplere ordet med et tegn som betyr mer eller mindre det samme, gjerne lånt fra det lokale tegnspråket. For å unngå den tilsørende betegnelsen «tegnspråk» på slike kommunikasjonsformer brukes ofte mer tekniske termer, som varierer fra land til land. I Norge finner vi

for eksempel termene «tegn til tale», «tegn som støtte for munnavlesning» (TSS) og «norsk med tegnstøtte» (NMT).

- I noen kulturer er det også slik at det i visse perioder ikke skal brukes talespråk, for eksempel når en nær slektning har avgått ved døden, og da brukes et «tegnspråk» som i høy grad følger det lokale talespråkets oppbygning. Best kjent er dette fenomenet kanskje fra visse aborigin-samfunn i Australia.

I denne artikkelen er det verken turistenes «tegnspråk», tegn og tale eller andre tegnsystemer jeg vil konsentrere meg om, men de tegnspråkene som er blitt til spontant i døvemiljøer, og som både i grammatikk og ordforråd (tegnforråd) er fullt utviklede språk som skiller seg skarpt fra omgivelsenes talespråk. Jeg kommer i noen grad til å bruke norsk tegnspråk som eksempelspråk. Flere av framstillingspunktene og eksemplene kan man også finne i tidligere arbeider (Vonen 2006, 2009).

Tegnspråkenes oppbygning

Den grunnleggende forskjellen mellom et talespråk og et tegnspråk er på det fonetiske nivået. *Fonetikk* er læren om det fysiske råmaterialet for språklige uttrykk. Selv om ordet «fonetikk» kommer av et gammelgresk ord som betyr 'lyd', brukes ordet i dag av språkforskerne også om det fysiske råmaterialet for tegnspråk, slik at parallelliteten mellom de to språktypene blir tydelig. Men det er altså først og fremst på dette fysiske nivået at de to språktypene skiller seg fra hverandre. Talespråkfonetikken handler om hvordan lyder lages i taleorganene, overføres som lydbølger, og oppfattes med ørene, mens tegnspråkfonetikken handler om hvordan tegnspråklige uttrykk lages i tegnorganene, overføres som optiske signaler, og oppfattes med øynene.

For øvrig er tegnspråkene bygget opp på prinsipielt samme måte som talespråkene. Hvert språk av begge typer har sin egen *fonologiske* struktur, det vil si en måte å innrette seg på gitt det fonetiske grunnlaget. I det enkelte talespråk vil dette omfatte et sett av lydlige fenomener som spiller en rolle i språket ved å kunne skille ulike ord fra hverandre. For eksempel spiller plasseringen av tungen mot tennene og gommen en slik rolle i skillet i uttale mellom de to engelske ordene *sink* (synke) og *think* (tenke). På norsk utnyttes ikke den første lyden i det sistnevnte ordet i språkssystemet, men til gjengjeld utnyttes to ulike lepperundingsmønstre (i noen dialekter også plasseringen av tungen) til å skille mellom de to ordene *by* og *bu*, et skille som ikke finnes i engelsk fonologi. I tegnspråkfonologi er det tilsvarende ulikheter mellom hvilke forskjeller som utnyttes og ikke i språkssystemet. For eksempel har flere

tegn i britisk tegnspråk en håndform der langfingeren er utstrakt mens de andre fingrene er bøyd inn mot håndflaten, mens norsk tegnspråk ikke utnytter denne håndformen (den oppfattes derimot som en ufin gest, å «vise fingeren»). Tegnspråkfonologien omfatter ikke bare hendenes utforming (norsk tegnspråk utnytter ca. 40 ulike håndformer), plassering og bevegelser, men også utforming og bevegelser av munn, øyenbryn og annet.

Tilsvarende har tegnspråkene ulike regler og mønstre på *morfologisk* og *syntaktisk* nivå på samme måte som talespråkene. Når det gjelder avledning og bøyning av ord (tegn), er det en tendens til at dette i høy grad foregår ved hjelp av endringer i måten å utføre tegnet på og i mindre grad ved hjelp av forstavelser og endelser (prefikser og suffikser). Dette er et eksempel på at tegnspråkene har en tendens til mer *simultan* struktur enn talespråkene, altså at uttrykkselementene i høyere grad er samtidige og i mindre grad følger etter hverandre i tid. Det er trolig at årsaken til denne forskjellen er at de musklene som brukes i tegnspråk, er langsommere enn talespråkmusklene (f.eks. tungen), mens synet på den annen side har større kapasitet til å ta inn flere informasjonseenheter på en gang enn hørselen.

La oss illustrere med noen eksempler fra norsk tegnspråk og sammenligne med norsk talespråk. Et viktig prinsipp i norsk talespråks morfologi er bøyningen av verb i tid (tempus). I norsk tegnspråk finner vi ikke igjen denne kategorien. Til gjengjeld kan verbene i norsk tegnspråk utføres på ulike måter som gir informasjon om måten en handling blir utført på (aksjonsart). For eksempel kan verbet som betyr 'arbeide', utføres på måter som gir betydningsnyanser som 'arbeide lenge', 'drive på og arbeide', 'arbeide avslappet', 'arbeide febrilsk' osv.

Et annet eksempel er pronomensystemet i norsk tegnspråk. Mens norske personlige pronomen skiller mellom tre personer (*jeg, du, hun*), to tall (*jeg, vi*), to kasus (*jeg, meg*), tre kjønn (*han, hun, det*) og to animasjonsgrader (*han, den*), finner vi i norsk tegnspråk to personer og en rekke tall (deriblant alle tallene fra én til ti, altså f.eks. 'vi tre' og 'vi seks'). I tillegg kan vi, i alle fall i visse registre av norsk tegnspråk, også finne igjen de norske pronomenkategoriene som følge av påvirkning fra norsk.

Et tredje eksempel er rekkefølgen av ledd i en setning. Det ser ut til at norsk tegnspråk har den grunnleggende rekkefølgen subjekt – verb – objekt. Dette er samme rekkefølge som i norsk. Men på grunn av ulike syntaktiske prosesser i de to språkene er den faktiske leddrekkefølgen likevel ofte ulik. I norsk tegnspråk står for eksempel et subjektspronomen som ikke blir tillagt spesiell vekt, vanligvis til slutt i setningen:

(1) DØV=PRO

'Han er døv.'

I denne gjengivelsen av en setning på norsk tegnspråk har jeg fulgt vanlig praksis i faglitteraturen ved å la norske ord i versaler representere tegnene. Pronomenet PRO er et generelt ikke-førstepersons entallspronomen og kan bety 'du', 'han', 'hun', 'den' eller 'det' avhengig av sammenhengen. Setning (1) virker ekstra ulik den norske på grunn av to andre syntaktiske forskjeller mellom de to språkene: I motsetning til i norsk er det ikke obligatorisk å ha med et verb (*er*) i alle setninger. Og pronomenet lener seg inntil tegnet foran (her vist med symbolet «=»), blant annet ved at munnstillingen fra foregående tegn beholdes gjennom pronomenet.

Et annet syntaktisk fenomen i norsk tegnspråk som bidrar til å gjøre den faktiske leddstillingen forskjellig fra den i norsk, er at det er rik mulighet til å la setningen innledes av ledd som angir temaet for setningen. Temaledet trenger ikke engang å tilsvare et bestemt ledd i hoveddelen av setningen. Det sistnevnte fenomenet er velkjent fra talespråk som kinesisk, men må uttrykkes mer omstendelig på norsk:

(1) GRØNNSAK, MARIT LIKE BROKKOLI

'Hva grønnsaker angår, liker Marit brokkoli.'

Kommaet etter GRØNNSAK er ment å markere at temaledet gjerne etterfølges av en liten pause og også på andre måter skilles litt fra resten av setningen.

Forskjellen mellom et utsagn og et spørsmål uttrykkes på norsk tegnspråk først og fremst gjennom øyenbrynenes stilling, og ikke som i norsk gjennom endring i leddstillingen. Tilsvarende uttrykkes nektelse først og fremst gjennom risting på hodet, slik at tegnet som betyr 'ikke', brukes sjeldnere i norsk tegnspråk enn det norske ordet *ikke* brukes i norsk.

I *tegnforråd* er det rimeligvis ulikheter fra tegnspråk til tegnspråk, noe som gjenspeiler kulturelle forskjeller mellom samfunnene de brukes i (det norske tegnet som betyr 'troll', har for eksempel ikke noen direkte motsvarighet i mange andre tegnspråk). Siden det vanligvis er lettere å avbilde et begrep visuelt enn auditivt, er det en mye høyere andel av ordforrådet i et tegnspråk enn i et talespråk som er *ikonisk* motivert.

En sentral egenskap ved tegnspråkene er at man kan lokalisere personer og andre referenter i det tredimensjonale rommet foran kroppen samtidig som man uttrykker seg språklig. Det er mange tegn i norsk tegnspråk som har den

egenskapen at de kan lokaliseres, og dermed gir språket visse muligheter for tekstbinding som talespråkene mangler. For eksempel kan man vise tilbake til en person som er omtalt tidligere, ved ganske enkelt å utføre ett eller flere tegn i samme retning i rommet som man opprinnelig valgte å plassere personen i. Denne nære forbindelsen mellom det å si noe og det å vise noe ligger til grunn for det som gjerne omtales som at tegnspråkene har høyere grad av *spatialitet* enn talespråkene.

Utfordringer ved identifisering av et tegnspråk

Språkforskere bruker vanligvis to slags kriterier for å avgjøre om to språkvarianter er dialekter av samme språk eller dialekter av hvert sitt språk. Den ene typen kalles ofte lingvistiske kriterier: Dersom de to språkvariantene er gjensidig forståelige, er de dialekter av samme språk, hvis ikke er de dialekter av ulike språk. Den andre typen kalles gjerne sosiale og politiske kriterier: Det er brukerne av de to språkvariantene selv som definerer dem som ulike språk eller varianter av samme språk. Av og til kan det være konflikt mellom de to kriteritypene: De fleste varianter av norsk, svensk og dansk talespråk er for eksempel gjensidig forståelige, men regnes likevel av språkbrukerne som tre ulike språk. Og motsatt er det flere varianter av kinesisk talespråk som ikke er gjensidig forståelige, men som språkbrukerne likevel ser på som dialekter av samme språk.

Når det gjelder identifikasjon av tegnspråk, er det mye usikkerhet, blant annet fordi begge typene av kriterier gir spesielle utfordringer. De lingvistiske kriteriene byr på problemer blant annet fordi tegnspråkbrukere generelt ser ut til å oppnå høyere gjensidig forståelighet på tvers av tegnspråk enn talespråkbrukere. Det er ingen tvil om at kinesisk tegnspråk og norsk tegnspråk er ulike språk, og brukere av det ene vil ha problemer med å følge handlingen i en fortelling eller et skuespill på det andre. Ikke desto mindre vil en norsk og en kinesisk tegnspråkbruker komme lenger i ansikt-til-ansikt-kommunikasjon på sine respektive språk enn det en norsk og en kinesisk talespråkbruker klarer. Dette ser ut til å ha flere grunner: Komparative studier tyder så langt på at tegnspråkene av en eller annen grunn er mer like hverandre, grammatisk sett, enn det talespråkene er. Dessuten gjør den høyere graden av ikonisitet i tegnspråkene enn i talespråkene det lettere å gjette betydningen av tegn man ikke kan, enn av talespråklige ord man ikke kan. Vi skal heller ikke se bort fra at døve tegnspråkbrukere gjerne har årelang erfaring med å gjette hva kommunikasjonspartneren mener, til tross for ufullstendig tilgang til partnerens språk. Spesielt i en toveis kommunikasjonssituasjon, med gode muligheter for oppklaringer underveis, vil dette komme godt med på tvers av tegnspråkene.

Når det gjelder de sosiale og politiske kriteriene, vil disse i mange tilfeller tilsi en identifisering av geografiske tegnspråkgrenser som følger landegrensene. Spesialskolene for døve har vanligvis spilt rollen som både vugger og tradisjonsbærere for tegnspråkene, og disse skolene har jo gjerne inngått i nasjonale skolesystemer. Samtidig har tegnspråkbrukerne selv tradisjonelt i liten grad vært opptatt av forskjellene mellom de ulike tegnspråkene og gjerne snakket generelt om «tegn» eller bare «tegn».

I det settet av nordiske tegnspråk jeg setter fram som en hypotese nedenfor, bygger jeg først og fremst på sosiale og politiske kriterier. Nærmere bestemt: Når jeg antar at det ikke finnes noe eget samisk eller grønlandsk tegnspråk, så bygger det på rapporter fra de aktuelle landene i Hoyer og Alanne (red.) (2008), som indikerer at disse tegnspråkvariantene ikke regnes som egne språk. Dersom det skulle vise seg at disse rapportene – eller enkelte av dem – ikke er representative for de aktuelle lokale oppfatningene av saken, må spørsmålet om antall tegnspråk i Norden tas opp igjen.

Historisk slektskap versus lån

Det vanlige i språkvitenskapen er å anta at to språk er i slekt med hverandre dersom man kan argumentere for at de har utviklet seg fra ett og samme utgangspunkt (urspråk). For tegnspråkene har vi vanligvis ikke kunnskap nok om språkhistorien til å kunne avgjøre dette. Tidligere har man derfor brukt et annet kriterium for slektskap: Dersom det hadde vært tidlig kontakt mellom døveskolene i to land, antok man at tegnspråkene i de to landene var i slekt.

Bergman og Engberg-Pedersen (2010), med referanse til Mesch (2006), uttrykker skepsis til å erstatte de allmenne indikasjonene på språklig slektskap med kontakt mellom døveskoler. I denne artikkelen deler jeg denne skepsisen og forsøker å bruke det allmenne kriteriet for språkslektskap nevnt ovenfor. Dersom et språk er blitt til blant barn som ikke har hatt et annet språk som felles utgangspunkt, regnes ikke det nye språket som beslektet med noe annet språk, selv om et annet språk har vært med på å påvirke det nye språket. Dette kan antas å ha vært situasjonen da norsk tegnspråk ble til, riktignok med en innflytelse fra dansk tegnspråk gjennom læreren Andreas Christian Møller. Det samme kan antas å ha vært situasjonen da det felles urspråket for finsk tegnspråk og finlandssvensk tegnspråk ble til, riktignok med en innflytelse fra svensk tegnspråk gjennom læreren Carl Oscar Malm.

Dersom det nye språket blir til blant barn som allerede har et felles tegnspråk, regnes det nye språket som beslektet med det gamle. Dette kan antas å ha vært situasjonen da islandsk tegnspråk ble til blant islandske barn i et språklig fellesskap der dansk tegnspråk ble brukt, og det kan antas å ha vært

tilfelle da finsk tegnspråk og finlandssvensk tegnspråk utviklet seg fra det felles urspråket som ble nevnt ovenfor.

Dersom forskning viser at Møllers elever i Trondheim hadde bredere erfaring med dansk tegnspråk enn jeg her går ut fra, eller at Malms elever i Borgå tilsvarende hadde bredere erfaring med svensk tegnspråk, da vil vi kunne se på nytt på spørsmålet om eventuelt slektskap mellom norsk tegnspråk og dansk tegnspråk på den ene siden, og mellom tegnspråkene i Finland og svensk tegnspråk på den andre.

Tilsvarende: Dersom forskning viser at de første døve elevene som fikk undervisning på Island, hadde mindre erfaring med dansk tegnspråk enn jeg her går ut fra, da vil vi også kunne se på nytt på spørsmålet om slektskapet mellom islandsk tegnspråk og dansk tegnspråk.

En hypotese om tegnspråk og tegnspråkfamilier i Norden

Ut fra disse kriteriene vil jeg – med utgangspunkt i rapporteringene til Hoyer og Alanne (2008) og resonnementene til Bergman og Engberg-Pedersen (2010) – sette opp en hypotese om at det tradisjonelt finnes sju tegnspråk i Norden, og at disse tilhører fire forskjellige familier:

- *Svensk tegnspråk* utgjør en egen språkfamilie alene.
- *Finlandssvensk tegnspråk* og *finsk tegnspråk* er i slekt med hverandre og utgjør en språkfamilie sammen. Urspråket var et felles tegnspråk i Finland som tok form under påvirkning fra svensk tegnspråk.
- *Dansk tegnspråk*, *islandsk tegnspråk* og *færøysk tegnspråk* er i slekt med hverandre og utgjør en språkfamilie sammen. Urspråket var det danske tegnspråket som danske, islandske og færøyske døve hadde lært på døveskole i Danmark. Dansk tegnspråk har blant annet en grønlandsk variant.
- *Norsk tegnspråk* utgjør en egen språkfamilie alene. Språket tok form under påvirkning fra dansk tegnspråk. Norsk tegnspråk har blant annet en samisk variant.

Kort om hvert enkelt tegnspråk

Svensk tegnspråk (*svenskt teckenspråk*) brukes av døve og hørende i Sverige. Sveriges eldste døveskole er Manillaskolan i Stockholm, grunnlagt i 1809. Sverige var det første landet i verden som anerkjente et tegnspråk som språk. Det skjedde ved at Riksdagen anerkjente svensk tegnspråk i 1981. Språket er omtalt i språkløven og inngår i Språkrådets ansvarsområde. Svensk tegnspråk

har hatt status som opplæringsspråk for døve barn i døveskolene siden 1983 – Sverige var det første landet i verden som innførte et tegnspråk som undervisningsspråk på nasjonalt nivå. Det finnes flere forskningsmiljøer for svensk tegnspråk, det største er ved Stockholms universitet. Samme sted er det utarbeidet en ordbok.

Finlandssvensk tegnspråk (*finlandssvenskt teckenspråk*) brukes av døve og hørende i de delene av Finland der svensk er dominerende talespråk. Finlands første døveskole ble grunnlagt i Borgå i 1846. Språket ble formet under påvirkning fra svensk tegnspråk, ikke minst gjennom skolens første lærer, Carl Oscar Malm (1826–1863), som selv hadde gått på døveskole i Sverige. Opplæring på finlandssvensk tegnspråk ble avbrutt da døveskolen i Borgå ble nedlagt på 1990-tallet. Finlandssvensk tegnspråk inngår i Institutet för de inhemska språkens ansvarsområde. Instituttet har også utført noe forskning på språket. Siden det i dag ikke lenger finnes barn som får sin opplæring på finlandssvensk tegnspråk, regnes språket som utrydningstruet.

Finsk tegnspråk (*suomalainen viittomakieli*) brukes av døve og hørende i de delene av Finland der finsk er dominerende talespråk. Også finsk tegnspråk har sin opprinnelse i skolen i Borgå, men etter hvert ble dette språket utviklet i en rekke andre døveskoler i Finland, mens skolen i Borgå ble værende et sentrum for finlandssvensk tegnspråk. I dag har finsk tegnspråk status som opplæringsspråk for døve barn på døveskolene i Finland, men mangel på lærere gjør det vanskelig å tilby det til alle. Finland er det eneste landet i Norden som nevner tegnspråk i grunnloven. Finsk tegnspråk inngår i Institutet för de inhemska språkens ansvarsområde. Instituttet har også utført noe forskning på språket, det har også Jyväskylä universitet. Språket fikk en ordbok i 1998.

Dansk tegnspråk (*dansk tegnsprog*) brukes av døve og hørende i Danmark, på Færøyene og på Grønland. Dansk tegnspråk har sin opprinnelse i Det Kongelige Døvstumme-Institut i København, grunnlagt i 1807 som den første døveskolen i Norden. Danmark var nesten like tidlig ute som Sverige med å anerkjenne tegnspråk som opplæringsspråk for døve barn (på 1980-tallet). Barn med cochleaimplantat (innoperert høreapparat) i Danmark tilrådes i dag oftest en talespråklig opplæring, og det er nå få barn som har dansk tegnspråk som opplæringsspråk. Det foregår noe forskning på språket ved Københavns Universitet og ved Professionshøjskolen UCC i København, hvor det også ble presentert en ordbok i 2008 i samarbeid med Danske Døves Landsforbund.

Det kan naturligvis diskuteres om tegnspråkvariantene som brukes på Færøyene og på Grønland er egne språk eller ikke. Hoyer og Alanne (2008, s. 3–4) baserer seg på rapporter fra de respektive landene når de skriver:

[...] det danske teckenspråket används i Danmark, på Färöarna och på Grönland. Både Färöarna och Grönland uppger dock att många tecken i deras teckenförråd skiljer sig från motsvarande tecken i det danske teckenspråket. På Färöarna kan man säga att det handlar om en färöisk dialekt av det danske teckenspråket.

På et arbeidsseminar om tegnspråk i regi av nettverket for språknemndene i Norden og Nordisk språkkordinasjon i København i mars 2012 ga de færøyske representantene uttrykk for at situasjonen på Færøyene er mer komplisert enn det som framgår her: I tillegg til dansk tegnspråk, som dominerer i den eldre generasjon av tegnspråkbrukere, er det vokst fram et distinkt færøysk tegnspråk (*føroyskt tekmál*) blant yngre, som har fått sin utdanning på Færøyene. Det er åpenbart at tegnspråksituasjonen på Færøyene bør dokumenteres gjennom forskning. Merk for øvrig at Bergman og Engberg-Pedersen (2010, s. 82) tar et forbehold vedrørende et mulig grønlandsk tegnspråk: «The sign language used among deaf Greenlanders is very close to Danish Sign Language but possibly considered a separate language by its users.»

Islandsk tegnspråk (*íslenskt táknmál*) brukes av døve og hørende på Island. Islandske døve fikk sin opplæring på døveskole i Danmark fra 1820, slik at da opplæring av døve kom i gang på Island i 1867, fantes det en gruppe islandske døve som brukte dansk tegnspråk. Dersom en slik historisk framstilling er riktig, kan man si at islandsk tegnspråk utviklet seg fra samme utgangspunkt som dansk tegnspråk, og dermed at de to språkene er i slekt. Det er ikke lenger noen døveskole på Island, men islandsk tegnspråk er offisielt fortsatt opplæringsspråk for døve barn. I den islandske språkløven fra 2011 ble islandsk tegnspråk erklært som offisielt språk sammen med islandsk (talespråk). Forskning og dokumentasjonsarbeid utføres ved Háskóli Íslands i Reykjavík.

Norsk tegnspråk brukes av døve og hørende i Norge. Norsk tegnspråk har sin opprinnelse i Thronhjems Døvstumme-Institut i Trondheim, grunnlagt i 1825. Språket ble formet under påvirkning fra dansk tegnspråk, ikke minst gjennom skolens første lærer, Andreas Christian Møller (1796–1874), som selv hadde gått på døveskole i Danmark. Norsk tegnspråk har vært anerkjent som opplæringsspråk for døve barn siden 1997, ikke bare i døveskolene, men også i lokale skoler. Språket er nevnt i opplæringsloven og inngår fra 2011 i Språkrådets ansvarsområde. Det arbeides med en allmenn språkløve, der norsk tegnspråk forventes å inngå. Det foregår noe forskning på norsk tegnspråk ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (Trondheim) og ved Høgskolen i Oslo og Akershus. En ordbok er under produksjon ved Møller-Trøndelag kompetansesenter.

Det har vært stilt spørsmål ved om samene kan sies å ha sitt eget tegnspråk

eller ikke. Her støtter jeg meg til Hoyer og Alanne (2008, s. 3–4), som har basert seg på rapporteringer fra de respektive landene: «I Sverige och i Finland använder de samiska teckenspråkiga svenskt respektive finskt teckenspråk, medan de teckenspråkiga samerna i Norge använder ett norskt teckenspråk med påverkan från samiskan.»

Døvesamfunnet slik vi finner det i de nordiske landene og mange andre steder, har en sterkt transnasjonal karakter. Mange tegnspråkbrukere deltar på internasjonale interessepolitiske, faglige, kulturelle og idrettslige arrangementer, og det er stor internasjonal mobilitet. Blant innvandrerne fra hele verden til de nordiske landene er det ikke så få tegnspråkbrukere. I Norge er for eksempel flere døve ledere for tegnspråklige institusjoner selv født i andre land enn Norge. Det er derfor i virkeligheten mange tegnspråk i bruk i Norden i tillegg til de tradisjonelle som er nevnt ovenfor. Hvordan disse språkene brukes, hvordan de påvirker de tradisjonelle tegnspråkene, hva slags språkkontaktfenomener som oppstår etc., vet vi foreløpig lite om.

Noen felles trekk og utfordringer

Som vi ser av den enkle gjennomgangen av de enkelte språkene ovenfor, har tegnspråkmiljøene i København og Stockholm vært svært viktige for utviklingen av de nordiske tegnspråkene. Det var i disse to byene at Nordens to første døveskoler ble grunnlagt tidlig på 1800-tallet, og herfra utgikk også sterke språklige impulser til Finland (fra Stockholm) og til Norge, Island, Færøyene og Grønland (fra København).

Det er også et felles trekk i de nordiske landene at det har vært perioder da tegnspråkene har vært regnet som selvfølgelige og nyttige elementer i opplæringen av døve barn, og perioder da de har vært forsøkt fjernet fra undervisningen. Enkelt kan man si at tiden fram mot midten av 1800-tallet var en tid da tegnspråkene ble anerkjent som et naturlig verktøy i opplæringen. Etter denne tiden økte troen på en såkalt oral tilnærming til opplæring av døve, det vil si en opplæring uten bruk av tegnspråk, og fra siste del av 1800-tallet og fram til omkring 1970-tallet var tegnspråkene henvist til en uoffisiell rolle i opplæringssystemet. Etter en periode med mer eller mindre intense standardiseringsforsøk etter modell av talespråkene fulgte det gjennombruddet i språkforskningen som gjorde det klart at tegnspråkene er like velutviklede språkssystemer som talespråkene. Etter dette har tegnspråkbrukernes språklige rettigheter både på nasjonalt, nordisk og europeisk nivå blitt mye debattert, og situasjonen er for tiden noe ulik i de ulike landene, slik jeg har antydnet ovenfor.

Den nordiske tanken var tidlig sterk blant både døve og døvelærere, og

på 1900-tallet foregikk det forsøk på å konstruere et nordisk tegnspråk – et forsøk som bygde på en manglende forståelse for tegnspråkene som genuine, selvstendige språk. Også senere har det forekommet standardiseringsforsøk som ikke har bygd på tilstrekkelig forståelse for språkenes egenart i forhold til talespråkene, og denne historiske erfaringen har sammen med språkenes muntlighet bidratt til at mange tegnspråkbrukere i dag er skeptiske til standardiseringsarbeid med tegnspråk.

Interessant nok var det også i København og Stockholm at den moderne, språkvitenskapelige tegnspråkforskningen først fant sted i Norden. Og her ble den tospråklige døveundervisningen med opplæring på landets tegnspråk og landets skriftspråk først prøvd ut på 1980-tallet. På det rettighetsmessige og det pedagogiske området var de nordiske landene, særlig Sverige og Danmark, svært tidlig ute i verdensmålestokk. Forsknings- og dokumentasjonsarbeidet har ført til verdifull kunnskap og flere gode ordbøker, men fortsatt er det mange ubesvarte spørsmål på tegnspråkfeltet i Norden. For eksempel er det meg bekjent ikke forsket på tegnspråklig nabospråksforståelse i de nordiske landene.

Også i de senere år ser vi mange felles trekk i debatt og utvikling i de nordiske landene hva tegnspråkene angår. Døveskolene, som tradisjonelt har vært en hovedarena for formidling av språket fra den ene generasjonen til den neste, har fått langt færre elever enn tidligere, og noen av dem har blitt lagt ned (både i Borgå og i Reykjavík har den eneste skolen som har ivaretatt det respektive språket, blitt nedlagt). Nyvinninger i hørselsteknologi, spesielt den store utbredelsen av cochleaimplantater hos døve barn, har gjenopplivet gamle meningsforskjeller innad i landene om hvilke barn som bør få sin opplæring på tegnspråk. Tegnspråkenes framtidige utvikling blir spennende å følge.

Summary

This article is about sign languages in the Nordic countries. First, I explain what a sign language is. Then, I present a hypothesis about the set of sign languages traditionally existing in the Nordic countries, and about their historical relations. I also give a short account of the status of each of them in education and public management, and to what extent each of them has been documented. Lastly, I touch upon the issue of standardisation of sign languages.

Referanser:

Bergman, Brita og Elisabeth Engberg-Pedersen (2010): «Transmission of sign languages in the Nordic countries.» I Diane Brentari (red.): *Sign languages*. Cambridge University Press, s. 74–94.

Hoyer, Karin og Kaisa Alanne (red.) (2008): *Teckenspråkens och teckenspråkigas ställning i Norden*. [Helsingfors:] Finlands Dövas Förbund.

Mesch, Johanna (2006): «Påminner teckenspråken varandra.» I Karin Hoyer, Monica Londen og Jan-Ola Östman (red.): *Teckenspråk – Sociala och historiska perspektiv*. (Nordica Helsingiensia 6.) Helsingfors: Helsingfors universitet.

Vonen, Arnfinn Muruvik (2006): «Tegnspråk i et lingvistisk perspektiv.» I Sissel Redse Jørgensen og Rani Lill Anjum (red.): *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Vonen, Arnfinn Muruvik (2009): «Norsk tegnspråk og døves språksituasjon i Norge.» I Tove Bull og Anna-Riitta Lindgren (red.): *De mange språk i Norge – flerspråklighet på norsk*. Oslo: Novus.

Emneord: Tegnspråk, språkidentifisering, språkslektskap, svensk tegnspråk, finlandssvensk_tegnspråk, finsk tegnspråk, dansk tegnspråk, islandsk tegnspråk, færøysk tegnspråk, norsk tegnspråk.

Arnfinn Muruvik Vonen har vært professor ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, og er nå direktør i Språkrådet, Norge.

Knud Knudsen (1812–1895): norsk skole- og språkreformator og skandinavist

Arne Torp

Ivar Aasen (1813–1896) og Knud Knudsen (1813–1896) er de to store navna i norsk språkhistorie på 1800-tallet, men Aasen er nok vesentlig bedre kjent både i Norge og ellers i verden enn Knudsen. Dette er heller ikke så merkelig: Aasen grunnla nemlig den ene av de to offisielle norske målformene, landsmålet eller nynorsken, men Knudsens andel i bokmålet eller riksmålet består i at han var den ivrigste pådriveren for å fornorske dansken, som det ble kalt. Utgangspunktet hans var da den uttalen av dansk skriftspråk som var vanlig i den norske overklassa, den såkalte dannede dagligtale.

Knudsen var dessuten aktiv på mange andre felter, bl.a. som skolereformator, der han ville redusere vekten på de klassiske språka latin og gresk i den latinskolen der han sjøl arbeidde, og i stedet erstatte disse språka med morsmål og norrønt. Skolereformene slo i stor grad gjennom i praksis alt i Knudsens egen tid, mens de språkreformene han så for seg, stort sett kom etter hans død.

Et element i Knudsens virke som det er spesiell grunn til å omtale i Språk i Norden, er interessen hans for skandinavisk språksamarbeid. Alt i 1845 slår han til lyd for dette, og i 1866 utdyper han det i en egen artikkel der dette er hovedsaken. Tre år seinere – på den velkjente Stockholms-konferansen for skandinavisk språksamarbeid, var Knudsen en av de fire norske representantene.

De to store i norsk språkhistorie: Ivar Aasen og Knud Knudsen

I norsk språkhistorie på 1800-tallet er det spesielt to personer som nevnes som opphavsmenn til de to utgavene av norsk skriftspråk som eksisterer i dag. Norsk eksisterer som kjent i to litt ulike skriftlige utgaver, nemlig *bokmål*, som brukes av de fleste, og som mange både i og utenfor Norge ser på som norsk uten nærmere spesifisering, mens den andre og mindre brukte målformen kalles *nynorsk*. Mange også utenfor Norge kjenner nok til at nynorsken, tidligere kalt *landsmål*, ble skapt omkring 1850 av *Ivar Aasen* (1813–1896), som ellers er mest kjent for to grunnleggende verk om norsk språk, nemlig *Norsk Grammatik* (1864) og *Norsk Ordbog* (1873). Aasens samfunnsinnsats begrenser seg

stort sett til det språklige området, men der har han også satt varige spor både som opphavsmannen til landsmålet/nynorsken, og som grunnleggeren av norsk dialektologi, heri innbefatta leksikografi. Knudsen var derimot aktiv på en rekke forskjellige områder, som vi skal se. Biografisk var de imidlertid på mange måter svært like: De var født med ett års mellomrom på den norske landsbygda av bondeslekt, ingen av dem stifta familie, og de ble nøyaktig like gamle.

Knud Knudsens språklige innsats er nok mindre kjent både i Norge og ellers i Norden, og det er for så vidt ikke så rart, i og med at en neppe kan påstå at Knudsen har *skapt* bokmålet; det ville nok uansett ha eksistert i en eller annen form også uten hans medvirkning. Bokmålet har nemlig utvikla seg med bakgrunn i det talemålet som den norske overklassa begynte å snakke mot slutten av dansketida før 1814, og som noe forenkla kan beskrives som basert på dansk skriftspråk, men med norsk uttale. Dette talemålet ble gjerne kalt *den dannede dagligtale*, fordi det var dagligspråket til den såkalte dannede klasse i Norge. Knudsen var likevel viktig som en iherdig pådriver for å fremme de norske elementene i dette talemålet, som han gjerne kalte *den landgyldige norske uttale*, og likeens de norske elementene i det norsk-danske skriftspråket, som eksisterte mer eller mindre som et fellesspråk for både Danmark og Norge helt fram til 1907. En kan si at de store norske skriftspråkreformene som ble gjennomført i første halvdel av 1900-tallet, for bokmålets vedkommende i stor grad representerer ei gjennomføring av forslag som Knudsen hadde gjort seg til talsmann for helt fra 1840-åra og fram til han døde i 1895.

Jeg har ikke tenkt å gi en brei presentasjon av det feltet som Knudsen er mest kjent for i heimlandet i ettertida, altså fornorskinga av dansk-norsken; dette emnet er for øvrig fylldig omtalt og belyst i alle vanlige oversiktsverk om norsk språkhistorie (jf. f.eks. Vinje 1978:146–167 og 207–214; Skard 1976:93–120; Torp og Vikør 2003:181–204). Knudsens liv og virke på ulike områder er også grundig omtalt i Egil Børre Johnsens fyldige Knudsen-biografi (Johnsen 2006). Jeg vil i stedet fokusere mest på et tema jeg mener bør være spesielt aktuelt i en nordisk sammenheng, og det er Knudsens innsats for tilnærming mellom de skandinaviske skriftspråka. På dette området var han nemlig langt mer aktiv enn noen av de andre aktørene på den språkpolitiske scenen i Norge på 1800-tallet. Men ettersom skandinavismen tross alt ikke var hovedsaken i Knudsens livsverk, vil jeg først nevne de andre feltene der han har gjort en betydelig innsats.

Stridsmannen Knud Knudsen

Knudsen var aktiv på mange fronter, men jeg trur likevel det er mulig å se en

klar sammenheng mellom de forskjellige sakene han var opptatt av. Djupest sett var det antagelig fedrelandskjærlighet og et ønske om å gi alminnelige folk del i kultur og opplysning som var drivkrafta hos han. Dette var sjølsagt ikke spesielt originalt blant intellektuelle på 1800-tallet – nøyaktig det samme kunne uten tvil sies om mange andre kjente kulturpersonligheter. Derimot var det ingen som prøvde å sette et slikt program ut i livet ved å konsentrere innsatsen om akkurat de feltene som Knudsen gjorde.

Målstreveren

Det er altså som språkreformator han er mest kjent i Norge. Alt i 1845 skreiv han en artikkel i Studentersamfundets tidsskrift *Nor*, med tittelen: "Om Lydene, Lydtegnene og Retskrivningen i det norske Sprog". Knudsen var tilhenger av den danske språkmannen Rasmus Rask, som mente at rettskrivinga burde være såkalt *ortofon*, det vil si at skriftspråket skulle bygge på talespråket, slik at avstanden mellom skrift og tale ble minst mulig. I denne artikkelen går han grundig gjennom alle de punktene der han finner misforhold mellom skrift og uttale i det norsk-danske skriftspråket og foreslår endringer. Men å være ortofonist i Norge måtte nødvendigvis bli noe annet enn i Danmark, for i vårt land skyldtes avstanden mellom skrift og tale til dels også det at skriftspråket vårt var basert på dansk. Dette gjaldt f.eks. de såkalte bløte konsonantene, som Knudsen kjempa mot hele livet: I skriftspråket hette det f.eks. *pibe*, *bide* og *bage*, i norsk uttale (bortsett fra dialektene på sørvestkysten) var det *pipe*, *bite* og *bake*. Dermed hadde Knudsen dobbelt grunn til å være ortofonist – dersom skriftspråket ble mer *lydrett*, ble det samtidig mer *norsk*. For Knudsen var det imidlertid ingen motsetning mellom det å kjempe for språklig frigjøring fra dansken i Norge og samtidig være for skandinavisk språksamarbeid. Alt på slutten av den nevnte artikkelen fra 1845 slår han til lyd for at representanter for de forskjellige skandinaviske landa burde komme sammen for å se om de ikke kunne komme fram til enighet om å justere skrivemåten. Men dette skulle ikke skje ved at man avtalte hvormegen Vold hvert Land skulde gjøre paa sit Sprog, for at man af alle tre kunde faae i Stand eet Fellessprog, thi en saadan Plan lader sig ikke udføre, men for at aftale fælles Tegn for fælles Lyd i alle Sprogene, saa at den Lighed, som virkelig findes mellem dem, ogsaa kunde komme tilsyne, og saaledes Adkomsten til de to andre Nationers Literatur for hver af dem blive lettet. (Knudsen 1845:117)³³

33 Det hersker en viss forvirring med hensyn til publiseringsåret for denne artikkelen; ulike kilder oppgir både 1844 og 1845, og på tittelbladet til publikasjonen står det 1846. Bakgrunnen for denne forvirringa har Finn-Erik Vinje gjort greie for i forordet til Knudsen 2002 (1856):XXIX, note 4.

Som vi ser, legger Knudsen her opp til at man burde gjøre det som faktisk ble gjort 24 år seinere da det ble holdt en slik språkkonferanse i Stockholm; mer om dette seinere.³⁴

Målrenseren

Men Knudsen kjempa ikke bare for at språket skulle bli mer lydrett i *skrivemåten* – han ville også ha hjemlige *ord* i skriftspråket. Dette gav seg utslag i en livslang kamp mot fremmedord av alle slag. Han mente sjøelve orda var vel så viktige som skrivemåten. Høydepunktet i denne kampen var ei stor ordbok han gav ut i 1881, *Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning*. Når en ser på resultatet i ettertid, er nok likevel kampen mot fremmedorda den delen av Knudsens virke som har vært minst vellykka – bortsett fra enkelte gloser som *ordskifte* for *debatt* og (ironisk nok) *bakstrev* for *reaksjon* er det svært få av Knudsens til dels fantasifulle forslag til avløserord som har slått an.

Skolereformatoren

Derimot opplevde han etter hvert en nærmest fullstendig seier i kampen mot de klassiske språka og for norrønt og morsmål i latinskolen, der han sjøl hadde sitt virke. Som rimelig var, gjorde han seg riktignok mektig upopulær blant kollegene sine med slike synspunkter. Men tida arbeidde for Knudsen på dette feltet, og alt i 1857 opplevde han her sin første seier da den latinske stilen ble avskaffa til studenteksamen. I latinskolens arvtager, den høyere allmennskolen – forresten et navn Knudsen har skapt – fikk latinen etter hvert en nokså beskjeden plass, mens morsmål med gammelnorsk, som var tittelen på norskfaget den gangen, fikk tilsvarende større. Dette var i fullt samsvar med Knudsens nasjonale program, der nettopp morsmålet skulle være det sentrale faget.

Knudsen som grammatiker

Ovenfor har vi nevnt noen av de viktigste *kampsakene* Knud Knudsen engasjerte seg i. Sammenligna med Aasen, som så å si ikke engasjerte seg verken i språkstrid eller debatt, var Knudsen nesten stadig i polemikk med sine motstandere, og dem var det ikke få av. Men han har dessuten i likhet med Aasen gjort en betydelig innsats som grammatiker. Knudsens hovedverk her er *Haandbog i dansk-norsk Sproglære* fra 1856, som året etter kom ut i forenkla form som *Lærebog i dansk-norsk Sproglære*. Disse bøkene fikk ingen stor

³⁴ Dette siterte avsnittet fra Knudsen 1845:117 har for øvrig den svenske referenten fra Stockholms-møtet oversatt og tatt med i sitt referat fra møtet; jf. Hazeliuss 1871:2.

utbredelse, noe som nok for en stor del skyldtes motvilje hos mange i samtida mot Knudsens språkreformatoriske ideer. I ettertid har nemlig fagfolk til dels vurdert Knudsens grammatiske arbeider svært høyt; her kan vi bare nevne den kjente danske Poul Diderichsen, som regner Knudsens *Haandbog* som det mest sjølstendige bidraget på 1800-tallet når det gjaldt drøfting av ”den danske grammatiks prinsipper og (navnlig) af de fænomener i dansk grammatik som ikke svarede til latin” (Diderichsen 1965:205, her sitert etter Vinje 2002:XVIII). Ja, til og med Knudsens berømte samtidige, historikeren *P.A. Munch* (1810–1863), som ellers var en av Knudsens argeste motstandere når det gjaldt det språkpolitiske reformprogrammet hans, skreiv et utkast til en sterkt rosende omtale av *Haandbog*, som han bl.a. kalte ”et af de grundigste, skarpsindigste og lærerigste Arbeider over vort Modersmaal som hidtil har seet Dagens Lys”, der forfatteren ”er trængt ind i Sprogaandens inderste Helligdomme, og han har vidst at opfatte dens fineste Nuancer”. (Munch 1926; her sitert etter Vinje 2002:XIX). *Didrik Arup Seip* (1884–1963) har bl.a. sagt at ”om en slik uttalelse var blitt offentliggjort da den ble skrevet, ville den ha skaffet boken fortjent inngang hos dem som nu møtte den med mistro. Og den vilde rimeligvis ha gjort sprogstriden mildere” (her sitert etter Skard 1976:110). Sikkert er det i alle fall at slike ord fra nettopp P.A. Munch ville ha gleda Knudsen veldig, for nettopp den mektige Munchs kritikk i 1850-åra tok han seg svært nær av. Men Munchs rosende ord om *Haandbog* fikk Knudsen aldri lese, for omtalen kom ikke på trykk før i 1926 (i tidsskriftet *Maal og Minne* s. 139–141; jf. Vinje 2002:XXXIII), og da hadde Knudsen alt vært død i 30 år.

Skandinavisten Knudsen

Dermed er vi framme ved det emnet som skal være hovedtema i denne artikkelen, nemlig Knudsens arbeid for tilnærming og samarbeid mellom de skandinaviske skriftspråka. Som nevnt kjempa Knudsen hele livet for at nordmennene skulle få sitt eget skriftspråk, men samtidig var han altså *skandinavist*. Dette kan unektelig virke som en sjølmotsigelse, men Knudsen så praktisk og pedagogisk på saken: Som pedagog og ortofonist så han fordelene ved at skrift og tale ikke var altfor ulike. Derfor mente han det ville være en fordel for nordmennene med et eget *norsk* skriftspråk – noe som jo faktisk ikke eksisterte på denne tida. Men fordi han også var tilhenger av skandinavisk samarbeid på flest mulig områder, så han samtidig fordelene av et mest mulig vidtgående språkfelleskap mellom de tre nabolanda. Det dansk-norske blandingsspråket som ville bli resultatet av de reformene Knudsen kjempa for, var jo dessuten nærmest et ideelt skandinavisk ”mellomspråk”. Det er nemlig et faktum at mange av de reformene Knudsen foreslo for norsk ut fra reint

ortofon argumentasjon, samtidig var slikt som minka avstanden til svensk. Dette er heller ikke spesielt overraskende, for som den norsk-amerikanske språkmannen Einar Haugen har sagt halvveis i spøk, så er ”Norwegian Danish spoken in Swedish” (jf. Haugen 1990:151) – for øvrig en påstand som stadig vekk bekreftes i praksis når dansker ikke hører forskjell på norsk og svensk.

Skandinavisme og ortofoni hand i hand

Det er jo ingen opplagt sammenheng mellom det å være tilhenger av tilnærming mellom de skandinaviske språka og lydnær stavemåte, men i praksis viste det seg at på 1800-tallet var det svært ofte samsvar mellom disse ideologiene. Det gjaldt altså i høy grad Knud Knudsen, men også en mangeårig kollega av Knudsen ved katedralskolen i Kristiania og seinere professor i historie ved universitetet, *Ludvig Kristensen Daa* (1809–1877). Begge disse hadde alt på 1840-tallet tatt til orde for språklig samarbeid i Skandinavia, som vi alt har sett i sitatet fra Knudsens artikkel fra 1845.

Sine skandinavistiske synspunkter og sympatier utvikla han videre i en ny artikkel i 1866 som primært handla om skandinavisk språksamarbeid: *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*. Her setter han opp et punktvis program for hvordan en kunne skape mindre avstand mellom de skandinaviske skriftspråka. I det samme året ble det holdt et skandinavisk nasjonal-økonomisk møte i Stockholm, der en også diskuterte muligheten for å lette den litterære utvekslinga mellom de skandinaviske landa ved å få til større overensstemmelse i ortografien i språka. Møtet beslutta derfor å anmode lærerne i nordiske språk ved de skandinaviske universitetene om å få i stand et møte av språkkyndige med dette for øye (Hazelius 1871:3–4). Dette initiativet munna ut i at det tre år seinere ble holdt et møte i Stockholm, som seinere er blitt kjent som det skandinaviske rettskrivningsmøtet, og som gjerne blir betrakta som det historiske høydepunktet i skandinavisk språksamarbeid. Ettersom Knud Knudsen var en av de fire norske representantene på møtet, må en også utvilsomt kunne si at dette samtidig var høydepunktet i hans karriere som skandinavist. Men det var nok heller ingen tilfeldighet at Knudsen ble valgt til dette vervet, for det var knapt noen annen skandinavisk språkmann som hadde markert seg så tydelig som tilhenger av språklig samarbeid. Den ortografiske utviklinga i de skandinaviske språka i de første hundre åra etter dette møtet er for øvrig behandla historisk i det aller første nummeret av *Språk i Norden* (jf. Ståhle 1970:5–36 (svensk), Spang-Hanssen 1970:37–48 (dansk), Hellevik 1970:49–65 (norsk)). Ettersom Knudsens artikkel fra 1866 sannsynligvis i alle fall må ha vært kjent for mange av de som deltok på Stockholms-møtet i 1869, mener jeg det kan være av interesse å se i hvor

stor grad Knudsens forslag fra 1866 ble tatt opp og behandla på møtet tre år seinere.

En prinsipiell forskjell mellom Knudsens 1866-forslag og vedtaka på Stockholms-møtet 1869

Som nevnt var tittelen på Knudsens artikkel *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*. I ettertid virker kanskje denne tittelen ukontroversiell, men det var den kanskje ikke på 1800-tallet, for den gangen eksisterte det offisielt bare to skandinaviske skriftspråk, nemlig *dansk-norsk* eller *norsk-dansk* (velg term etter behag) og svensk. Å snakke om et eget *norsk* språk som skulle være forskjellig fra både dansk og svensk, måtte utvilsomt oppfattes av mange både i Norge og Danmark som en provokasjon; like fullt var det nettopp det Knudsen gjorde nærmest som den mest selvfølgelige ting av verden. Artikkelen åpner nemlig med en liten ingress i petit, der han gjør greie for skrivemåten i artikkelen, og den lyder slik:

I nærværende stykke har man, til prøve, gjort Norsken omtrent så lik Svensk, som ske kunde, uten at göra våld på ordenes lydelse her i landet. Oplysning om avvikelserne fra den vanlige bokstavering finnes i det følgende³⁵. (Knudsen 1866:1)

Den som kjenner norsk rettskrivingsutvikling på 1900-tallet, vil se at Knudsen her (med visse unntak som vi skal komme tilbake til) har foregrepet reformen av 1907, som langt på veg realiserte hovedpunktene i Knudsens eget reformprogram for norsk-dansken i Norge og gjorde at norsk riksmål etter 1907 (fra 1929 offisielt bokmål) oppstod som et nytt skandinavisk skriftspråk. Den eneste virkelige svesismen som en moderne norsk leser ser i Knudsens artikkel, er for øvrig ordet *tidning* (s. 27) i stedet for *avis*, og her sikter ordet dessuten til svenske sådanne. Den gjennomførte bruken av *ö* i stedet for *ø* er selvfølgelig heller ikke tilfeldig, men denne bokstavformen var heller ikke ukjent ellers på dansk og norsk, så den la man nok mindre merke til.

På Stockholms-møtet i 1869 var det overhodet ikke snakk om å revidere skriftspråket i Norge på den måten som Knudsen tenkte seg i artikkelen fra 1866. Alle forslaga i Knudsens artikkel som skulle gjelde spesielt for norsk, ble derfor heller ikke drøfta. På bakgrunn av dette kunne det kanskje sies å være uventa at en slik språklig opprører kunne bli utpekt som norsk representant på et møte som helt klart både i samtid og ettertid ble oppfatta som et offisielt

35 Skrivemåten *følgende* (med *ø*) må nok være trykkfeil for *fölgende*.

møte. Når Knudsen trass i dette var aktuell i denne forsamlinga, skyldtes det nok først og fremst at man hadde sørga for at de som ble utpekt som representanter fra de forskjellige landa, skulle ha et noenlunde sammenfallende og positivt syn på skandinavisk språksamarbeid, og på det punktet stilte jo Knudsen i eliteklassen sammen med sin tidligere kollega historieprofessor Daa, som også var norsk representant. Det som særlig viser at oppnevninga til møtet var til dels språkpolitisk bestemt, er det påfallende i at den store språklige autoriteten i Sverige, nemlig *Svenska Akademien*, ikke var representert, for i så fall ville utvilsomt den svært konservative *Johan Erik Rydqvist* (1800–1877) blitt oppnevnt (Stähle 1970:7). At det sikkert var et fornuftig valg å utelate Akademien, viste for øvrig Rydqvists reaksjon året etter, da han langa ut mot vedtaka på møtet i "en regelrett pamflett, full av smädelser, missförstånd och bristande vilja att förstå" (Stähle 1970:10)³⁶. Med en slik svensk deltager ville sannsynligvis møtet i alle fall ikke vært i stand til å foreslå noen som helst reformer for svensk.

Jamførende oppstilling av Knudsens forslag i 1866 og vedtaka på Stockholms-møtet i 1869, samt seinere utvikling og normering i de ymse språksamfunna

Knudsen 1866 (s. 8–10)	Stockholms-møtet 1869	seinere utvikling/normering
Endringer for både norsk og dansk		
1. gotiske bokstaver (fraktur) erstattes med latinske (antikva)	som Knudsen (= svensk)	stort sett gjennomført i begge landa fra omkring 1900
2. avskaffing av "stumme" e-er (<i>troe</i> > <i>tro</i> osv.) + vokalfordobling (<i>viis</i> > <i>vis</i> osv.)	som Knudsen (= svensk)	gjennomført i Norge alt 1862, i Danmark fra 1872
3. avskaffing av stor forbokstav i fellesnavn (<i>Mand</i> > <i>mand</i> osv.)	som Knudsen (= svensk)	i norsk i løpet av 1800-tallet (godkjent i skolen fra 1877), i dansk i 1948

³⁶ Dette var også grunnen (jf. Hazelius 1871:10) til at den svenske sekretæren på Stockholms-møtet, Artur Hazelius, følte seg forplikta til å gjøre langt grundigere rede for vedtaka på møtet enn den danske og den norske, som begge klarte seg med 60–70 sider (se Lyngby 1870 og Løkke 1870), mens Hazelius bruker hele 238 sider på sin "redogörelse" (Hazelius 1871), og i tillegg 142 sider på en ekstra artikkel *Om rättstafningens grunder* (Hazelius 1870), som Carl Ivar Stähle karakteriserer som "kanske den klaraste och elegantaste redovisning och motivering för principen ljudenlig stavning som sett dagen i svensk språkvetenskap" (Stähle 1970:10).

4. erstatning av <i>c</i> , <i>ch</i> , <i>q</i> og <i>x</i> med <i>k</i> som tegn for <i>k</i> -lyd	<i>q</i> > <i>k</i> (<i>Qvinde</i> > <i>Kvinde</i>) og <i>x</i> > <i>ks</i> (<i>Lax</i> > <i>Laks</i>) i hjemlige ord, ikke ellers	Stockholms-forslaget gjennomført i Norge alt 1862, i Danmark i 1872
5. erstatning av <i>c</i> , <i>z</i> , <i>x</i> , <i>ps</i> og <i>t</i> med <i>s</i> som tegn for <i>s</i> -lyd	ikke med i 1869	til dels gjennomført i Norge i 1862, ikke i Danmark
6. erstatning av <i>ph</i> og <i>v</i> med <i>f</i> som tegn for <i>f</i> -lyd (<i>Philosoph</i> > <i>Filosof</i>)	ikke med i 1869	gjennomført i Norge i 1862, i Danmark 1889
7. erstatning av <i>th</i> med <i>t</i> som tegn for <i>t</i> -lyd (<i>thi</i> > <i>ti</i>)	som Knudsen	gjennomført i løpet av 1800-tallet
8. erstatning av <i>i</i> med <i>j</i> i diftongene <i>ei</i> og <i>øi</i> > <i>ej</i> og <i>øj</i>	som Knudsen (= svensk)	i Danmark i 1872, aldri i Norge
9. erstatning av <i>aa</i> med <i>å</i> for <i>å</i> -lyd (<i>maale</i> > <i>måle</i>)	som Knudsen (= svensk)	i norsk i praksis fra 1917, obligatorisk fra 1938; i dansk fra 1948
10. fjerning av <i>j</i> foran alle fremre vokaler (<i>gjerne</i> , <i>kjær</i> , <i>skjære</i> > <i>gerne</i> , <i>kær</i> , <i>skære</i>)	som Knudsen (= svensk)	i Danmark 1889, aldri i Norge
11. stryking av <i>d</i> etter <i>l</i> og <i>n</i> der <i>d</i> -en ikke uttales og der den ikke hører hjemme etymologisk (<i>kalde</i> , <i>brænde</i> > <i>kalle</i> , <i>brænne</i>)	ikke med i 1869	gjennomført i norsk fra 1917, aldri i dansk
12. stryking av flertallsbøying av verb i skrift (<i>jeg kan</i> : <i>vi kunne</i> > <i>jeg</i> , <i>vi kan</i>)	som Knudsen	forsvinner i siste halvdel av 1800-tallet både i Norge og Danmark
Endringer bare for norsk		
1. innføring av muntlige kortformer av verb (<i>bliver</i> , <i>giver</i> , <i>tager</i> > <i>blir</i> , <i>gir</i> , <i>tar</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) fra 1907
2. erstatning av <i>-e</i> i flertall av felleskjønnsord med <i>-er</i> (<i>beste</i> > <i>bester</i>) og med nullending i intetkjønnsord (<i>lande</i> > <i>land</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) fra 1907
3. gjenopptagelse av harde konsonanter i de ord der de ennå høres i talen (<i>mad</i> , <i>kage</i> , <i>tabe</i> > <i>mat</i> , <i>kake</i> , <i>tape</i>)	ikke med i 1869	i norsk (riksmål) delvis fra 1907, mer gjennomført fra 1917
4. gjenopptagelse av i det minste noen av de gamle <i>g</i> -er for <i>v</i> (<i>plov</i> , <i>mave</i> , <i>gavn</i> > <i>plog</i> , <i>mage</i> , <i>gagn</i>)	ikke med i 1869	stort sett gjennomført i riksmål/bokmål før 1940

5. utelating av <i>g</i> i <i>spurgte</i> , <i>spurgt</i> , <i>valgte</i> , <i>valgt</i> og lignende former der denne bokstaven ikke hører hjemme etymologisk	ikke med i 1869	gjennomført i første halvdel av 1900-tallet i samsvar med talt bokmål (<i>spurte</i> , <i>spurt</i> , men <i>valgte</i> , <i>valgt</i>)
"Dessuten er det en hel del enkelte ord, som i sin norske form ennå ikke er blet gængse i vore böcker (<i>blåse</i> , <i>gråte</i> , <i>naken</i> , <i>sjö</i>)"	ikke med i 1869	alle disse formene (og diverse lignende) gjennomført før 1940
Endringer for svensk		
1. erstatning av <i>f</i> og <i>fv</i> med <i>v</i> som tegn for <i>v</i> -lyd (<i>lif</i> , <i>lefva</i> > <i>liv</i> , <i>leva</i>)	som Knudsen (= dansk og norsk)	gjennomført i 1906
2. oppheving av konsonantfordobling unntatt der hvor den finnes også i norske og danske bøker (<i>batt</i> , <i>kött</i> , <i>byggnad</i> > <i>bat</i> , <i>köt</i> , <i>bygnad</i>)	ikke med i 1869	aldri gjennomført
3. erstatning av <i>ck</i> med <i>kk</i> (<i>icke</i> > <i>ikke</i>)	ikke med i 1869 (= dansk og norsk)	aldri gjennomført
4. stryking av flertallsformer i preteritum av sterke verb (<i>jag gav</i> : <i>vi gåfvo</i> > <i>jag</i> , <i>vi gav</i>), og helst flertall av verb i det hele tatt (jf. pkt. 12 under norsk og dansk)	som Knudsen	flertallsformer offisielt avskaffa i 1945
5. oppheving av skillet mellom supinum og perfektum partisipp intetkjønn (<i>jag har kallat</i> , <i>tagit</i> : <i>det är kalladt</i> , <i>taget</i> > <i>jag har</i> / <i>det är kallat</i> , <i>tagit</i>)	ikke med i 1869	oppheva i svake verb i 1906 (<i>kallat</i> : <i>kalladt</i> > <i>kallat</i> , <i>kallat</i>), men aldri i sterke verb (<i>tagit</i> : <i>taget</i>)
6, 7, 8 = norsk og dansk nr. 4, 5, 6 (erstatning av <i>c</i> , <i>ch</i> , <i>q</i> , <i>x</i> osv.)	ikke med i 1869, bortsett fra <i>q</i> og <i>x</i> , som i norsk-dansk nr. 4	<i>x</i> fremdeles i bruk (også) i hjemlige ord (<i>lax</i>)

Noen allmenne kommentarer til tabellen over

De punktene som både finnes hos Knudsen 1866 og foreslås av Stockholmsmøtet 1869, dreier seg i stor grad om endringer som ble diskutert blant språkfolk i samtida, og som sannsynligvis ville blitt gjennomført før eller seinere uansett.

Endringene 1 og 3 for norsk og dansk er reint grafiske, og her ble nok re-

formene sett på som ei modernisering – dette var framtida. Noe av det samme gjaldt nok pkt. 2, sjøl om denne endringa ikke var grafisk, men ortografisk og til dels morfologisk, men også her hadde svenskene vist veg, som ved 1 og 3. Endringene 8, 9, 10 ville også skape skandinavisk enhet, men både 8 og 10 viste seg å bli kontroversielle i Norge, som vi skal se.

Endringene i norsk og dansk pkt. 4, 5, 6 og 7 (og for øvrig lignende eller tilsvarende forslag for svensk pkt. 6, 7, 8) kunne bare underbygges med ortofone argumenter. Ved pkt. 4 og 5 var det nok for det meste snakk om skrivemåte av fremmedord, og her foreslo man ingen forandringer i 1869, mens derimot hjemlige ord med *q* og *x* ble foreslått endra i 1869 (jf. pkt. 4).

Endring 12 for norsk og dansk og 4 for svensk gjelder modernisering av verbmorfologien, der alle de skandinaviske språka hadde flertallsbøying i skrift, men ikke i tale, og dermed kan en si at det også her egentlig er tale om en ortofon reform. Endring 5 for svensk er prinsipielt også morfologisk, men i praksis mest ortografisk, ettersom i alle fall *-dt* og *-t* alltid har vært uttalt likt.

De eneste punktene der både Knudsen og 1869-møtet tilrådte ortografiske endringer i svensk, var 1 og 3, mens Knudsen hadde et ekstra ortografisk forslag for svensk, nemlig nr. 2, men der har verken 1869-møtet eller seinere norsk rettskrivingsutvikling gitt han rett.

Det har vært diskutert hvor stor betydning det skandinaviske rettskrivingsmøtet har hatt for rettskrivinga i de skandinaviske landa. De fleste heller nok til at mange av endringene som seinere er blitt gjennomført, ville blitt det også uten innflytelsen fra Stockholms-forslaga. Likevel er det grunn til å tro at en del av endringene i alle fall slo raskere gjennom takk være møtet i 1869; det gjelder f.eks. de danske reformene i 1872 og 1889, der de aller fleste av Stockholms-reformene ble godkjent, for en stor del fordi Sven Grundtvig, en av de danske representantene på Stockholms-møtet, hadde gjennomført alle forslaga fra møtet i *Dansk rettskrivingsordbog* (1870), som han hadde ansvaret for. Etter 1948, da danskene om sider oppgav store forbokstaver i substantiv og innførte *å* for *aa*, kan en vel si at danskene er de som har vært flinkest til å etterleve forslaga fra Stockholms-møtet. I Norge har man derimot vært mest opptatt av interne normeringsproblemer (mer om dette nedenfor), og svenskene har heller ikke tatt mye hensyn til grannespråka i normeringa etter 1869 – det gjelder f.eks. klart den eneste større svenske reformen etter Stockholms-møtet, som ble vedtatt i 1906. Denne reformen var riktignok ortofon, men samtidig til dels "antiskandinavisk": Den gjennomførte nemlig ikke bare *v* for *f* og *fv* (*lif* – *lifvet* > *liv*, *livet*; jf. svensk pkt. 1), men også *v* for *hv* (*hvit* > *vit*); videre ikke bare *dt* > *t* i perf. part. *kalladt* > *kallat* (jf. pkt. 5), men også i adjektiv, f.eks. *rödt* > *rött*.

Knudsens skandinaviske reformforslag i lys av den seinere utviklinga

Som vi har sett nå, er mange av forslaga fra både Knudsen i 1866 og Stockholms-møtet 1869 gjennomført i alle de skandinaviske språka i dag. Som tabellen ovenfor viser, ble dessuten alle Knudsens endringsforslag for norsk gjennomført i bokmål før 1940.

Det som spesielt fra norsk side kan være interessant å merke seg, er de punktene der Knudsens og Stockholms-møtets endringsforslag for norsk og dansk ikke har slått gjennom i Norge, men derimot i Danmark. Det gjelder pkt. 8 (*ei* og *øi* > *ej* og *øj*) og 10 (*gjerne*, *kjær*, *skjære* osv. > *gerne*, *kær*, *skære*). Knudsen har dessuten et forslag om at svensk skal nærme seg norsk-dansk når det gjelder konsonantfordobling (nr. 2 på lista over), men her har tvert imot norsk seinere nærma seg svensk. Vi skal nå til slutt se nærmere på hvorfor Knudsens forslag ikke har slått gjennom på disse tre punktene.

Pkt. 8 (i tabellen) for både norsk og dansk: Erstatning av *i* med *j* i diftongene *ei* og *øi* > *ej* og *øj*

Når vi går til de norske og danske referatene fra Stockholms-møtet på dette punktet, vil vi se at argumentasjonen er ganske forskjellig. Den danske referenten Lyngby konstaterer at *i* og *j* skrifthistorisk sett var samme bokstav fram til 1500-tallet, og at den differensieringa mellom den "reine" vokalen *i* og halvvokalen *j* har skjedd litt etter litt (Lyngby 1870:37–40). Tidlig på 1800-tallet var det vanlig å skrive ikke bare *ei* på dansk, men også *ie* for det som i dag skrives *je*, men her fant man etter hvert ut at skrivemåten med *i* var uhensiktsmessig; ettersom f.eks. *Stierne* = /sti:erne/ bestemt form flt. av *sti* og *Stierne* = /stjerne/ *stjerne* dermed ble homografer trass i ulik uttale, og skrivemåten med *j* for halvvokalen slo derfor gjennom før midten av 1800-tallet i forbindelsen *je*, mens det fremdeles var vakling mellom *ei/ej* og *øi/øj* (tidligere også *øy*) når halvvokalen sto etter vokalen. Her hadde Rasmus Rask gått inn for *ej* og *øj*, og det samme gjorde da både Knudsen og Stockholms-møtet, ettersom svensk for lengst hadde bestemt seg for *ej* og *öj*.

Den norske sekretæren Jakob Løkkes referat på dette punktet er på mange måter svært ulikt det danske i argumentasjonen. Noe som Løkke trekker inn i sterk grad, er etymologi, der han påpeker at diftongen i mange ord er oppstått ved vokalisering av en konsonant – oftest *g* – f.eks. *vei*, *seil*, *speil*; *öie*, *höi*, *höire* osv. Men i andre tilfeller er det i norsk til forskjell fra dansk slik at "ei og öi er bibeholdt fra det gamle sprog, eller sådanne ord som i den senere tid er optagne fra de med oldsproget overensstemmende dialekter, så som ei, nei, grei, hei [...] tröie, söie." (Løkke 1870:28–29). Løkke sier ganske visst at uttalen

av *ei* og *öi* i norsk er den samme uansett etymologisk opphav, men det virker likevel som han synes man bør bruke *i* som sisteelement på norsk, for det er bare da det blir en "skikkelig" diftong der både første- og sisteelementet er en "riktig" vokal. Han ender likevel med å bøye seg for flertallet og skriver lojalt *ej* og *øj* i sin rapport, "fordi jeg ikke anser sagen for at være af den betydning at man jo kunde gå med på at skrive *ej* og *øj*, om dette skulde blive den sejrende skrivemåde i Dansken, så meget mere da flere også her i landet er stemte for den." (Løkke 1870:32). Blant kjente norske diktere som brukte *ej* og *øj* på 1800-tallet, må først og fremst *Bjørnstjerne Bjørnson* (1832–1910) og *Henrik Ibsen* (1828–1906) nevnes; den sistnevnte var for øvrig også blant de norske representantene på Stockholms-møtet, og Ibsen fulgte etter 1869 konsekvent alle de forslaga som møtet fremma for norsk-dansken.

Men trass i at både Knudsen, Stockholms-møtet og to store diktere gikk inn for *ej* og *øj*, har seinere norsk normering valgt å holde fast ved *ei* og etter 1938 dessuten innført skrivemåten *øy*, som øker avstanden ytterligere til dansk og svensk. Dette forteller i grunnen alt om hva som har vært viktigst i norsk språknormering: Skandinaviske hensyn kan trekkes inn når det måtte passe slik, jf. alle Knudsens forslag for norsk, som minka avstanden til svensk, og de er for lengst vedtatt. Men det ble aldri argumentert for disse forslaga med at de førte norsk skriftspråk nærmere svensk – i unionstida før 1905 var slike argumenter til og med politisk ukorrekte for mange – det var hensynet til norsk tale som var hovedsaken. Når det gjelder utskiftinga av *öi* med *øy*, var det for øvrig det aller viktigste argumentet i første halvdel av 1900-tallet som gjorde utslaget, nemlig forholdet mellom nynorsk og bokmål, der målsettinga var å minske avstanden med tanke på framtidig sammensmelting – den såkalte samnorskpolitikken, som etter tusenårsskiftet offisielt er oppgitt.

Da bokmålet etter 1938 tok opp skrivemåten *øy* fra nynorsken, forsvant en av de aller siste ortografiske skilnadene mellom de to norske målformene. På det reint ortografiske planet har dermed samnorskpolitikken vært hundre prosent vellykka, for etter 1938 fins det ingen forskjeller i skrift mellom de to norske målformene som ikke samtidig innebærer en forskjell i uttale, noe det var mange tilfeller av på begynnelsen av 1900-tallet. Og denne reformen så vel som de aller fleste andre reint ortografiske reformene i norsk, der nynorsken i stor grad har vært premissleverandør, har vært vellykka – skrivemåten *øy* slo etter få år fullstendig gjennom på bokmål, og så vidt jeg kjenner til, har ingen noen gang forsøkt å argumentere for å innføre de danske og svenske skrivemåtene *ej* og *øj/öj* i Norge i forbindelse med noen av de mange og store offisielle språkreformene vi hadde på 1900-tallet.

Pkt. 10 for både norsk og dansk: Fjerning av *j* foran alle fremre vokaler (gjærne, kjær, skjære > gerne, kær, skære)

Dette er altså et annet punkt der Knudsens og Stockholms-møtets forslag ikke har slått gjennom i Norge. Den tradisjonelle skrivemåten i slike tilfeller i norsk-dansk, som for øvrig i prinsippet er beholdt i norsk til dags dato, er slik at det skrives bare *k* og *g* foran fremre **høye** vokaler: *kiste* og *gynge*, men *kj* og *gj* foran mellomhøye og lave vokaler: *kjerne*, *gjøre* og *kjær*. Fra 1889 gikk danskene over til å skrive *kerne*, *køre* og *kær*, som for dem faktisk samsvarer med uttalen på 1800-tallet og dermed kunne begrunnes med ortofoni. Dette var annerledes i Norge, der uttalen var som i svensk med /ç/ for *k* og /j/ for *g* foran alle fremre vokaler i hjemlige ord.

Den foreslåtte skrivemåten uten *j* foran fremre vokal kunne altså ikke motiveres ortofont i norsk i motsetning til det som var tilfellet i dansk. Likevel ville jo en skrivemåte med utelatelse av *j* foran **alle** fremre vokaler ikke bare skape samsvar med svensk, men dessuten være mer konsekvent enn den gamle norsk-danske, som behandla de **høye** fremre vokalene *i* og *y* annerledes enn resten av de fremre vokalene. For en utenforstående kan det derfor virke nokså merkelig at nordmennene som ellers har vært langt mer reformglade enn naboene, skulle tviholde på en slik gammel dansk inkonsekvens.

Forklaringa ligger her som så ofte ellers i de interne norske språkforholda. Og i dette tilfellet er det faktisk landsmålet som er hovedforklaringa, og ingen ringere enn Ivar Aasen sjøl må ta ansvaret for at resultatet er blitt som det er. Til hans forsvar må det riktignok innrømmes at han var veldig i tvil på dette punktet og forandra skrivemåten flere ganger i perioden 1848–1859 (jf. Indrebø 1951:458–459): I *Det norske Folkesprogs Grammatik* fra 1848 skreiv han *gj* og *kj* i samsvar med det tradisjonelle danske mønsteret; f.eks. *gjera*, *gjeit*, *gjøyma*, *kjenna*, *kjær*, men *gild*, *gylla*, *kinn*, *kyss*. I *Prøver af Landsmaalet* fra 1853 gikk han over til det "svenske" systemet med bare *g* og *k* (*gera*, *geit*, *gøyma*, *kenna*, *kær* osv.), men alt samme høsten gikk han tilbake til systemet fra 1848, med en liten justering i 1859 der han sløyfa *j* foran diftongene *ei* og *øy*; altså *gjera*, *kjenna*, *kjær*, men *geit* og *gøyma*, og slik er faktisk normen den dag i dag, både på nynorsk og bokmål. Det oppstår da slike pussigheter som at dersom en velger å skrive f.eks. *kjøre* og *gjømme*, som en kan gjøre på nynorsk, så er skrivemåten med *j*, men dersom en velger diftongformene *køyre* og *gøyme*, skal det være uten *j*. På bokmål heter det f.eks. *ei geit* uten *j*, men å *gjete* med *j*.³⁷

At Aasen sjøl ikke var helt fornøyd med det valget han hadde gjort i 1859,

37 Til gjengjeld har norsk fra 2005 fått ett ord med normert skrivemåte *kj+i*, nemlig det slangprega ordet *kjip* (= dårlig, ekkel; av engelsk *cheap*); fram til da hadde *kjip* vært offisiell skrivemåte, men folk flest skreiv *kjip* også før det ble lovlig.

går tydelig fram av det han skriver i grammatikken i 1864, men han mente likevel det fikk være slik inntil videre, for han mente det ville bli for uvant for folk med den "svenske" skrivemåten

saalænge som Folk ere saa uøvede i at læse dette Sprog [dvs. landsmål]. Det kunde saaledes for det første gaae an at skrive efter den nu tilvante Regel, dog burde dette kun betragtes som en midlertidig Efterlempning og ikke som nogen fast Regel for Fremtiden. (Aasen 1965:28)

Her ser vi da enda en bekreftelse på det gamle paradokset at ingenting er så permanent som et provisorium!

Pkt. 2 for svensk: Oppheving av konsonantfordobling unntatt der hvor den finnes også i norske og danske bøker (hatt, kött, byggnad > hat, köt, bygnad)

Dette er det punktet der Knudsen har fått aller minst gjennomslag både på hjemme- og bortebane for sitt forslag. Her kan vi kort og godt konstatere at danskene har beholdt sin gjennomførte enkelskriving av konsonant i utlyd; jf. *bat* – *hatten*, *væg* – *væggen* osv., mens bokmålet har overtatt det dominerende prinsippet i svensk med dobbelskriving av konsonant etter kort vokal både i innlyd og utlyd; jf. norsk og svensk *hatt* – *hatten*, norsk *vegg* – *veggen*, svensk *vägg* – *väggen*. Utviklinga i norsk har altså gått i stikk motsatt retning av den Knudsen agiterte for.

De første orda med dobbelkonsonant i utlyd i riksmål kom alt i 1907, da former som *buk* og *hug* ble til *bukk* og *hugg*, for å skille dem fra *buk* (= mage) og *hug* (= sinn) med lang vokal. Men det virkelig store raset kom i 1917, da arbeidet med å føre skrivemåten i riksmål/bokmål nærmere landsmål/ny-norsk. Ivar Aasen hadde nemlig helt fra første stund bestemt seg for å markere konsonantkvantitet på samme måte i landsmålet som i svensk – og islandsk og færøysk, dvs. ikke gjøre noen forskjell på fordobling i innlyd og utlyd. Fra 1917 ble dermed kort vokal mer eller mindre konsekvent markert med etterfølgende dobbelkonsonant i all norsk; de eneste unntaka var grammatiske "småord" som *at*, *den*, *han*, *kan*, *skal*, *til* osv. Foran ny konsonant har norsk beholdt den såkalte konsonantforenklingsregelen, som også fins i dansk, og den gjør at f.eks. substantivet *bygd* og partisippet *bygd* av verbet *bygge* skrives likt på norsk, mens svensk har *bygd* (subst.) mot *byggd* (partisipp) og *byggt* (supinum) med dobbel konsonant, der formene med *gg* foran *d* og *t* viser sammenhengen med andre former av verbet *bygga*. Etter 1917-reformen i norsk ble det stort sett langt bedre samsvar i skrivemåten av enkelt og dobbel

konsonant i norsk og svensk, mens avstanden selvfølgelig økte til dansk når det gjaldt konsonant i utlyd.

Knudsen er her altså fullstendig på kollisjonskurs både med samtidig og moderne praksis i svensk og med seinere normering i norsk. Han innrømmer ganske visst at i "et tilfælle blant nogle hundrede vil dobbelt tegn kanske virkelig være ønskeligt, som i Hugg, Dugg, visst for at kende dem fra Hug (på H., norsk Huk), Dug (norsk Duk) ..." (Knudsen 1866:25), men det får han ikke til å skifte mening. Han er nok imidlertid klar over at han vil få problemer med å vinne gehør for dette forslaget, for han innrømmer at det ser smått ut "med tilnærmelse fra Svenskernes side til os, hvad dette punkt vedkommer", og han har til og med registrert at "et par av de beste norske skulder" har begynt å skrive "gikk, fikk, tætt, tykkner, knappt osv." For definitivt å underbygge argumentasjonen mot dobbelkonsonant i utlyd siterer han til slutt den store mester Rasmus Rask, som mener å kunne påvise at "Endelydens Fordobling" leder til mange "Vanskeligheder, Undtagelser og Selvmodsigelser i Svensk". (Knudsen 1866:26). Men disse problemene har altså likevel både svensker og nordmenn funnet ut at man må kunne leve med.

Knudsens ettermæle ved tohundreårsjubileet

Som vi har sett, var Knudsen på mange områder sterkt omstridd i samtida, noe som i og for seg ikke var underlig, ettersom han ikke var redd for å innta standpunkter som han visste var kontroversielle, og ikke sjelden satte han dem fram i polemisk form. Men ettertida har ofte gitt Knudsen rett; blant annet er de fleste av hans spådommer om norsk skriftspråkutvikling blitt virkelighet etter hans død. Han fant dessuten støtte hos flere av de mest kjente norske forfatterne i samtida, spesielt Bjørnson og Ibsen. Da Knudsen fylte 80 år i 1892, sendte Ibsen til og med et visittkort med denne helsinga:³⁸

Kære herr overlærer Knudsen!

Modtag herved min hjerteligste og ærbødigste lykønskning i anledning af fødselsdagen og derhos en varm tak for den sproglige vækkelse, jeg i så væsentligt mon skylder Deres ihærdige, utrættelige virksomhed. Deres hengivne Henrik Ibsen.

38 Ordlyden i den gjengitte teksten er henta fra Dagbladet 6. januar 1892, som er den eneste kilden vi har. Imidlertid er *stavemåten* i Dagbladets referat fra Knudsens 80-årsdag i sin helhet i samsvar med avisas normale rettskriving, men den stemte ikke med Ibsens "Stockholms-ortografi", som vi kan se av samtidige brev i original at han brukte også på denne tida. Jeg har derfor tillatt meg å "tilbakeføre" rettskrivinga til det som med tilnærma full sikkerhet må kunne antas å ha vært Ibsens egen skrivemåte på visittkortet.

I åra 1857–1863 arbeidde Knudsen og Ibsen sammen ved Kristiania norske Theater, Knudsen som språkkonsulent og Ibsen som artistisk direktør. Samarbeidet dem imellom var nok ikke alltid like knirkefritt, stundom visstnok heller tvert imot (jf. Johnsen 2006:247–252); men likevel er det Knudsens påvirkning i nettopp denne perioden Ibsen over 30 år seinere karakteriserer som sin språklige vekkelse. Som nevnt i forbindelse med Stockholms-møtet stod Ibsen og Knudsen også sammen i synet på språklig samarbeid i Skandinavia, og begge praktiserte seinere forslaga fra møtet i sin skriftlige praksis.

På visse måter var Knudsen og Ibsen kanskje nokså like som personligheter: ikke direkte sjarmerende (det fins det mange samtidige vitnemål om), men likevel med en integritet og oppriktighet som det stod respekt av, og som for begges vedkommende vel ble tydeligst mot slutten av livet.

Det er derfor ved dette tohundreårsjubileet god grunn til å løfte fram Knud Knudsen som en av de store nasjonsbyggerne i Norge på det språklige området, en som også klarte å forene et nasjonalt engasjement med sansen for et videre skandinavisk fellesskap.

Litteratur

Diderichsen, Paul. 1965. I Larsen o.fl. 1965

Johnsen, Egil Børre. 2006. *Unorsk og norsk*. Tvedestrand, Bokbyen forlag

Haugen, Einar. 1990. Danish, Norwegian and Swedish. I Comrie, B. (ed.): *The Major Languages of Western Europe*. London, Routledge

Hazeliuss, Artur. 1870. *Om rättstafningens grunder*. Stockholm, P. A. Norstedt & söner

Hazeliuss, Artur. 1871. *Redogörelse för nordiska rättstafningsmötets förslag till ändringar i det svenska stafningssättet*. Stockholm, P. A. Norstedt & söner
Hellevik, Alf. 1970. Utvikling i norsk rettskriving etter Stockholmsmøtet 1869. I *Språk i Norden 1970*

Indrebø, Gustav 1951: Norsk målsoga. Bergen, John Grieg

Knudsen, Knud. 1845. Om Lydene, Lydtegnene og Retskrivningen i det norske Sprog. I Nor, *Tidsskrift for Videnskab og Literatur*. Udgivet af Det norske Studentersamfund. Christiania, Wulfsberg & Co.

Knudsen, Knud. 2002 (1856): *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. Oslo, Det Norske Samlaget

- Knudsen, Knud. 1866. Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk. I månedsskriftet *Norden*, 1. bind
- Larsen, Jørgen, Christian Lisse og Karl Martin Nielsen (red.). 1965. *Det danske sprogs udforskning i 20. århundrede*. København, Gyldendal
- Lyngby, K. J. 1870 . *Det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 25de–30^e juli 1869*. København, C. A. Reitzels forlag
- Løkke, Jakob. 1870. *Beretning om det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 25de–30^e juli 1869*. Kristiania, P.T. Mallings Forlagsboghandel
- Skard, Vemund. 1976. *Norsk språkhistorie III 1814–1884*. Oslo – Bergen – Tromsø, Universitetsforlaget
- Spang-Hanssen, Henning. 1970: Den retskrivningsmæssige udvikling i Danmark siden det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869. I *Språk i Norden 1970*
- Ståhle, Carl Ivar. 1970. Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. I *Språk i Norden 1970*
- Torp, Arne & Lars Vikør. 2003. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo, Gyldendal akademisk
- Vinje, Finn-Erik. 1978. *Et språk i utvikling*. Oslo, Aschehoug
- Vinje, Finn-Erik. 2002. Knud Knudsen (1812–1896). I Knudsen 2002 (1856)
- Aasen, Ivar. 1965 (1864). *Norsk Grammatik*. Oslo, Universitetsforlaget

Summary

Ivar Aasen (1813–1896) og *Knud Knudsen* (1813–1896) are the two great names in Norwegian language history in the 19th century. However, Aasen is more famous than Knudsen, which is no wonder, since he founded one of the two official Norwegian written standards, the Landsmål or Nynorsk, which he based on popular rural Norwegian speech. The other and more widely used Norwegian standard, Bokmål or Riksmål, is originally based on the Dano-Norwegian written language which existed as a common language for Denmark and Norway until the end of the 19th century. Knudsen's main contribution to this standard is his lifelong struggle to make this language less Danish and more Norwegian by gradual change, thereby basing his reform suggestions on the so called educated Norwegian speech. Being a teacher, Knudsen also wanted to modernize the language curriculum by reducing the classical lan-

guages Latin and Greek and increasing the emphasis on the mother tongue and Old Norse.

One aspect of Knudsen's activity particularly worth mentioning in a Nordic periodical like *Språk i Norden*, is his interest in Scandinavian language cooperation. He voiced this engagement already in his first printed publication in 1845, and in 1866 he published a paper where the mutual orthographic rapprochement between the written language of the three Scandinavian languages is the main topic. In 1869 a conference was arranged in Stockholm to this end, with Knudsen as one of the four Norwegian representatives, the author Henrik Ibsen being one of the others. Ibsen also stuck to this orthography in all his publications after 1869.

One major difference between Knudsen's 1866 reform proposals and the suggestions from the Stockholm conference 1869 is that Knudsen 1866 also included several proposals for the reform of Dano-Norwegian in Norway, which for the most part have been implemented in later reforms in Norway, whereas the 1869 conference treated Dano-Norwegian as a unified language. Otherwise there were great similarities between the two lists of suggested changes, as can be seen from the comparing table in the Norwegian text above.

One rather strange aspect of the subsequent orthographic reforms in the different Scandinavian languages is the fact that Norwegians, despite their many spelling reforms in the 20th century, have failed to implement changes 8 and 10 on the Dano-Norwegian list. The main reason for this is the fact that Ivar Aasen was conservative in orthographic matters, and therefore stuck to the old Dano-Norwegian pattern in this respect. This shows clearly that Scandinavian viewpoints have played a minor role in Norwegian language reform, and the same may also be the case in the two other countries. It is therefore hard to tell whether the implementation in the different countries of reform suggestions from the Stockholm conference has come as a direct result of the conference.

Språk i fokus: norsk

Lars S. Vikør

Norsk er eit skandinavisk språk som strukturelt er svært likt dansk og svensk. Det har to formelt likestilte skriftspråksvariantar, bokmål og nynorsk. Denne artikkelen har to hovudkomponentar: Først blir det gitt ei beskriving av nokre språklege særtrekk i norsk som skil språket frå både dansk og svensk. Desse trekkene er mest konsekvent gjennomført i nynorsk, mens bokmål, som oppstod som ei fornorsking av det danske skriftspråket, har tatt opp i seg ein del innslag av dei, til dels under sterk strid. Den andre komponenten er ein kort gjennomgang av den norske språkhistoria, med hovudvekt på å forklare framveksten av bokmålet og nynorsken og det noverande språklege forholdet mellom dei.

Innleiing

Norsk er eit skandinavisk språk, nært i slekt med dansk og svensk. Det har to formelt likestilte skriftspråksvariantar, *bokmål* og *nynorsk*. Forholdet mellom dei og den historiske bakgrunnen for denne situasjonen blir hovudemnet for denne artikkelen (som er skriven på nynorsk). Men først nokre generelle utgangspunkt.

Norsk er offisielt språk i Noreg (bokmål: Norge), med eit folketal som nærmar seg 5 millionar, og ingen andre stader. Det er i all hovudsak gjensidig forståeleg med dansk og svensk; nordmenn i Sverige og Danmark kan altså bruke det der, eventuelt i noko tilpassa form; like eins i svensktalande delar av Finland og på Færøyane. Til ein viss grad kan ein også bruke det i det finsktalande Finland og på Island og Grønland, der svensk eller dansk er skolefag, men her er nok problema med å bli forstått utan å ty til engelsk større.

Dette gjeld eit normalisert norsk, basert på bokmål (som ligg nærmare dansk enn annan norsk gjer). I Noreg er det vanlegare enn elles i Norden å bruke dialekt, som språkleg kan avvike ganske sterkt frå bokmål og særleg dansk, men ofte ligg nærmare nynorsk og til dels svensk. Det er sterke, og til dels ganske ulike, regionale dialektar i Noreg, og dei er sosialt godkjent i bruk i dei fleste samanhengar. Det betyr at den gjensidige forståinga mellom dialektane også er ganske stor (med nokre unntak), og det er ein sterk teori at denne fortrulegheita med norsk språkvariasjon gjer nordmenn i stand til å takle også skandinavisk språkvariasjon betre enn danskar og svenskar.

Språklege særtrekk i norsk

Dei strukturelle hovuddraga er felles for dei tre skandinaviske språka, som alle er svakt syntetiske, dvs. at dei har eit ganske enkelt bøyingsystem: berre bestemtheit og numerus for substantiv (ikkje kasus), og berre tempus (presens og preteritum) for verb, men ikkje modus og person- og talbøyning. Eg går derfor ikkje mykje inn på strukturelle forhold i denne artikkelen; det meste er parallelt med forholda i svensk, slik Birgitta Lindgren skisserte dei i *Språk i Norden 2010*. Dette gjeld både bokmål og nynorsk.

I språkhistoriske framstillingar er det vanleg å dele dei nordiske språka i to grupper: *austnordisk* (dansk og svensk) og *vestnordisk* (norsk, færøysk og islandsk). Denne delinga baserer seg på bestemte utviklingstekk i det gammalnordiske stadiet, frå vikingtida og framover, men kan ikkje seiast å vere gyldig lenger i dag: Færøysk og islandsk, opphavleg norske emigrantspråk, er no for lengst etablert som eigne ikkje-skandinaviske språk. Samtidig står norsk på mange måtar imellom dansk og svensk, ofte nærmare svensk enn det dansk gjer. Men norsk har også nokre trekk som er spesielle i forhold til dansk og svensk og samtidig har parallellar med færøysk og islandsk. Desse trekka kan ein da kalle "vestnordiske". Dei står sterkest i nynorsk (og i dialektane), men er til dels også forsøkt innarbeidd i bokmål med skiftande hell. Vi kan rekne med fem slike trekk, som kontrasterer norsk mot svensk og dansk:

1 Tre genus i substantivsystemet: *hankjønn*, *hokjønn* og *inkjekjønn* (maskulinum, femininum og nøytrum) – der dansk og svensk berre har to: felleskjønn og inkjekjønn (utrum og nøytrum). Svensk og dansk har altså: *en best – besten; en sol – solen; et(t) hus – huset*. Nynorsk har derimot: *ein best – besten; ei sol – sola; eit hus – huset*. Men i bokmål er det "austnordiske" systemet, som opphavleg kom inn frå dansk, stadig vanleg; der kan ein altså også ha *en sol – solen* (den ubestemte artikkelen er på bokmål *en* og *et*, som på dansk). I dialektane rår trekjønnsystemet, liksom på færøysk og islandsk (og i mange svenske dialektar), sjølv om dei blir markert på ulike måtar som vi ikkje kan gå inn på her. Endinga *-a* i bestemt form hokjønn eintal (*sol-a*) er dominerande, men ikkje universell. Togenussystem i norsk talemål finst berre i det talemålet som bygger på bokmål, og i bydialekten i Bergen, der det har vore ein sterk gammal påverknad frå lågtysk, og bryting mellom ulike språk i eit samfunn verkar ofte forenklande på strukturane.³⁹

39 Eit særleg nynorsk trekk i genussystemet er at pronomena *han* og *ho* blir brukt om alle substantiv i hankjønn og hokjønn, også dei som ikkje har biologisk kjønn: *steinen er tung, han er nesten umogleg å løfte; sola står lågt på himmelen, ho skin uvanleg intenst*. På bokmål, dansk og svensk bruker ein i slike tilfelle felleskjønnsforma *den*. Men denne forma kan også brukast i nynorsk, særleg når ordet har trykk: *den nye historieboka er i sal, og den vil eg ha*.

2 Omlyd i presens av sterke verb: Dette er eit trekk som er gjennomført i nynorsk, men aldri prøvd innført i bokmål. Det omfattar berre ei mindre gruppe verb. Alle sterke verb har kortform i presens: *å finne – han finn* (ikkje *finner*, som det heiter på bokmål). Men omlyd er det altså ikkje så mange som har, men dei det gjeld, er til gjengjeld svært frekvente. Eksempel: *å komme – eg kjem, å sove – ho søv*. Bokmål har, som svensk og dansk: *kommer og sover*. Former som *kjem* og *søv* er sterke nynorskmarkørar. Dei finst også i dialektane i det meste av landet, med unntak av det søraustlege (rundt Oslofjorden), og det nordlegaste (Finnmark), i tillegg til at dei "austnordiske" formene er ekspansive i byane. Dei nynorske formene er "vestnordiske" for så vidt som dei har parallellar på islandsk (*ég kem, hann kemur*) og færøysk (*tú, hon kemur*). Men der er dei ikkje generelle presensformer, som i nynorsk; dei inngår i meir kompliserte bøyingsmønster.

3 Diftongar: I det eldste gammalnordiske språket hadde dei tre diftongar: *ei, au* og *øy* (uttalen har nok skifta, men det får vi la ligge her). På svensk og dansk er desse diftongane systematisk forenkla til *e* og *ö/ø* (monoftongering), men nynorsk har bevart dei i dei fleste ord. Derfor heiter det *meir, raud* og *møyr* på nynorsk, *mer/mere, röd/rød* og *mör/mør* på svensk og dansk. På bokmål heiter det *mer, rød* og *mør*. Men i ein god del ord har bokmål valfriheit mellom ei "radikal" form med diftong (felles med nynorsk og mange dialektar), og ei "konservativ" (dansk) med monoftong (*bein* vs. *ben, grein* vs. *gren* o.a.). I somme ord har diftongforma festna seg i alt norsk: *haug, maur, øy* (svensk og dansk *høj/hög* (substantivet), *myra/myre, ö/ø*). På den andre sida har nynorsk akseptert nyare monoftongformer i ein del ord, helst valfritt, som *mør* ved sida av *møyr*. Og i somme ord har monoftongforma slått igjennom i alt norsk: *brød, kjøpe, del* (jf. islandsk *brauð, kaupa, deil*). Desse orda har altså ikkje vore behandla som éi gruppe, men har fått ulik utvikling frå ord til ord. I dialektane består diftongane i mange vanlege ord, men ulike gradar av monoftongering finn ein likevel mange stader. Særleg i aust, langs svenskegrensa, er det mykje monoftongering. Islandsk og færøysk har både i tale og skrift refleksar av det gamle diftongsystemet, men der har det vore ei rekke særutviklingar som har gjort systema til dels ulike det norske (og ulike kvarandre, for den del). Også ein del svenske dialektar har bevart desse gamle diftongane.

4 Opphavleg hv- (der *h*-en vart uttalt) har fått uttalen *kv-* i norsk (og færøysk og islandsk, trass i stavemåten *hv-*), men berre *v-* i svensk og dansk (og i norske dialektar rundt Oslofjorden). Svensk har seinare (i 1906) avskaffa *h*-en (frå *hvit* til *vit*). I nynorsk er skrivemåten *kv-* gjennomført i slike ord, slik at det

heiter *kval* og *kvit*, mens dansk har *hval* og *hvid* og svensk *val* og *vit*. (Ein del svenske dialektar, inklusive finlandssvenske, har òg fått utvikla *kv*- i slike ord.) Bokmål har behalde den danske skrivemåten: *hval* og *hvit* (som på svensk før 1906, uttalt som på svensk). *Kv*-formene (*kval* og *kvit*) er rett nok likestilt i bokmål i mange ord, men *hv*-formene dominerer i praksis. (Ein del gamle funksjonsord – som pronomen, spørjeadverb og andre – med *hv*- har fått ulike spesialutviklingar på norsk som vi ikkje kan ta opp her.)

5 Motsetninga mellom lang u og o i nokre få gamle og vanlege ord er eit gammalt skiljemerke mellom vestnordisk og austnordisk: nynorsk *bu*, *bru*, *ku* og *tru* mot austnordisk *bo*, *bro*, *ko* og *tro*. Også her overtok bokmål dei austnordiske formene frå dansk, men *ku* har seinare trengt ut *ko*, mens *bro* og *tro* kjempar mot *bru* og *tru*, som har eit sterkare uformelt talemålspreg. Da står nok *tro* sterkare enn *tru* på grunn av den religiøse høgstil-dimensjonen, mens *bru* står omtrent jamsterkt med *bro*. Desse orda er altså få, men dei er viktige språklege skiljemerke.

Frå urnordisk til mellomnorsk (fram til ca. 1500)

Norsk, svensk og dansk språk har utvikla seg av eit felles skandinavisk språk som vi kallar *urnordisk*, og som vart brukt i det første tusenåret etter Kristus. Det er bevart døme på det i ein del runeinnskrifter frå desse hundreåra. Fram mot vikingtida endra dette språket seg og fekk ein enklare struktur, samtidig som det nemnde skiljet mellom vestnordisk, som vi òg kallar *norrønt*, og austnordisk oppstod.

Norrønt vart snakka og skrive både i Noreg og i dei områda der nordmenn stifta nye samfunn i vikingtida, spesielt på Island og Færøyane. Det meste av litteraturen på dette språket vart skrive på Island, i ei form vi kallar gammalisländsk.

Gammalnorsk bruker vi om det språket som vart nytta i sjølve Noreg, som alt i mellomalderen begynte å kløyve seg i ulike dialektar. Vi har mykje skriftleg også på gammalnorsk, t.d. preikesamlinga *Gammalnorsk homiliebok* (ca. 1200), *Kongsspegele*n (ca. 1250) og mange offisielle og private brev, såkalla diplom, frå 1200-talet og særleg 1300-talet.

Vi reknar med at den gammalnorske perioden varte til siste halvdel av 1300-talet. Da får Sverige og sidan Danmark ei meir dominerande stilling i Norden, og svensk og dansk språk vinn også terreng i Noreg. Norsk blir skriven i meir oppblanda form enn før, og det grammatiske systemet blir enklare; dette kallar vi gjerne *mellomnorsk*. Dette stadiet varte til litt etter 1500. I 1536 vart unionen med Danmark, som hadde vart sidan litt før 1400, knytt heilt

fast. Dansk hadde da lenge dominert som skriftspråk, men no vart det heilt einerådande.

I talemålet skjedde det ei parallell utvikling i dansk, svensk og norsk, i retning av ei sterk forenkling av grammatikken og ei endring av ordforrådet, som no tok opp mange tyske lånord. Islandsk og delvis færøysk heldt seg på eit meir konservativt stadium, og frå 1500 må dei reknast som heilt ulike språk som ikkje lenger vart forstått i Skandinavia.

Dansk einaste skriftspråk i Noreg (ca. 1500–ca. 1850)

Frå ca. 1500 og til ca. 1850 var dansk einaste skriftspråk i Noreg. Dette språket var i starten inkonsekvent og varierende, men fekk etter kvart ei stadig fastare form. Ikkje minst viktig var det at den katolske kyrkja i 1536 vart erstatta med ei luthersk statskyrkje. Det førte til at Bibelen vart omsett til nasjonalspråket, her altså dansk, og utgitt i 1550. Frå da av hadde dansk status som både statens og religionens språk, og det var gjennom det religiøse språket at nordmennene etter kvart lærte å lese. Eit danskbasert overklassetalemål utvikla seg på 1600- og 1700-talet, rett nok med ein norsk uttale som skifta med landsdelane i munnen på norskfødde embetsmenn m.m.

Rundt 1800 snakka kanskje eit par prosent av folket dette språket, mest embetsmenn, dels òg kjøpmenn og godseigarar, som ofte var av innvandrarslekter (frå særleg Danmark og Tyskland). Resten snakka dialektar, som på den tida hadde utvikla dei grunntrekka dei har hatt i moderne tid, sjølv om ordtilfanget og delvis grammatikken var meir alderdommeleg enn i dag.

I 1814 vart Noreg skilt frå Danmark og i staden bunden i ein lausare union med Sverige. Dansk heldt fram med å vere skriftspråket, og styrkte stillinga si fordi lese- og skriveopplæringa vart betre. Det var såleis sjølv sagt at Grunnlova var på dansk. Men frå 1830-talet av vart det ein diskusjon om ikkje Noreg som ein eigen nasjon burde ha eit eige språk. Dei som meinte det, kom til å dele seg i to retningar.

Ivar Aasen og nynorsken

Den eine retninga gjekk inn for å bygge opp eit heilt sjølvstendig norsk skriftspråk på grunnlag av dialektane. Denne retninga vart grunnlagt av *Ivar Aasen* (1813– 1896). Han var bygdegut og dialektbrukar frå Sunnmøre, og kom tidleg til at ei grundig undersøking av dialektane i ulike landsdelar var nødvendig for å skape grunnlag for eit norsk skriftspråk. Med eit offentleg granskingsstipend reiste han rundt i landet i tida 1842–46, gjorde ei jamførande undersøking av grammatikk og ordtilfang i dialektane, og laga ein samanliknande grammatikk over dei i 1848 og ei ordbok i 1850.

Han fekk stipend til å granske vidare, og følgde opp med ei lita bok der han samla tekster på ulike dialektar, og føydde til nokre tekster på ei foreslått fellesform for dialektane (*Prøver af Landsmaalet i Norge*, 1853). Denne fellesforma, som han kalla *landsmål*, bygde han ut i åra som følgde, både ved å gi ut ein større grammatikk (1864) og ei omfattande ordbok (1873), og ved å skrive dikt og eit skodespel på dette nye språket.

Alt frå slutten av 1850-åra begynte andre å skrive på landsmål, og ti år etterpå vart det undervist i det på ein folkehøgskole. Landsmålet vart offisielt jamstilt med dansk i 1885 gjennom eit stortingsvedtak, og vart godkjent som undervisningsspråk i barneskolen i 1892 etter lokal avgjerd. I førstninga var det skolestyra som bestemte målform, men etter lovregulering i 1915 vart det innført ei ordning med lokale folkeavstemningar om målform i skolen. Frå 1890 til 1930 ekspanderte landsmål som skolespråk, som litteratur- og pressespråk, og som allment bruksspråk i fleire landsdelar, men berre på landsbygda. I 1929 fekk språket offisielt namnet *nynorsk* etter stortingsvedtak.

Knud Knudsen og bokmålet

Den andre retninga gjekk ut på å fornorske det danske skriftspråket ved gradvis å blande inn norske ord og ta opp meir strukturelle trekk. Hovudmannen for dette var lektoren *Knud Knudsen* (1812–1895).

Knudsen ønskte også å få godkjent norske uttalar der danske til da hadde blitt sett på som finare. Han ville basere uttalen på det uformelle talemålet til dei høgare klassene. Såleis avgrensa han seg på den eine sida mot dialektane, som var lokale mens overklassemålet var landsdekkande, og på den andre sida mot den formelle høgtidsuttalen til overklassa, som låg så nær dansk dei greidde å komme. Han ville til dømes ha harde konsonantar i ord som *bake*, *gape* og *lete*, som var vanlege i daglegtalen, mens høgtidstalen og skrifta hadde *bage*, *gabe* og *lede* (eigentleg ein bokstaveleg norsk uttale av det danske skriftbildet). I 1887 vedtok regjeringa at leseuttalen i norske skolar skulle vere fonetisk norsk, ikkje minst når det gjaldt desse konsonantane, sjølv der skrifta hadde danske former; elevane skulle altså lese opp "*bake*", men skrive "*bage*". I 1893 vart det så tillate med norske *stavemåtar* i slike ord i lesebøker. Endeleg, i 1907, vart dansken i Noreg reformert slik at sentrale norske trekk vart gjort obligatoriske; i tillegg til dei nemnde harde konsonantane (*bake* osv.) gjaldt det fleirtalsformer som *hester* for dansk *beste* og fortidsformer som *trodde* for dansk *troede*. Språket vart no kalla *riksmål*, men i 1929 vart det omdøyppt til *bokmål* av Stortinget.

Tilnærmingsspolitikk

Etter 1900 vart det eit mål å arbeide for ei tilnærming mellom bokmål og nynorsk med tanke på ei framtidig samansmelting i eit *samnorsk* (fellesnorsk) skriftspråk.

Det kom tre større rettskrivingsreformer med dette målet for auge: i 1917, 1938 og 1959. Da vart former som låg nær dei folkelege talemålsformene på Austlandet, innført i begge skriftspråka til fortrengsel for eller som alternativ til (det som vart oppfatta som) vestnorske former i nynorsk og meir overklassebetonte og danskliknande former i bokmål. Den mest radikale reforma kom i 1938. Vi kan vise måten ved å konstruere ei eksempelsetning "før" og "etter" reforma:

Tradisjonelt bokmål / riksmål: *Jeg hører nu at de går først frem over broen, men vi kommer efter med melk og vann.*

Tradisjonell nynorsk: *Eg høyrer no at dei gjeng fyrst fram yver brui, men me kjem etter med mjølk og vatn.*

Radikalt bokmål: *Jeg hører nå at de går først fram over brua, men vi kommer etter med mjølk og vatn.*

Radikalt nynorsk: *Eg hører nå at dei går først fram over brua, men vi kjem etter med mjølk og vatn.*

Formvalet her representerer ytterpunkt; også etter reforma i 1938 var det tilate med *melk* og *vann* i bokmål, og *me*, *høyrer*, *no* og *fyrst* i nynorsk.

Desse reformene hadde solid fleirtal i Stortinget, med støtte frå alle parti unntatt Høgre, men var kontroversielle i store delar av folket. Både på nynorsksida og på bokmålssida kom det etter krigen opp sterke rørsler som kjempa for dei meir tradisjonelle formene av desse språka. Sterkast av desse rørslene var riksmålsrørsla, som i 1950-åra bygde opp ein eigen bokmålsnormal med det tradisjonelle namnet "riksmål", basert på dei mest konservative formene i 1917-rettskrivinga. Samtidig var det som nemnt stor valfriheit i begge dei offisielle målformene, så folk kunne langt på veg tilpasse språkbruken sin etter kva språkpolitikk dei hadde sympati for, ein meir tradisjonell eller ein meir tilnærmingssvennleg.

I 1938 vart det innført eit skilje mellom såkalla *hovudformer*, som skulle brukast i lærebøker og i statstenesta, og *sideformer*, som skulle vere tillatne for skoleelevar i skriftlege arbeid og vart markert med klammer i ordlistene, for eksempel i bokmål: *gras* [gress], og i nynorsk *no* [nå]. (*Gress* og *no* var dei etablerte formene i bokmål resp. nynorsk, som begge vart utfordra av nye tilnærmingssformer frå den andre målforma. *Gress* i bokmål vart redusert til

sideform til den utbreidde talemålsforma *gras*, mens *no* i nynorsk fekk ei ny sideform *nå*, vanleg over store delar av landet, som "utfordrar" .)

Hovudformene utgjorde til saman ein såkalla *læreboknormal* i begge målformene, mens *rettskriving* var namnet på heile systemet av tillatne skriftformer, både hovudformer og sideformer. Valfriheita og sideformene vart sett på som nødvendige ledd i ein utviklingsprosess frå eitt språkstadium til eit nytt: Folks språkvanar måtte utfordrast, men kunne ikkje ignorerast eller undertrykkast ved å forby det gamle og påby det nye utan vidare. Ein måtte ta tida til hjelp i ei gradvis tilvenning.

Men det gjekk annleis enn ein tenkte og planla. Hovudmønsteret i utviklinga av språkbruken var at bokmål i lengda vart dominert av ei meir tradisjonell språkføring, mens nynorskbrukarane aksepterte meir tilnærming – trass i at det her også var mindre grupper som gjekk sterkt inn for å behalde ei eldre rettskriving. Frå 1960-åra av vart tilnærmingspolitikken gradvis svekt, og ei konsolidering av målformene sette inn. Framleis var det i begge målformene rom for meir radikale og meir tradisjonelle variantar. Eit nytt trekk i bildet var ei sterk oppblomstring av dialektar i tale, samtidig som dialektane gradvis nærma seg kvarandre innanfor dei ulike regionane i landet. Denne prosessen pågår stadig.

Konsolidering av språknormene

Noreg har hatt tre offisielle språknormeringsorgan, oppretta av Stortinget og underlagt det relevante departementet (skiftande gjennom åra; i dag er det Kulturdepartementet): *Norsk språknemnd* (1952-72, som var forplikta til å fremme tilnærming), *Norsk språkråd* (1972-2004, som var forplikta til å støtte tilnærmingstendensar i samfunnet, men ikkje til å gå i bresjen) og *Språkrådet* (2005-, som fungerer i dag og ikkje har noko pålegg om tilnærming). Norsk språkråd fekk i oppdrag å revurdere den tidlegare tilnærmingspolitikken i bokmål på bakgrunn av den sterke motstanden han hadde vekt, og foreslo i 1979 ei liberalisering i tradisjonell retning. Dette vart godtatt av Stortinget i 1981. Da vart det igjen tillate i offisiell rettskriving å skrive t.d. *frem*, *solen*, *ben*, *garnene*, mens *fram*, *sola*, *bein* og *garna* hadde vore obligatoriske sidan 1938. Mange sideformer, som *gress*, vart jamstilte hovudformer (i dette tilfellet jamstilt med *gras*). Men dei "radikale" formene frå 1938 var stadig likestilt, så valfriheita var stor.

Frå 1996 arbeidde Norsk språkråd med ei ny reform i begge målformer som tok sikte på ei vidare konsolidering av to normalar med mindre valfriheit. I bokmålet foreslo rådet å avskaffe skiljet mellom hovudformer og sideformer, slik at dei sideformene som fanst, enten skulle likestillast, eller takast heilt ut

av rettskrivinga. Dette vart godkjent av departementet og gjennomført i 2005. For nynorsk vart eit tilsvarande forslag diskutert, men nådde i første omgang ikkje opp. Først i 2011 la ein komité oppnemnd av Språkrådet fram eit konkret forslag i denne retninga. Det vart godkjent av departementet og skal gjerast gjeldande i 2012. Denne artikkelen er skriven innanfor denne rettskrivinga, som framleis inneheld mange valfrie former, liksom bokmålsrettskrivinga. Men no har valfriheita den funksjonen å avspegle faktisk variasjon i språkbruken i dag, ikkje å fremme ei utvikling i ei bestemt retning i framtida.

I språkbruken har det over tid skjedd ei gradvis konsolidering og stabilisering av rettskrivingane i dei to målformene. Eksempelsetninga ovanfor vil i dag i sine vanlegaste former skrivast slik:

Bokmål: *Jeg bærer nå at de går først fram over brua, men vi kommer etter med melk og vann.*

Nynorsk: *Eg bøyrrer no at dei går først fram over brua, men vi kjem etter med mjølk og vatn.*

Men variasjon har vi altså framleis; mange skriv *frem over broen* på bokmål og *fyrst og me* på nynorsk.

Bokmål og nynorsk i dag

Offisiell språkpolitikk i dag er å bevare begge målformene permanent som to ulike skriftformer av norsk. Bokmål er fleirtalsmålforma, brukt i skrift av om lag 90 % totalt, i tale av atskillig færre pga. den utbreidde dialektbruken. Bokmålet dominerer på dei aller fleste samfunnsområde. Nynorsk blir brukt i skrift av om lag 10 %, mest konsentrert om Vestlandet og tilgrensande område. Nynorsk står sterkt innanfor skjønnlitteratur, i humanistiske fag, i primærnæringsane, og har ei rimeleg sterk stilling i offentleg forvaltning, etermedia og pressa (særleg i "kjerneområdet" på Vestlandet), i kyrkja, i lokalt næringsliv, og i skolen, der alle som tar vidaregåande utdanning, må lære å bruke begge målformer skriftleg, det eine som hovudmål, det andre som sidemål (etter eige val). Obligatorisk skriftleg sidemål (som for dei fleste er nynorsk) er eit stort stridstema i offentleg debatt. Nynorsk står veikast innanfor populærkultur, teknologi og økonomi. Det er samtidig dei områda der bokmålet er hardest pressa av engelsk.

Summary

Norwegian is a Scandinavian language which structurally is very similar to

Danish and Swedish. There are two formally equal written varieties of Norwegian: *Bokmål* and *Nynorsk*. This article has two main components: First a description is given of some linguistic features in Norwegian which distinguishes the language from both Danish and Swedish. These features are most consistently represented in Nynorsk, while Bokmål, which originated as a Norwegianization of the Danish written language, has adopted some elements of them, partly accompanied by intense discussions and struggles. The other component of the article is a brief description of Norwegian language history, mainly focusing upon the background and development of Bokmål and Nynorsk and the present linguistic relations between them.

Litteratur

Torp, Arne og Lars S. Vikør, 2003: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo: Gyldendal Akademisk. (1. utgåve 1993).

Lars S. Vikør er professor i nordisk leksikografi ved Universitetet i Oslo.

Det nordiske språksamarbeidet i 2011

Av Bodil Aurstad og Sabine Kirchmeier-Andersen

Nordisk språkkordinasjon samordner innsatsen for et velfungerende språkfellesskap i Norden. I perioden 2009–2012 skal innsatsen på språkområdet i Nordisk ministerråd rettes mot målgruppen barn og unge og deres språkforståelse. Artikkelen gir en oversikt over framdriften for prosjekter som Språkkordinasjonen har hovedansvar for eller der Språkkordinasjonen er samarbeidspart. Prosjektene under Nettverket for språknemndene i Norden er Nettverket ansvarlig for, men Språkkordinasjonen har et samordnende ansvar for dem og mottar rapporter om framdriften.

Ved å opprette Nordisk språkkordinasjon og Program for språkkurs og ved å tildele øremerkede prosjektmidler til aktiviteter i regi av Nettverket for språknemndene i Norden ønsket Nordisk ministerråd å:

- koordinere aktiviteter på språkområdet som ikke ble koordinert før
- gi aktører på språkområdet bedre kjennskap til hverandre og motivere dem til å samarbeide
- få synergieffekt fra samspillet språknemndene imellom og fra Program for språkkurs, dvs. Nordspråk, Nordkurs og de nordiske perlene (Lysebu, Schæffergården og Hanaholmen)
- effektivisere arbeidet gjennom bedre planlegging og løpende oppfølging av resultatene
- skape kontinuitet i driften
- gjøre det nordiske språksamarbeidet mer synlig for omverdenen.

Nordisk språkkordinasjon skal nå målsetningene ved å koordinere aktivitetene som foregår i regi av Nettverket for språknemndene i Norden og Program for språkkurs, dvs. Nordkurs, Nordspråk og de nordiske perlene.

Hovedresultater i 2011:

Nordisk språkkordinasjon arrangerte i samarbeid med andre aktører fem større konferanser i 2011. To konferanser var knyttet til den nordiske språkkampanjen, og tre var i regi av Nettverket for språknemndene i

Norden. Temaene var språkteknologi, klarspråk, språkpolitikk og språklæring.

Nordisk språkkordinasjon er hovedredaktør for skriftserien Språk i Norden, som er årsskriftet for Nettverket for språknemndene i Norden. Redaksjonen ellers består av de nordiske sekretærene i språknemndene. Nettverket har utgitt og arbeidet med konferanserapporter i regi av ASTIN og klarspråkgruppen. I tillegg kommer statusrapporter for prosjektet Nordiske språk og språkforståelse i nye kommunikasjonsmedier (NoS-SinK) og prosjektet Nordisk språkbarometer. Språkkordinasjonen deltok også i arbeidet med å planlegge og starte arbeidet med Nordisk miniordbok som Nettverket for språknemndene tok initiativ til.

Nettverket for språknemndene i Norden 2011

Nettverket for språknemndene i Norden er samarbeidsforum og møtested for språknemndene i Norden. Det gir rom for utveksling av erfaringer og språkfaglige diskusjoner.

Nettverket for språknemndene i Norden vedtok i 2009 en treårig prosjektplan for 2009–2011 for de årlige prosjektmidlene på DKK 800 000. Sommeren 2011 ble det innarbeidet i kontrakten med NMRS at nettverket skal belastes for sin relative andel av administrasjonskostnadene til Dansk Sprognævn på 13% av bevilgningen. Dette vil sikre at Nordisk språkkordinasjon framover skal ha prosjektmidler til egne initiativ. Nettverket for språknemndene i Norden har en arbeidsgruppe for de nordiske sekretærene og lederne. I tillegg er det grupper som samarbeider med Nordisk språkkordinasjon om prosjekter nettverket har satt i gang.

Nettverkets innsats i 2011 var fordelt på områdene barn og unges språkforståelse og språklæring, språkrådgivning og språkpleie (herunder språkteknologi, klarspråk, tegnspråk og språkstatusundersøkelser), samt informasjon på nettet og skriftlige rapporter.

Språkmøtet og nettverksmøtet

Språkmøtet er en årlig konferanse om et språklig tema, og målgruppen er medlemmene i Nettverket for språknemndene i Norden og andre språkinteresserte nordboere. Konferansene arrangeres et nytt sted i Norden hvert år for å gi flere nordboere mulighet for å delta på språkkonferansen.

Språkmøtet 2011 ble arrangert i Ilulissat på Grønland 23.–25.august i samarbeid mellom Oqaasileriffik (språksekretariatet i Grønland) og Nordisk språkkordinasjon. Temaet for konferansen var morskpråk, andrespråk, nabospråk

og fremmedspråk, og programmet hadde innlegg fra nesten hele Norden: fra «*Svenska i toppen*»-prosjektet i Finland, den islandske språkloven og språktesten knyttet til den, til multietnisk ungdomsspråk og tegnspråk i Norden. Konferansen ble åpnet av kulturminister Mimi Karlsen. En del av språkmøtet var viet grønlandske forhold, og til disse foredragene (alle på dansk) var studentene ved Pedagogisk seminarium i Ilulissat invitert, som en del av den nordiske språkkampanjen.

Nordisk barneordbok (nordisk miniordbok)

Miniordboka er ment å gi barn og unge en første inngang til nordisk språkforståelse gjennom oppslag på nettet og lytting til hvordan ord og forklaringer høres ut. Bidra til å øke brukernes (lese- og lytte)forståelse av nabospråkene dansk, svensk og norsk.

Prosjektet Nordisk barneordbok er det prosjektet under Nettverket for Språknemndene i Norden som tydeligst svarer på Nordisk ministerråds politiske satsningsområde for inneværende periode: barn og unges språkforståelse og språklæring, samt oppfølgingen av Språkdeklarasjonens arbeidsspørsmål 1. Ordboken skal ligge som en gratis tjeneste på nettet.

Ordboken har fått DKK 40 000 til arbeidsmøter (i 2010) og DKK 100 000 i prosjektmidler fra Nettverket for språknemndene (i 2011). I tillegg har prosjektet fått eksterne midler fra flere kilder: Nordpluss språk- og kulturprogram EUR 40 000, Nordisk kulturfond DKK 200 000, Språkrådet i Sverige SEK 50 000, Språkrådet i Norge NOK 50 000, Språkkampanjen, nasjonale tiltak i Norge, DKK 80 000, Språkkampanjemidler, nordiske tiltak DKK 60 000, Nordisk språkkordinasjon DKK 40 000, Dansk Sprognævn DKK 50 000.

Prosjektet ble etablert i januar 2010. I 2011 har redaksjonen arbeidet med utvalg av oppslagsord, forklaringer og oversettelser inkl. språklige og kulturelle bearbeidelser fra dansk til svensk og norsk. Det blir mulig å søke i ordboken også fra språkene finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk og samisk. Dette er gjort for å gi et særlig bidrag til arbeidet med internordisk språkforståelse blant unge nordboere som har et annet nordisk språk enn dansk, norsk eller svensk som morsmål. Ordboken kan brukes til å trene både lese- og lytteforståelse fordi oppslagsordene med forklaringer er tilgjengelige som lydfiler også. Dette er spesielt viktig da vi vet at resultatene fra undersøkelsen Internordisk språkforståelse i en globalisert tid (2005) viste svakere resultat for lytteforståelse enn for leseforståelse.

Prosjektet har inngått et samarbeid med Foreningene Nordens Norden i skolen-prosjekt, som var én av vinnerne av samarbeidsministrenes konkurranse om gode språkundervisningsverktøy under den nordiske språkkampan-

jen. Samarbeidet betyr at ordboken er direkte tilgjengelig under nettstedet <http://nordeniskolen.org> i tillegg til prosjektets eget nettsted <http://miniordbok.org>. Ordboken blir etter hvert tilgjengelig som en app for smarttelefoner under samme navn (miniordbok). Ordboken skal etter planen lanseres til skolestart 2012. Språkrådet i Norge har påtatt seg driftsoppgavene tilknyttet ordboksbasen på vegne av Nettverket for språknemndene i Norden.

Nordiske språk og språkforståelse i nye kommunikasjonsmedier (NoSSinK)

Prosjektet ble etablert for å undersøke hva som finnes eller er i gang i Norden av forskning på språk og språkforståelse i nye kommunikasjonsmedier. Foreslå hva som bør gjøres videre på dette området.

NoSSinK-arbeidsgruppen konkluderte i 2010 med at det trengs mer forskning på språkbruk og normdannelser i nye kommunikasjonsmedier. I 2011 ble det derfor opprettet et forskernettverk som vil samle og tilgjengeliggjøre eksisterende forskning på området, og arbeide for å framskaffe ny forskning om emnet. Forskernettverket har mottatt EUR 10 000 i støtte fra Nordpluss språk- og kulturprogram for perioden 2011–2012. 50% egenfinansiering av prosjektet dekkes av Nettverket for språknemndene i Nordens faste prosjektmidler.

Forskernettverket startet i 2011 arbeidet med en statusrapport over forskning på området i Norden. Det laget også en liste over relevant litteratur som gir en oversikt over omtalt forskning og forskningsprosjekter om språk og språkforståelse i nye kommunikasjonsmedier. Arbeidet med en informasjonsblogg, nossink.org, er påbegynt. I 2012 vil nettverket fortsette arbeidet med anbefalinger med tanke på aktuelle forskningsprosjekter eller utredninger om språket i de nye kommunikasjonsmediene i Norden. Nordisk språkkoordinasjon har observatørstatus ved forskernettverkets arbeidsmøter.

Arbeidsgruppen for språkteknologi i Norden (ASTIN)

Arbeidsgruppen er en del av Nettverket for språknemndene, og ivaretar språknemndenes arbeid med språkteknologispørsmål på nordisk plan.

Arbeidsgruppen består av oppnevnte eksperter som har bred erfaring fra arbeid med språkteknologi både ut fra et språkpolitisk perspektiv og et språkrøktsperspektiv. ASTIN er selvsupplerende og oppnevnelserne er personlige. ASTIN er styregruppe for svarbaseharmoniseringsprosjektet www.nordsvar.org.

ASTIN utga i 2011 konferanserapporten *Språkteknologi för ökad tillgänglighet: Rapport från ett nordiskt seminarium*. Arbeidsgruppen har i 2011 dess-

uten arrangert workshopen *On visibility and availability of LT resources* i Riga under NoDaLiDa-konferansen. Arbeidsmøter har vært holdt i Åbo og i København, blant annet for å planlegge en konferanse om talegjenkjenning i tilknytning til den svenske språkteknologikonferansen i Lund (SLTC) i 2012. ASTIN er representert i flere internasjonale nettverk og samarbeidsorgan: NE-ALT, EFNIL, META-NET, META-NORD, CLARIN, CLARIN-DK og CLARINO.

Nordsvar.org (svarbaseharmoniseringsprosjektet)

Prosjektet skal resultere i en nordisk base som vil inneholde svar på spørsmål fra språknemndenes nasjonale rådgivningstjenester.

Idéen bak prosjektet er at de nasjonale nemndene skal kunne se hvilke spørsmål språknemndene i nabolandene får, og hvordan disse besvares.

Den tekniske løsningen og driften av den helfinansieres over nettverkets faste prosjektmidler, mens kostnader forbundet med arbeidet med datavask o.l. ligger hos de nasjonale språknemndene.

Prosjektet startet i 2007 som et samarbeid mellom språknemndene i Danmark, Norge og Sverige. Resultatene fra et pilotprosjekt ble presentert for nettverksmøtet i 2009, og Nettverket for språknemndene i Norden vedtok å koordinere taksonomien for å gjøre basen søkbar på kryss og tvers. Det ble også vedtatt at de involverte språknemndene skulle sette av arbeidstid til å legge inn svar i basen. Prosjektet ble estimert til å ta 3 år, og i 2011 ble prototypen for brukergrensesnittet evaluert av prosjektgruppen og styringsgruppen (ASTIN). Det nye nettstedet www.nordsvar.org ble presentert for Nettverket på årsmøtet i 2011. Basen inneholder foreløpig spørsmål og svar om ortografi. I 2012 skal det legges inn flere spørsmål og svar om syntaks, ordforråd og tekstbinding.

Nordisk språkbarometer

Målet er å utvikle et nordisk språkbarometer som supplement til nasjonale språkstatusrapporter som redegjør for målbare språktendenser i samfunnet.

Et nordisk språkbarometerprosjekt sees i sammenheng med språkstatusarbeidet på europeisk nivå og må foregå i samarbeid med de nasjonale statistiske byråene. Prosjektet kan knyttes opp til arbeidsspørsmålene 2 og 3 i Språkdeklarasjonen. Et nordisk språkbarometer vil også kunne bidra med oversikter, statistikk og analyser som er interessante for det nordiske parallellspråksnettverket, som utreder de nordiske universitetenes språkpolitikker.

Arbeidsgruppen for nordisk språkbarometer har hatt DKK 20 000 til arbeidsmøter fra nettverket i 2011. Arbeidsgruppen holdt sitt møte i tilknytning

til møtet i den internasjonale sammenslutningen for språknemnder (EFNIL), og brukte ikke noe av midlene fra Nettverket. EFNILs språkbarometergruppe arbeider med å få godkjent arbeidet med det europeiske språkbarometeret som et EU-prosjekt, og den nordiske arbeidsgruppen håper å kunne innpasse sitt arbeid som et delprosjekt i det europeiske. En av samarbeidsidéene er å etablere en europeisk språkpolitikkportal. EFNIL samler inn opplysningene via et spørreskjema, og rapporten dekker Danmark, Sverige, Norge, Island og Finland. Skjemaet vil også bli sendt til Grønland og Færøyene.

Klarspråk

Arbeidsgruppa er etablert for å koordinere og samordne klarspråksarbeidet i Norden.

Klarspråksmedarbeiderne i de nasjonale språknemndene har organisert seg som en arbeidsgruppe under Nettverket for språknemndene i Norden. Det nordiske klarspråksarbeidet skal støtte opp om nasjonale tiltak som følger opp Språkdeklarasjonens arbeidsspørsmål 4, og bidra til å formidle kunnskap om myndigheters og organisasjoners kommunikasjons- og språkpolitikk.

Den nordiske klarspråkskonferansen i 2011 hadde juridisk språk som tema og fikk tildelt DKK 100 000 fra nettverkets faste prosjektmidler. Konferansen fikk i tillegg EUR 10 000 fra Nordpluss språk- og kulturprogram.

Klarspråkskonferansen 2011 ble arrangert av Árni Magnússon-instituttet i samarbeid med Nordisk språkkoordinasjon. Klarspråksgruppen holdt et møte i tilknytning til konferansen for å planlegge et arbeidsseminar i 2012. Formålet med arbeidsseminaret var å utarbeide et forslag til en fellesnordisk klarspråksundersøkelse. Til arbeidsseminaret skal deltakerne i gruppen forberede en oversikt over klarspråksforskningen i sitt eget land.

Tegnspråk

Arbeidsgruppa er etablert for å koordinere og samordne arbeidet med tegnspråk i Norden.

Det nordiske språksamarbeidet har lange tradisjoner når det gjelder hørendes språk. Språkrådet i Sverige tok i 2011 initiativ til å etablere et nordisk nettverk for dem som arbeider med tegnspråk i de ulike språknemndene. Flere av språknemnden har de siste årene fått ansvar for sitt nasjonale tegnspråk. Dette er en oppfølging av Språkdeklarasjonens arbeidsspørsmål 3.

I løpet av høsten 2011 samlet Nordisk språkkoordinasjon inn informasjon om nordiske tegnspråkskontakter, også utenfor språknemndene. Oversikten over dem ligger på Nordisk språkkoordinasjons nettside. Språkrådet i Sverige, Dansk Sprognævn og Nordisk språkkoordinasjon planlegger et tegnspråks-

seminar i 2012 der nasjonale statusrapporter skal legges fram og nordiske prosjektforslag diskuteres.

Språk i Norden og ny publiseringsplattform

Prosjektet er etablert for å føre språknemndenes årsskrift over på ny publiseringsplattform.

Språk i Norden har vært utgitt som en årlig publikasjon fra Nettverket for språknemndene i 40 år. Oppgaven som hovedredaktør ligger i 2011 hos Nordisk språkkordinasjon. Redaksjonen består i tillegg av de nordiske sekretærene fra Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Fra 2012 vil årsskriftet gå over til elektronisk publisering og sikre en grønn publiseringsform med enklere tilgang for f.eks. studenter. Nordisk språkkordinasjon er prosjektleder for arbeidet med den nye publiseringsplattformen.

Nordpluss språk- og kulturprogram har bevilget EUR 15 000 til en elektronisk publiseringsløsning for nordiske publikasjoner som Språk i Norden, LexicoNordica m.fl. Nordpluss forutsetter 50% egenfinansiering av løsningen fra nettverkets egne prosjektmidler. Prosjektperioden er 2011-2012.

Temaet for Språk i Norden 2011 var undervisning i nabospråk og nordisk språkrøkt, og de fleste bidragene er basert på foredrag fra språkmøtet på Færøyene i 2010.

Andre prosjekter under Nordisk språkkordinasjons ansvarsområde

Program for språkkurs

Programmet skal sørge for at det finnes et kurstilbud som styrker det didaktiske nabospråksperspektivet for undervisningen i de skandinaviske språkene, og formidle kunnskap om de nordiske, samfunnsbærende språkene. Målgruppa er studenter og undervisere ved lærerutdanningene på høyskole- og universitetsnivå.

Programmet omfatter de nordiske perlene (Lysebu, Schæffergården og Hanaholmen), som holder kurs for lærerstudenter, Nordiske Sprogpiloter, som tilbyr kurs for øvingslærere i grunnskolen, Nordspråk, som er et nettverk for lærere som underviser i et nordisk språk, og Nordkurs, som retter seg mot universitetsstudenter (ofte kommende lærere i den videregående skolen (gymnaset)).

Samarbeidet mellom Program for språkkurs og Nordisk språkkordinasjon har skjedd gjennom representasjon i Språkkampanjerådet, ved at Nordisk språkkordinasjon har deltatt på årsmøter og fellesmøter med dem som tilbyr kurs, og ved at Nordisk språkkordinasjon har holdt foredrag på flere av

aktørenes arrangementer. Temaene i diskusjonene mellom Nordisk språkkoordinasjon og kursarrangørene under programmet har handlet om idéutvikling av eksisterende aktiviteter, nye kursidéer og utfordringer med hensyn til finansiering, merittering av kursforløp, samarbeid mellom kursarrangørene og studentenes læresteder, samt profilering av og informasjon om kursene.

Nordspråk arrangerte i 2011 konferansen Ung i Norden med fokus på god undervisningspraksis. Representanter for Nordspråk deltar som fagkonsulenter for Snøball FilmASs arbeid med nettstedet www.nordiskesprak.net. Snøball Film AS var en av vinnerne av de nordiske samarbeidsministrenes konkurranse i 2011 om gode språkverktøy for undervisningsformål. Nettstedet skal utgi materiale som kan støtte arbeidet med lytteforståelse når det gjelder nabospråkene i skolen. Representanter fra programmet har bidratt som foredragsholdere ved flere av språkkampanjens og språkkoordinasjonens mange konferanser og workshoper over hele Norden. Svenska Nu-prosjektet ved Hanaholmen sto bak de nasjonale tiltakene under språkkampanjen i Finland.

Prosjektet Nordiske Sprogpiloter fikk i 2011 ikke realisert sin plan om å utvide kurstilbudet til også å omfatte lærere i videregående skole (gymnaset). Prosjektet vurderte å søke støtte fra Nordpluss språk, men finansieringsmodellen ved en eventuell Nordpluss-støtte gjorde at prosjektet fant det mer hensiktsmessig å be om å få kurs for denne målgruppen inn i kontrakten for en ny periode etter 2012.

Nordisk språkkoordinasjon tok i 2011 initiativ til et møte med representanter fra Program for språkkurs for å diskutere hva som hadde fungert godt i programmet, og hva man kunne ønske seg annerledes i en ev. ny programperiode.

Nordisk språkkoordinasjon skrev høsten 2011 artikler om nordisk identitet og språkforståelse, og disse blir publisert i medlemsbladene for Nordspråk-nettverket i anledning Nordspråks 40-årsjubileum i 2012.

Pilotstudie om nabospråksdidaktikk og lytteforståelse

Resultatene fra undersøkelsen Internordisk språkforståelse i en globalisert tid fra 2005 viser at talespråket er vanskeligst å forstå. Det er også på dette området det mangler materiale og moderne undervisningsmetoder. I løpet av høsten 2011 engasjerte Nordisk språkkoordinasjon prosjektlederen for Nordiske Sprogpiloter til å vurdere muligheten for et pilotprosjekt om nabospråksdidaktikk. Med prosjektmidler fra Språkkoordinasjonen vil Nordiske Sprogpiloter i 2012 gjennomføre en utprøving av metoder for å trene lytteforståelsen hos grunnskoleelever i Sverige og Danmark. Resultatene fra pilotstudien vil gi et grunnlag for å vurdere om det kan være aktuelt å søke om midler til et

forskningsprosjekt om nabospråksdidaktikk med særlig vekt på lytteforståelse og kommunikasjonsstrategier.

Nordisk språkkampanje

Nordisk ministerråd ga Nordisk språkkoordinasjon oppdraget med å lede den nordiske språkkampanjen i 2010.

Følgende prosjekter var på forhånd utpekt som hovedelementer i den nordiske språkkampanjen:

- Sprogpiloterne
- Norden før og nu
- Nordisk Klimadag 2011
- Norden i Bio
- Tekstkompetanse i Norden/Nordisk Prosjektbank
- Digitalt undervisningsmateriale på I Tunes U (NTNU)

Barn og unges nabospråksforståelse var gjennomgående som tema og målgruppe for aktivitetene som ble satt i gang.

Nordisk språkkoordinasjon har så langt rammene for språkkampanjen har tillatt det, støttet tiltak som tjener samme formål, eksempelvis gjennom foredragsholdere som styrker regionale innsatser og ressurser. Det har vært arrangementer i hele Norden. Når det gjelder formidling, har Nordisk språkkoordinasjon bidratt med 7 intervjuer i radio, tidsskrifter og aviser, 21 foredrag og 18 forelesninger på kurs (noen eksternt finansiert), i tillegg til et tilsvarende aktivitetsnivå ved hjelp av regional stedfortreder. Arrangementene har hatt stor tematisk bredde og omfatter for eksempel åpningen av ISLEX-ordbøkene, Nordspråk-konferansen Ung i Norden, Ministeriet for barn og undervisningskonferansen Hvorfor er dansk så svært?, kampanjekonferansen Tør du?, Foreningen Norden Færøyenes seminar om det nordiske i de nye læreplanene, Språkrådet i Norges seminar om revisjonen av de norske læreplanene, Skolverkets workshopserie i Sverige, Svenska nus workshopserie i Finland, og språkkampanjens road show-arrangementer ved Nordens hus (Reykjavik?), Norden i Fokus og Nordiske informasjonskontorer i Norden. De siste arrangementene ble arrangert i samarbeid med Nordpluss og Nordisk kulturfond.

Kampanjen har resultert i at to nye nettsteder med nyprodusert undervisningsmateriale er opprettet, og nytt nordisk materiale blir lagt inn på over 10 eksisterende undervisningsrelaterte nettsteder.

Nettsiden for den nordiske språkkampanjen, www.nordisksprogkampagne.org, er en elektronisk brosjyre med informasjon om bakgrunnen for kampanjen, konkurranser knyttet til den, samt oversikt over de nordiske og nasjonale tiltakene etter hvert som de utviklet seg i løpet av 2011. For medlemmene i rådet for Språkkampanjen ble det opprettet en lukket diskusjons- og informasjonsblogg. Her ligger også kampanjerådets dokumentarkiv. I tilknytning til språkkampanjen ble det i en tidsbegrenset periode opprettet en aktivitet for skoleelever med ambassadørklasser på Facebook: Falske venner.

En utførlig oversikt over resultatene fra den nordiske språkkampanjen finnes notatet *Resultater fra den nordiske språkkampanjen* og i saksframlegget *Redegørelse om tiltag der fremmer forståelsen af dansk, norsk og svensk blandt børn og unge og de der arbejder for og med den målgruppe* fra Nordisk Råds sesjon i 2011.

Generelt om Nordisk språkkoordinasjon

Nordisk språkkoordinasjon informerer sitt nettverk og allmennheten om nordiske aktiviteter på språkområdet via hjemmesiden www.nordisksprogkoordination.org. Formålet med hjemmesiden er å informere om enheten Språkkoordinasjonen, om det nordiske språksamarbeidet og om de aktørene og aktivitetene som inngår i samarbeidet. Nettstedet skal i tillegg være en ressurs for undervisere gjennom å samle informasjon om relevant materiale til bruk i skolen og gjøre det tilgjengelig. Nettstedet har en kalender med en løpende oppdatert oversikt over aktuelle arrangementer. Kalenderen er en googlekalender man også kan abonnere på. I tillegg lages det et nyhetsbrev som fungerer som en påminnelse om det som skjer. Nettverket for språknemndene har fått en lukket blogg som diskusjonsforum og dokumentarkiv: nordisknyt.org. I tillegg til nyhetsbrevene blir det sendt ut halvårslige prosjektrapporter til de nordiske sekretærene.

Nordisk språkkoordinasjon har hatt et godt samarbeid med relevante medarbeidere i Nordisk ministerråds sekretariat (NMRS), både med kommunikasjonsavdelingen og med Team språk, men ser gjerne at samarbeidet med nettavdelingen og kulturavdelingen styrkes i framtiden. Samarbeidet med Nordisk kulturfond har blitt styrket i 2011.

Nordisk språkkoordinasjon har mottatt løpende informasjon fra administrator for Nordpluss språk- og kulturprogram om prosjekter som har levert gode sluttprodukter med støtte fra programmet. Denne informasjonen er formidlet videre til lærere på konferanser og workshoper, og via nettsiden www.nordisksprogkoordination.org.

Emneord: Nordisk språkkoordinasjon, nordisk språkkoordinator, Nettverket for språknemndene i Norden, nordisk språkkampanje, Program for språkkurs, Nordspråk, Nordkurs, Sprogpiloterne, ASTIN, NoSSinK, nordisk språkbarometer, klarspråk, nordisk barneordbok, tegnspråk.

Bodil Aurstad er leder for Nordisk språkkoordinasjon.

Sabine Kirchmeier-Andersen er direktør i Dansk Sprognævn.

Ny sprog litteratur 2011

Danmark

Jørgen Nørby Jensen

Annikki Kristensen, Susanne: Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget. Syddansk Universitetsforlag 2011. 224 s.

Grammatiske grundbegreber er en teoretisk og pædagogisk gennemgang af nogle af de centrale begreber inden for grammatisk analyse. Bogen giver en formel beskrivelse af det danske sprogs grammatik vha. et teoretisk apparat med universelt perspektiv der muliggør sammenligning med andre sprogs grammatikker. Udgangspunktet er at en sproglig størrelse indgår i en afhængighedsrelation med andre sproglige størrelser, og at denne afhængighed findes på alle niveauer i den sproglige analyse; fra det højeste niveau mellem konstituenterne i en sætning til det laveste mellem morfemerne i et ord.

Bogen henvender sig primært til sprogstuderende ved de højere læreanstalter, men andre interesserede kan også få et godt sprogligt udbytte af at læse den. Bogens mål er at læseren opnår en sproglig indsigt i sit modersmål, for med indsigten kommer respekten for og glæden ved det danske sprog.

Bulgarsk-dansk ordbog. Af Lise Bostrup og Vladimir Stariradev. Bostrup 2011. 305 s.

Dansk-engelsk ordbog for udlændinge. Af Lise Bostrup, Kirsten Gade Jones og W. Glyn Jones. Bostrup 2011. 465 s.

Danske Studier 2011. Udgivet af Merete K. Jørgensen og Henrik Blicher under medvirken af Simon Skovgaard Boeck. Universitets-Jubilæets danske Samfund nr. 577. København 2011. 231 s.

Af bindets indhold er der i denne sammenhæng grund til at fremhæve *Luca Panieri*: De danske enstavelsesord med udlydende klangvokal belyst af "afstemningsteorien", *Michael Lerche Nielsen*: Et Peder Låle-ordsprog skrevet med runer, *Henrik Jørgensen*: Kristian Mikkelsen: Dansk Ordføjningslære (jubilæumsanmeldelse).

Danske Talesprog, bind 10. Udgivet af Nordisk Forskningsinstitut, Afdeling for Dialektforskning. Museum Tusculanums Forlag 2010. 107 s.

Af bindets artikler kan nævnes *Torben Juel Jensen* og *Marie Maegaard*: Hvor er *bleven* blevet af? Præteritum participium af stærke verber i Jylland, *Karen Margrethe Pedersen*: få stolene malet – få malet stolene.

Dansk-thai ordbog. Af Donald Shaw. 3. udg. Specialpædagogisk Forlag 2011. 791 s.

Dansk-ungarsk ordbog. Af Ágnes Sitkeiné Szira, Margit Nielsen og József Szira. 3. reviderede udg. Specialpædagogisk Forlag 2011. 531 s.

Durst-Andersen, Per: Bag om sproget. Det kulturmentale univers i sprog og kommunikation. Hans Reitzels Forlag 2011. 200 s.

Bag om sproget viser at sprog er alt andet end ligegyldigt og absolut ikke kedeligt. Et sprog bruges ikke kun til at kommunikere med, men fungerer samtidig som et spejl på den verden som omgiver os og som de briller vi har på når vi ser på den. Bogen giver mange eksempler på hvordan kultur og mentalitet hænger intimt sammen med sproget med fokus primært på dansk, men også på russisk, engelsk og kinesisk. Jo bedre man mestrer sprogets mange nuancer og jo skarpere blik man har for sprogets kulturmentale univers, desto mindre er risikoen for misforståelser. Bogen er derfor et nyttigt redskab for alle der ønsker at forstå sit eget og andres sprogområde for derigennem at kunne kommunikere uden støj på linjen.

Haas, Claus, Anne Holmen, Christian Horst og Bergthóra Kristjánsdóttir: Ret til dansk. Aarhus Universitetsforlag 2011. 439 s.

Siden 1990'erne har det flerkulturelle, det flersproglige og det flerreligiøse presset sig på som en brændende aktuel problemstilling, ikke mindst i skole- og uddannelsesmæssige sammenhænge. *Ret til dansk* handler om, hvor prekært og konfliktfyldt det har vist sig at være at forsøge at opretholde forestillingen om en monokultur og et monosprogligt curriculum i Danmark. Fire uddannelsesforskere afdækker hvilke dilemmaer af både retlig, social, kulturel og demokratisk karakter der følger af den førte uddannelsespolitik.

Hansen, Erik og Lars Heltoft: Grammatik over det Danske Sprog I-III. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Syddansk Universitetsforlag 2011. 1842 s.

Den længe ventede *Grammatik over det Danske Sprog*, bind I-III (samlet 1842 sider) er det første bud på en funktionel semantisk beskrivelse af dansk,

idet den inddrager de grammatiske fænomeners betydningsside i langt større omfang end det tidligere har været tilfældet. Værket tager udgangspunkt i et funktionelt sprogsyn og inddrager således forholdet til den faktisk forekommende sprogbrug i sin beskrivelse af de danske grammatiske strukturer frem for at nøjes med at beskrive de formelle regler. Den beskriver altså ikke kun hvordan de grammatiske strukturer ser ud, men giver også kvalificerede forslag til hvad de grammatiske mønstres og konstruktioners betydningsindhold er.

Bind I indeholder indledning og oversigt samt kilder, referencer, forkortelser og register. Bind II indeholder en beskrivelse af de syntaktiske og semantiske helheders opbygning: nominaler, adverbialer og interjektioner. Bind III indeholder en beskrivelse af sætningen og reglerne for konstruktionstyper og ledstilling.

Grammatik over det Danske Sprog henvender sig til universitetsstuderende, forskere, lærere, professionelle sprogbrugere og til den sprogingteresserede offentlighed.

Hvidt, Kristian: Forsker, furie, frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen. Gyldendal 2011. 431 s.

Som landets første kvindelige doktor i nordisk filologi var Lis Jacobsen (1882-1961) en mønsterbryder. Hun blev gift med bondestudenten Jacob Peter Jacobsen og ligesom han sprogforsker med vægt på det frugtbare samvirke mellem historie og sprogvidenskab – begge fag havde brug for hinandens nye metoder og havde behov for hjælpemidler. Med dette mål for øje blev hun livslangt den store igangsætter i dansk åndsliv, lige spændende som forsker, organisator og polemiker. Som medstifter af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og drivkraften bag udgivelsen af Ordbog over det danske Sprog og af Nudansk Ordbog har hun sat sig varige spor i dansk sprogvidenskab.

Jysk, øsmål, rigsdansk mv. Studier i dansk sprog med sideblik til nordisk og tysk. Festskrift til Viggo Sørensen og Ove Rasmussen. Redigeret af Torben Arboe og Inger Schoonderbeek Hansen. Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning. Nordisk Institut. Aarhus Universitet 2011. 402 s.

Jysk, øsmål, rigsdansk mv. er et festskrift til Viggo Sørensen i anledning af hans 70-års-dag d. 25. februar 2011 og til Ove Rasmussen i anledning af hans 75-års-dag i 2010. Begge har i en årrække været tilknyttet Jysk Ordbog ved Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning på Aarhus Universitet.

Bogen indeholder i alt 24 artikler samt bibliografier over Viggo Sørensens og Ove Rasmussens værker. Af artiklerne kan nævnes *Anette Jensen*: Sjuske-

dorte, sladdersidse, somalene, svinemikkel og alle de andre. Sammensætninger med personnavn son andetled i danske ømål, *Erik Vive Larsen*: Hvordan bønder banede i Brønshøj. Realisme og replikgengivelse i Sokkelund Herreds tingbøger fra 1621-1636, *Lars Brink*: Uklassisk vendelbomål i 3 generationer, *Inge Lise Pdersen*: Nutidige datidsendelser blandt jyder. Om generaliseringen af -et som datidsendelse i svage verber, *Torben Christiansen*: Smilets by – om stedbetegnelser i en ordbog over uformel sprogbrug, *Henrik Galberg Jacobsen*: Sprogpolitikeren Peter Skautrup.

Kvist Kristensen, Jørgen m.fl.: Sundhedsdansk. Munksgaard Danmark, 2011. 224 s.

Sundhedsdansk henvender sig til det stigende antal udenlandske læger og sygeplejersker der arbejder i det danske sundhedsvæsen. Bogens første del er en introduktion til det danske sundhedsvæsens opbygning, lovgrundlag og funktion. Anden del er en ordbog der inden for hvert enkelt medicinsk speciale lister relevante ord, begreber og vendinger på latin, med dansk fagterminologi og med dagligdags patientsprog. Ordbogsdelen støttes af ca. 75 anatomiske tegninger.

Lund, Jørn: Dansk i nullerne. 50 sproglige diagnoser. Gads Forlag, 2011. 208 sider.

Dansk i nullerne. 50 sproglige diagnoser går i dybden med det danske sprog som det ser ud lige nu, og som det har set ud i det årti vi lige har forladt – det første i dette årtusind.

Mål & Mæle. 34. årgang, nr. 1-4. Redigeret af Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø, Erik Hansen og Jørn Lund 2011. 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Foruden brevkassen *Sprogligheder* med spørgsmål om sprog indeholder årgangen artikler af bl.a. *Adam Hyllested*: Din hustru er ikke rask – betegnelser for svangerskabet før og nu i europæiske sprog, *Birgit Eggert*; Vincent og Josephine – om royal påvirknings i navngivningen (nr. 1), *Erik Hansen*: Kimer i klokker. Etablerede misforståelser og omtolkninger i den sproglige kulturarv, *Eva Skafte Jensen*: Vi tror. Også på lærerne. Om syntaks og betydning (nr. 2), *Jørgen Schack*: Grammatiske r-fejl (nr. 3).

For 2010 har *Mål og Mæle* kåret *askeram* til "årets ord" på baggrund af indsendte forslag fra bladets læsere. Og også i 2011 er læserne blevet inviteret til at indsende eksempler på ord og udtryk der i særlig grad har været fremtrædende i årets løb.

Nye ord. København 12.-13. april 2011. Redigeret af Margrethe Heidemann Andersen og Jørgen Nørby Jensen. Sprognævnets konferenceserie 1. Dansk Sprognævn 2011, 132 s.

Sprognævnets konferenceserie er en ny skriftserie der på baggrund af konferencer i Sprognævnets regi behandler forskellige aspekter af det danske sprog. Den første conference fandt sted d. 12. og 13. april 2011 og havde nye ord som tema. I en lang række foredrag blev emnet belyst fra forskellige synsvinkler. I konferencerapporten bringes en række af foredragene sammen med en artikel om den ortografiske detalje sær- og sammenskrivning: *Lothar Lennitzer*: Making sense of nonce words, *Ruth Vatvedt Fjeld*: Leksikalsk neografi i Norge, *Jørgen Nørby Jensen*: Nye ord – datering og redigering, *Jacqueline Levin*: Bobler fra folkedybet – nye ord i Ordbogen.coms søgelogger, *Henrik Lorentzen* og *Sanni Nimb*: Fra krydderkage til running sushi – hvordan nye ord kommer ind i Den Danske Ordbog, *Asgerd Gudiksen*: At skelne mellem etablerede ord og neologismer inden for orddannelse, *Jesper Hermann*: Hvorfor virker ordmagi?, *Lars Brink*: Om udtalen af nye ord, *Margrethe Heidemann Andersen*: Leksikaliserede sammensætninger – om særskrivninger og sammensætninger i moderne dansk

Ny forskning i grammatik 18. Redigeret af Per Durst-Andersen og Henrik Høeg Müller. Udgivet af Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, Odense. 2011. 265 s.

Ny forskning i grammatik giver læseren et indblik i den nyeste nationale sprogforskning inden for dansk og en lang række fremmedsprog. Af bindets 12 artikler kan nævnes *Lars Heltoft*: Lette pronomeners placering; klise og topologisk integritet, *Eva Skafte Jensen*: Antagelser om fokus – skitse til et forskningsprojekt, *Torben Juel Jensen*: Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog.

NyS. Nydanske Sprogstudier. 40-2011. Redigeret af Tanya Karoli Christensen, Torben Juel Jensen, Janus Mortensen, Niels Møller Nielsen, Nicolai Pharao, Marianne Rathje og Jann Scheuer Udgivet af Dansk Sprognævn 2011. 160 s.

Med hæfte nummer 40 markerer tidsskriftet NyS sine første 40 år. Af artiklerne i dette jubilæumsnummer kan nævnes *Anne Kjærgaard*: Nyttet det? - Om de tekstlige effekter af sprogpoltiske projekter i offentlige institutioner, *Inge Lise Pedersen*: Anmeldelse af Henrik Galberg Jacobsen: Ret og Skrift: Officiel dansk retskrivning 1739–2005, bind 1-2.

NyS. Nydanske Sprogstudier. 41-2011. Redigeret af Tanya Karoli Christensen, Torben Juel Jensen, Janus Mortensen, Niels Møller Nielsen, Nicolai Pharaos, Marianne Rathje og Jann Scheuer Udgivet af Dansk Sprognævn 2011. 182 s.

Bind 41 indeholder tre artikler: *Christina Fogtmann Fosgerau*: Mentaliseringsteori og interaktionsanalyse. Integration af sprog og psykologi, *Margrethe Heidemann Andersen og Philip Diderichsen*: Sjældne og sære sammensætninger, *Liva Hyttel-Sørensen*: Dårligt fra start. En undersøgelse af børns sprogholdninger med fokus på den multiple lineære regressionsanalyse som redskab til at identificere signifikante forskelle.

Desuden indeholder bindet en anmeldelse der fylder mere end en almindelig NyS-artikel. Der er faktisk tale om fire anmeldelser i én. Det værk der har krævet en sådan forøgelse af omfang og anmeldere, er naturligvis Grammatik over det Danske Sprog, skrevet af professor emeritus Erik Hansen og professor Lars Heltoft. Professor *Christer Platzack* (Lunds Universitet), anmelder bind I, Indledning og oversigt, lektor *Rita Therkelsen* (Roskilde Universitet) anmelder bind II, Syntaktiske og semantiske helheder, mens indholdet af bind III, Sætningen og dens konstruktion, er blevet fordelt sådan at pensioneret docent *Lisbeth Falster Jakobsen* (Københavns Universitet) tager sig af de dele der har med konstruktioner og semantiske roller at gøre (kapitel XI-XIV), og professor *John Ole Askedal* (Universitetet i Oslo) skriver om topologien (kapitel XV-XIX).

Nyt fra Sprognævnet 2011 nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s. Dansk Sprognævn.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til Dansk Sprognævn og artikler om forskellige sproglige forhold, fx *Eva Skafte Jensen*: Et hamster, *Ole Ravnholt*: Madlavning for finere mænd (nr. 1), *Anne Kjærgaard*: Det laaange seje træk, del 2. Mere om *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* (nr. 2), *Jørgen Schack*: Adverbium + præposition – ét eller to ord? (nr. 3), *Marianne Rathje og Daisy S. Grann*: Unge og gamle holdninger til bandeord (nr. 4).

Ordmagneten. Nitten tekster om sprog og litteratur til Jørn Lund i anledning af 65-årsdagen. Redigeret af Laurids Kristian Fahl, Jesper Gehlert Nielsen og Lars Trap-Jensen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Gyldendal 2011. 293 s.

Ordmagneten er et festskrift til sprogprofessor Jørn Lund i anledning af hans 65-års-dag d. 30. januar 2011. I bogens "fortale" hedder det bl.a.: "Forfatterne til de nitten tekster har alle et personligt forhold til fødselaren – som personlige venner, som arbejdskolleger på Danmarks Lærerhøjskole, Københavns Universitet, Gyldendal og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab eller som med- og modspillere i kraft af Jørn Lunds mange engagementer i Dan-

marks Radio, Dansk Sprognævn, Det Danske Akademi, Det Norske Akademi og en række tillidshverv inden for dansk og nordisk kulturliv. Med bogen ønsker forfatterne, Gyldendal og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab at hylde Jørn Lund for hans mangeårige indsats for sproget og litteraturen”

Af bogens artikler kan nævnes *Lars Brink*: En om-tolkning, *Erik Hansen*: Spændingsfelter, *Bertel Haarder*: Sprog er også indhold, *Sabine Kirchmeier-Andersen*: Sgriver sgu sårm det passer mar. Om danske forfatters forhold til retskrivningsnormen.

Rask. Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation. Vol. 33, april 2011 og vol. 34, oktober 2011. 112 s. + 138 s.

Bind 33 indeholder fem forelæsninger fra et minsymposium afholdt d. 27. oktober 2010 på Syddansk Universitet i Odense i anledning af 150-året for sprogmanden Otto Jespersens fødsel: *Erik W. Hansen*: Otto Jespersens arv: Videnskab og pædagogik. Set i lyset af modernismens gennembrud i det 19. århundrede, *Henrik Galberg Jacobsen*: Ortografi og orddannelse hos Otto Jespersen, *Lars Brink*: Otto Jespersen som fonetiker, *Steen Schousboe*: Otto Jespersen om progressiv og perfektiv, *Hans Frede Nielsen*: 'Fremskridt i sproget': Otto Jespersens sprogudviklingsteori, dens tilblivelse og faglige skæbne.

Af indholdet i bind 34 kan nævnes *Sandy Habib*: Angels can Cross Cultural Boundaries.

Schoonderbeek Hansen, Inger og Peter Widell (red.): 13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet 14.-15. oktober 2010. Århus 2011. 344 s.

Siden 1986 har sprogforskere fra ind- og udland hvert andet mødtes i Århus for at sætte fokus på udforskningen af det danske sprog. På det 13. møde, der fandt sted i oktober 2010, deltog 46 forskere med i alt 30 foredrag. En række af dem er trykt i den foreliggende rapport sammen med et antal resumeer af bidragsydere der fx har fået publiceret deres artikel andetsteds. Af rapportens artikler kan nævnes *Margrethe Heidemann Andersen*: Særskrivning og sammenskrivning i dansk, *Eva Skafte Jensen*: Er subjektet virkelig antifokus?, *Karen Margrethe Pedersen*: Sønderjysk sang og rap, *Ole Ravnholt*: Links og topics i tredje klasse.

Skafte Jensen, Eva: Nominativ i gammelskånsk - afvikling og udviklinger med udgangspunkt i Skånske Lov i Stockholm B 69. Universitets-Jubilæets danske Samfund nr. 576. Syddansk Universitetsforlag 2011. 371 s.

For 1000 år siden var dansk et sprog med fire kasus, nominativ, akkusativ, dativ og genitiv. På den måde lignede det adskillige andre sprog, for eksem-

pel tysk. I dag er der næsten ingenting tilbage i dansk af det oprindelige kasussystem. I stedet benytter vi os af andre midler til at udtrykke det man førhen kunne udtrykke ved hjælp af kasus. Afviklingen af kasussystemet fandt sted i senmiddelalderen. Dog skete det ikke fra den ene dag til den anden, men som en længerevarende proces med en række delændringer der dels forløb parallelt, dels fulgte efter hinanden. I denne doktorafhandling beskrives hvad der skete med de to kasus nominativ og akkusativ i middelalderen og siden hen.

Sprogforum. Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik. Årgang 16, 2010, nr. 49-50 + årgang 17, 2011, nr. 51 + 52. Redigeret af Bergthóra Kristjánsdóttir, Karen Lund og Karen Margrethe Frederiksen (nr. 49-50), Anna Holmen, Karen Sonne Jakobsen, Lars Stenius Stæhr, Annegret Friedrichsen og Elina Maslo (nr. 51), Karen Lund, Karen-Margrethe Frederiksen, Lilian Rohde og Bettina Brandt- Nilsson (nr. 52). 168 s. + 76 s. + 80 s.

Nr. 49-50 er et dobbeltnummer der markerer at Sprogforum efter seksten årgange er nået frem til sit halvtredsindstyvende nummer. Det fejres med et jubilæumsnummer bestående af udvalgte artikler fra de forløbne år.

Nr. 51 er et temanummer om *Første-, andet- og tredjesprog* og indeholder bidrag af bl.a. *Janus Spindler Møller*: Poly-sprogning, *Anne Holmen*: At tage udgangspunkt i det kendte – om brug af modersmålet ved tilegnelsen af et nyt sprog.

Nr. 52 sætter fokus på måling af sproglige kompetencer i uddannelsessystemet. Af nummerets artikler kan nævnes: *Peter Dahler-Larsen*: Sprogtest, evalueringer og deres virkninger, *Mirjam Lehmkuhl*: Sprogvurdering af børn og unge med dansk som andetsprog – overvejelser inden man går i gang.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 29. årgang, 2011, nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s. Redigeret af Michael Blædel (ansvarsh.).

Foruden anmeldelser af sprog litteratur og omtaler og referater af sproglige arrangementer indeholder numrene kortere artikler om forskellige sproglige forhold, fx *Adam Hyllested*: Hjem til Aarhus (nr. 1), *Georg Søndergaard*: Dialekt og norm (nr. 2), *Marie Maegaard*: Tosproget – et positivt ord? (nr. 4).

Sprog på banen. Modersmål-Selskabets årbog 2011. Modersmål-Selskabet 2011. 103 s.

Årbogen har som sit tema ” Sportsmetaforer, ordbilleder fra sportens verden, som vi først og fremmest bruger, fordi metaforer fremmer forståelsen.” Af bogens artikler kan nævnes *Ken Farø*: Banen rundt i modersmål og frem-

medsprog, *Christian Kock*: Den demokratiske banehalvdel, *Bent Jørgensen*: Læn Dem ikke ud.

Ungarsk-dansk ordbog. Af Ágnes Sitkeiné Szira, Margit Nielsen og József Szira. 2. reviderede udg. Specialpædagogisk Forlag 2011. 668 s.

Jørgen Nørby Jensen er informationsmedarbejder i Dansk Sprognævn.

Finland

Anna Maria Gustafsson

Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisyydestä. Red. Heidi Grönstrand & Kristina Malmio. Helsingfors. 338 s.

Boken betraktar ur litteraturens perspektiv ett flertal finländska minoritets-språk och det flerspråkiga Finlands historia. Hur känns flerspråkighet, hur borde man förhålla sig till den och varför skapar den dispyter? Hur påverkar flerspråkighet identiteten och varför är det till synes enkelt att dela in språken i majoritets- och minoritetsspråk, fastän verkligheten är mycket mer komplicerad? Boken innehåller texter på både finska och svenska.

Directions in Urban Place Name Research. Compiled by Terhi Ainiala and Jani Vuolteenaho. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors. Webbpublikation (pdf): Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja. <URL <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk23/>>

Filippova, Jelena & Sanna-Riikka Knuuttila: Käytännön karjalaa. Suomi-livvi-venäjä. Sanastoa arkipäivän tilanteisiin. [Praktisk karelska. Finska-liviska-ryska. Ordlista för vardagssituationer] Karjalan kielen seura. Helsingfors, 97 s.

Granqvist, Kimmo: Lyhyt Suomen romanikielen kielioppi. [Kort grammatik för det finska romanispråket] Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors. Webbpublikation: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja. ISSN 1796-041X ; 24 URN:ISBN 978-952-5446-69-2

Granqvist, Kimmo: Vaaguno! Suomen romanikielen alkeet. [Grunderna i det finska romanispråket]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Helsingfors. 191 s.

Hanell, Linnea: Det går hårt. Finlandssvenska ur ett sverigesvenskt perspektiv. Med kommentar av Catharina Grünbaum. Magma-studie 4/2011. ORT. 105 s.

Hur mår det svenska språket i Finland i dag? Skiljer sig den svenska vi skriver i Finland från den svenska som skrivs i Sverige, och i så fall på vilket sätt? Språkkonsulten Linnea Hanell fick i uppdrag att se på drygt hundra finlands-svenska texter med sverigesvenska ögon och utföra ett par test. Rapporten är resultatet av den undersökningen. I slutet av rapporten finns en kommentar av språkvårdaren Catharina Grünbaum.

Heikkinen, Vesa & Harri Mantila: Kielemme kohtalo. [Vårt språks öde]. Helsingfors. 235 s.

Det tycks förekomma en viss oro för finska språkets framtid. Användarna behärskar inte längre ett felfritt skriftspråk i offentliga tal och texter, och användningen av engelska i stället för finska ökar på många håll. Det finns en rädsla för att övergången till engelska också kommer att minska medborgarnas möjligheter att på jämlika villkor delta samhällelig verksamhet. Forskarna Vesa Heikkinen från Forskningscentralen för de inhemska språken och Harri Mantila från Uleåborgs universitet (tidigare ordförande för finska språknämnden) belyser situationen i sin bok och presenterar också information om språkforskning som stöd för diskussionen.

Henriksson, Linnéa: En- eller tvåspråkiga lösningar. Om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar. Magma pm 2. Helsingfors. 94 s. Tillgänglig på www.magma.fi.

Enspråkiga enheter garanterar den svenskspråkiga servicen, men ibland blir enheterna så små att kvaliteten lider. Tvåspråkiga lösningar har större resurser, men verksamheten tenderar med tiden att bli mer finskspråkig. Valet mellan en- och tvåspråkiga alternativ är inte lätt, men i rapporten visar Linnea Henriks-son vilka faktorer som måste beaktas för att utfallet ska bli så gott som möjligt.

Itkonen, Terho & Sari Maamies: Uusi kieliopas. [Nya språkhandboken]. 4 uppdaterade upplagan. Helsingfors. 452 s.

Kieliopas av Terho Itkonen utkom första gången 1982. Från 2000 har handboken sammanställts av Sari Maamies på finska språkbyrån (*Kielitoimisto*). Verket har kommit att bli en tillförlitlig och populär handbok. År 2011 kom *Kieliopas* ut i en ny, uppdaterad upplaga. I boken ingår råd som gäller skriv-

regler, böjning och meningsbyggnad. Boken innehåller också 20 000 sökord som hjälper läsaren att lösa många problem som gäller skrivform, uttal, form, böjning och stil. Via sökordslistan kan läsaren också hitta fram till råd som gäller namn samt information om nyord. I den nya upplagan har man strävat efter att förbättra användningen av den ytterligare bland annat med hjälp av fler mellanrubriker.

Jaakohuhta, Hannu. Tietotekniikan sanakirja. Suomi-englanti-suomi. [IT-ordbok. Finska-engelska-finska]. Helsingfors. 747 s.

Kankaanpää, Salli & Aino Piehl: Tekstintekijän käsikirja. Opas työssä kirjoittaville. [Handbok för alla som skriver i jobbet] Helsingfors. 368 s.

Boken är en totalt reviderad utgåva av handboken *Tekstinkäsittelijän käsikirja* från 1997. Den är främst tänkt som en handbok för personer som skriver sakprosa i sitt arbete, men den kan också användas som lärobok i högskolor och på universitet. Boken ger en allmän beskrivning av skrivprocessen, ger tips om hur man ska planera sin text, hur man skriver inom olika genrer och planerar textmallar inom en organisation. I boken behandlas många centrala texttyper inom yrkeslivet, som beslut, instruktioner, pressmedelanden och kundbrev. Den nya utgåvan innehåller även instruktioner för hur man planerar strukturen på en webbplats. Dessutom analyseras många olika typer av *webbtester*. I slutet av boken finns en checklista för skribenter.

Författarna till boken, Salli Kankaanpää och Aino Piehl, båda från Forskningscentralen för de inhemska språken, har lång erfarenhet av handledning av skribenter och klarspråksarbete.

Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.

Kielikello utkom i vanlig ordning med fyra nummer under 2011. Myndighetsspråket och språket i lagarna var än en gång välrepresenterat i nästan alla nummer. I början av året var det riksdagsval i Finland och Forskningscentralen för de inhemska språken förde tillsammans med Selkokeskus en synlig kampanj för att en förbättring av myndighets- och lagspråket skulle ingå som en punkt i det nya regeringsprogrammet (och här lyckades man också). Forskningscentralens myndighetsspråkvårdare skickade ut en enkät till partierna där det frågades bland annat om hur villiga de är att arbeta för ett bättre myndighetsspråk. Resultatet av enkäten diskuterades i nummer 1 av Kielikello. I årets sista nummer tas intertextualitet i lagtexter upp och man diskuterar vilka möjligheter vanliga medborgare har att förstå författningsspråket.

Namnårdarna skrev artiklar om namnrelaterade ämnen, bland annat om *adressnamn* och namn på idrottshallar och evenemang. Dessutom ingick artiklar om stavningen av grekiska ortnamn i finska texter och om böjningen av finska släktnamn.

I nummer tre ingick en artikel om barnspråk och barns språkutveckling. Artikelskribenten beskriver hur ett barn, som håller på att lära sig att tala, testar språkets olika möjligheter på ett kreativt sätt när det ska lära sig det finska kasussystemet. Bland de övriga artiklarna kan nämnas grundläggande presentationer av finskans tempusformer, ordföljd, valet av relativt pronomen samt om böjningen av titlar framför egennamn. Alla dessa är vanliga ämnen för frågor till språkrådgivningen. Även ordfrågor togs upp bland annat i den nya nyordsspalten, där redaktörerna för Kielitoimiston sanakirja skriver om nya ord och betydelseförskjutningar. I varje nummer ingick också texter om dialektfenomen skrivna av redaktörerna för Suomen murteiden sanakirja. Liksom tidigare innehåll också Kielikello rekommendationer och utlåtanden från finska språknämnden.

Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt. Red. Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1311. SKS. Helsingfors. 249 s.

I boken, som är en artikelsamling, beskrivs olika *experts* språkliga praktiker med hjälp av exempelfall, bland annat universitetens mångspråkighetspraxis och textproduktionen inom vårdbranschen. Språk och kommunikation har blivit en allt viktigare del i *experternas* arbete. I boken diskuteras bland annat hur makt syns i språket, hur man berättar om sitt arbete, vilka språkval som görs inom organisationer och hur medvetna man är om språket. Författarna är lingvister och samhällsvetare.

Koivisto, Viljo: Suomi-romani-sanakirja. Finitiko-romano laavesko liin. [Finsk-romani ordbok]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Helsingfors. 462 s.

Kortesuo, Katleena & Liisa-Maria Patjas: Pilkun paikka. Kielioppia kaikille. [Plats för komma. Grammatik för alla]. ORT. 167 s.

Handboken serverar lättbegripliga råd om skrivregler och ger information om vissa grammatiska fenomen, t.ex. satsdelar och verbformer. Därutöver för läsaren tips om valet av ändamålsenlig stil och olika kanaler för skrivande, t.ex. sociala medier, brev, e-post och powerpoint-presentationer. Författarna är framför allt experter på användningen av sociala medier.

Kreikan paikannimet [Ortnamn i Grekland] Red.: Kimmo Granqvist & Sirkka Paikkala. Aineistotoimittajat: Suvi Mäkelä & Minna Salonen. Verkkosovellus: Jari Vihtari. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors. Uppdaterat innehåll publicerat 13.6.2011. <URL <http://kaino.kotus.fi/kreikanpaikannimet/>>

Kuronen, Mikko & Kari Leinonen: Historiska och nya perspektiv på svenskan i Finland. Tampereen Yliopistopaino. 149 s.

Boken behandlar frågor som hur svenska språket har kommit till Finland, hur länge svenska har talats i Finland, vilka det är som har talat svenska och finska i Finland samt hur den historiska bakgrunden har påverkat finlandssvenskan. Det viktigaste syftet med boken är att beskriva det finlandssvenska uttalets historiska villkor. Författarna gör gällande att det finska inflytandet över finlandssvenskan historiskt varit större än tidigare forskning beskrivit. Därtill finns i finlandssvenskt uttal en del egenskaper som är typiska för inlärd språk.

Kuronen, Mikko & Kari Leinonen: Svensk uttalsordbok. Tampereen Yliopistopaino. 282 s.

Boken är enligt författarna i första hand avsedd för finskspråkiga som vill lära sig "uttala enskilda svenska ord på ett rikssvenskt sätt", men den lämpar sig också för sådana personer som vill veta hur finlandssvenskt uttal avviker från rikssvenskt. Boken bygger på undervisningsmaterial för praktiska uttalsövningar som författarna har utarbetat tillsammans med sina studenter.

Mallat, Kaija, Sami Suviranta & Reima T.A. Luoto: Byarna i Esbo. Esbo stadsplaneringscentral. 176 s.

Boken *Byarna i Esbo* innehåller två artiklar. I den första, längre artikeln redovisar Saulo Kepsu etymologiska studier av by- och hemmansnamnen i Esbo. Han redogör grundligt och systematiskt för vart och ett av namnen, ger äldre belägg och uttalsformer och ger en tolkning av namnets ursprung. I bokens andra artikel, *Byalandskapen i Esbo*, beskriver Heikki Wuorenrinne kulturlandskapet i Esbo. Boken är rikligt försedd med både gamla och nya fotografier, illustrationer och kartor.

Mattfolk, Leila: Attityder till det globala i det lokala: finlandssvenskar om importord. Oslo. 235 s.

Fokus för avhandlingen ligger på att beskriva och analysera finlandssvenskars attityder till modern språkpåverkan, samt att se på relationen

mellan informanternas explicit rapporterade åsikter om och deras implicit uttryckta attityder till denna språkpåverkan. Metoderna är främst sociolingvistiska. För analysen av åsikter och attityder har Mattfolk utarbetat och prövat ett nytt verktyg. Hennes resultat visar att de undermedvetna reaktionerna delvis skiljer sig markant från de åsikter finlandssvenskarna explicit rapporterar att de har.

Nakari, Minna: Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780-1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet. 188 s.

Boken beskriver variationen i omtal av kvinnor under 150 år. Den belyser utvecklingen i kvinnors titel- och tillnamnsbruk ur socioonomastisk synvinkel under perioden 1780-1930 och betraktar både myndigheternas och kvinnornas eget val av namnfraser som uttryck för makt och identitet. Förutom att undersökningen tar upp ett i mindre utsträckning undersökt område inom den nordiska namnforskningen har den även koppling till såväl Finlands som Helsingfors historia som till kvinnans ställning i samhället.

Palviainen, Åsa: Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser. Magma-studie 3/2011. 113 s.

Frågan om den obligatoriska svenskan i finskspråkiga skolor är ett ständigt återkommande tema. Obligatoriets vara eller icke vara har under den senaste tiden ytterligare aktualiserats i och med högt uppsatta politikernas uttalanden och en allt livligare offentlig debatt. Vissa vill avskaffa obligatoriet, andra önskar status quo, eventuellt med ökad undervisning. Men vad skulle de olika alternativen egentligen innebära? Utan att ta ställning till själva frågan om undervisningen går författaren igenom dagens läge och eventuella konsekvenser av alternativen. Utredningen fokuserar på utbildningsrelaterade konsekvenser, ed speciella konsekvensanalyser för vissa enskilda yrkeskategorier.

Språkbruk, tidskrift utgiven av Forskningscentralen för de inhemska språken, utkom med fyra nummer år 2011. Charlotta af Hällström-Reijonen var chefredaktör och Pia Westerberg redaktionssekreterare.

Årets första Språkbruk innehåller två namnrelaterade artiklar: "Namn och områden i väderrapporter" samt "*Fimea* och *Stroke Unit* – om språken i myndighetsnamn", den senare skriven av Sirkka Paikkala, namnvårdare vid Forskningscentralen för de inhemska språken. Marika Tandefelt avslutar sin populära tredelade artikelserie "Tre nedslag i svenskans samtidshistoria" med att diskutera tilltal och tilltalsformer i svenskan. Författaren och kritikern Robin Valtiala jämför två svenska översättningar av Federico García Lorcás "Poeta

en Nueva York” i artikeln ”Små djur eller små, små djur?”. Svenska avdelningens första prao någonsin, Jon Galán, berättar om sin praoperiod på Focis. Sonja Vidjeskog redogör i artikeln ”Elden är lös!” för skillnaderna mellan orden *brand* och *varumärke*.

I nummer 2/2011 av Språkbruk behandlar László Vincze och Enik—Marton motivation och andraspråksinläring i Nyland och Sydtyrolen och Henrik Nilsson och Claudia Dobrina beskriver de två första åren med Sveriges nationella termbank Rikstermbanken. I artikeln ”Knepiga konstruktioner i författningstext – översättaren som kodknäckare och detektiv” beskriver Eva Orava översättaren som kreativ problemlösare. I Språkbruks intervjuserie *Språkprofilen* intervjuas den engagerande skolbibliotekarien Elspeth Randelin som berättar om hur barnen får en plats på läståget. Sarah Kvarnström skriver om könsföreställningar i sportartiklar.

I nummer 3/2011 beskriver Karin Helgesson bilden av arbetsgivaren i platsannonsern 1955–2005, Mika Hietanen berättar om retoriken hos väckelserörelsen Nokia Missio och Tom Pettersson skriver om det medicinska språket i artikeln ”Den medicinska svenskan i vår tid”. Professorn i svenska vid Tammerfors universitet, Mona Forsskåhl, undrar hur sanna de negativa kategoriseringarna om svenskan i Finland egentligen är i artikeln ”Tala (om) svenska i Finland!”. Caroline Sandström och Ilse Cantell, redaktörer på ”Ordbok över Finlands svenska folkmål”, berättar att ordboken nu går in i en ny era när den ska publiceras på webben.

Språkbruk fyllde 30 år under 2011 och årets sista nummer innehåller en jubileumsartikel av chefredaktören Charlotta af Hällström-Reijonen. I artikeln beskriver hon Språkbruks utveckling, och menar att tidskriften på många sätt varit en tidsspegel. Vem vet vad *Y2k* betyder i dag? Henrik Nilsson och Magnus Merkel redogör för terminologiarbetet på svenska myndigheter. Monica Äikäs skriver om tema och rema i översatt text, Johanna Koljonen skriver en krönika om tvåspråkighet, ”Enspråkigt är enkelspårigt”, och Svenska avdelningens föreståndare Nina Martola presenterar det finlandssvenska materialet i språkbanken Korp. Carola Ekrem, arkivarie vid Svenska litteratursällskapets Folkkultursarkiv, berättar om ursprunget till de svenska varianterna av *Valentine's day*: Valentindagen, vändagen och alla hjärtans dag. Sara Rönqvist undrar om statusuppdateringen är vår tids memoarer.

Varje nummer av Språkbruk innehåller också en krönika (ny krönikör i varje nummer), recensioner av ordböcker och annan språkvetenskaplig litteratur, svar på språkfrågor, notiser, rapporter från språkseminarier och språkkonferenser, serien *Strippen*, tecknad av översättaren och tecknaren Susanna Karjalainen, och annat redaktionellt material.

Språk och interaktion 2. Nordica Helsingiensia 19. Red. Camilla Lindholm & Jan Lindström. Finska, finsk-ugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet. 263 s.

Språk och interaktion är ett forum för nordisk forskning som rör sig i gränssnittet mellan språkvetenskap och socialt inriktade kommunikationsstudier, såsom samtalsanalys och interaktionell lingvistik. Volym 2 av Språk och interaktion innehåller många av de föredrag som lades fram i en första version vid OFTI 26 (Områdesgruppen för tal och interaktion) i Helsingfors hösten 2008.

Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen: Om kunskaper och motivation genom olika utbildningsstadier. Red. Taina Juurakko-Paavola & Åsa Palviainen. HAMKin julkaisuja 11/2011. ORT 104 s.

Svenskan i Finland 12. Red. Sinikka Niemi & Pirjo Söderholm. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology. No 2. Joensuu. 269 s.

Tammi, Jari: Suuri ällösanakirja. Piinakiinaa pitkässä juoksussa. [Stora äckelordboken]. Helsingfors. 416 s.

Tirronen, Mikko. IT-englannin sanakirja. [Ordbok för IT-engelska]. Helsingfors. 184 s.

Wiberg, Matti. Poliitiikan sanakirja. Inhorealistin versio. [Politisk ordbok]. Red. Kalevi Koukkunen. Helsingfors. 645 s.

Anna Maria Gustafsson er nordisk sekretær och språkvårdare vid Forskningscentralen för de inhemska språken (Focis).

Island

Jóhannes B. Sigtryggsson

Íslenskt mál og almenn málfræði. Nr. 32. [Islandsk sprog og generel lingvistik. Tidsskrift utgivet af den islandske lingvistikforeningen] 2010 (utg. 2011). Red. Haraldur Bernharðsson og Höskuldur Þráinsson. 239 s. ISSN 025842X.

Dette nummer indeholder bl.a. en artikel af Katrín Axelsdóttir om historien af pronomenet *hvorgi*, *hvorugur*, en artikel af Margrét Jónsdóttir om gammel komparativ i islandsk nutidssprog og en artikel af Hjalmar P. Petersen om to sprogændringer i færøsk.

Orð og tunga. Nr. 13. ['Ord og sprog'. Tidsskrift udgivet af Árni Magnússon-instituttet for islandske studier]. 2011. Red. Guðrún Kvaran. 181 s. ISSN 1022-4610.

Dette nummer indeholder bl.a. artikler af Gunnlaugur Ingólfsson, Arne Torp, Bente Holmberg, Guðrún Kvaran, Guðrún Þórhallsdóttir, Jón Axel Harðarson, Margrét Jónsdóttir og Mördur Árnason om forskellige emner i leksikografi og sproghistorie.

Skíma. Málgagn móðurmálskennara [Islandsklærerernes tidsskrift]. Skíma kom i to numre i 2011.

Nöfn Íslendinga. ['Islandske personnavne'] Ny udgave. Guðrún Kvaran. Forlagið, Reykjavík. ISBN 978-9979-53-546-1. 662 s.

Dette er en ny og revidert udgave af den store ordbog om islandske personnavne. Hun blev først udgivet i 1991 men er blevet forøget med 2.000 navne. Ialt er nu 6.000 personnavne i ordbogen. Fortalt er om navnenes oprindelse og betydning, bøjning, alder og frekvens.

Handbók um íslensku ['Håndbog i islandsk']. Red. Jóhannes B. Sigtryggsson. JPV útgáfa, Reykjavík. ISBN 978-9935-11-172-2. 401 s.

Dette er en ny bog i praktisk islandsk sprogbrug lavet af Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. Bogen er opdelt i to dele: Praktiske vejledninger om sprogbrug, retskrivning og skrivning og oversigtskapitler om forskellige felter, fx. personnavne, terminologi og sprogrøgt. Bogen er skrevet af 15 forskellige forskere.

Tákn málsins [‘Tegn i sproget’]. Sölvi Sveinsson. Iðunn, Reykjavík. ISBN 978-9979-1-0510-7. 464 s.

Mange forskellige tegn er blevet brugt i skrift- og billedsprog. I denne bog er berettet om historien bag mange hundrede tegn og deres mening. Henvi-
ninger til litteratur og kunstværk er brugt til at belyse deres værdi og anven-
delse.

Ásgeir Blöndal Magnússon. Úr fórum orðabókarmanns. 2010 (udg. 2011). Redaktion: Ágústa Þorbergsdóttir, Gunnlaugur Ingólfsson, Jónína Hafsteinsdóttir. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík. ISBN 978-9979-654-22-7. 283 s.

Til minde om ordbogsredaktørens Ásgeir Blöndal Magnússon (1909–1987) 100-års fødselsdag i 2009 var udgivet et udvalg af hans artikler. Fleste af dem handler om islandsk leksikografi, etymologi og sproghistorie.

Jóhannes B. Sigtryggsson. Málið á Ævisögu Jóns Steingrímsson [‘Sproget i Jón Steingrímssons livsskildring’]. Hugvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík. ISBN 978-9979-9877-7-2. 304 + 196 s.

Dette er en doktorafhandling (ph. d.) ved Islands Universitet af Jóhannes B. Sigtryggsson om sproget i Island i det attende århundredet med særlig fokus på præstens Jón Steingrímssons selvbiografi.

Ásgrímur Angantýsson. The Syntax of Embedded Clauses in Icelandic and Related Languages. Hugvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík. ISBN 978-9979-9877-6-5. 270 s.

Dette er en doktorafhandling (ph. d.) ved Islands Universitet af Ásgrímur Angantýsson.

Norge

Rikke Hauge og Torbjørg Breivik

Akselberg, Gunnstein og Edit Bugge (red.): Vestnordisk språkkontakt gjennom 1200 år, Faroe University Press 2011, 309 sider.

Dette er en artikkelsamling basert på innlegg på en konferanse i 2010 med samme tittel som boka har fått, og den gir en bred framstilling av den vestnor-

diske språkkontakten fra landnåmstida på 800-tallet og fram til i dag. Artiklene presenterer aktuelle forskningsresultat fra språkhistorie, omsettingshistorie, ordboksarbeid, nettformidling, navnegransking, dialektologi, sosiolingvistik, syntaks og språklig strukturalisme. Artiklene konsentrerer seg om språkene og språksamfunnene på Shetland, Færyene, Island og (Vest-)Norge. Boka er nyttig for dem som vil sette seg inn i vestnordisk språkforhold og -kunnskap.

Alhaug, Gulbrand: 10 001 navn. Norsk fornavnleksikon. Cappelen Damm 2011. 481 s.

Boka gir blant annet opplysninger om hva navnene betyr, hvor de stammer fra, ulike skrivemåter, hvor vanlige de er og på hvilket tidspunkt de var mest populære.

Grammatiker og bryggearbeider. Artikler om språk og språkbruk av Vigleik Leira. Novus forlag 2011. 385 s.

Boka inneholder artikler av Vigleik Leira (1931–2010), skrevet over en førtiårsperiode. Leira var språkviter og arbeidet det meste av sitt yrkesaktive liv med normering og rådgivning i Norsk språkråd, der han var en pioner i utforskingen av ordtilveksten i språket.

Gunleifsen, Elin: Attributive uttrykk for prototypisk possessivitet. En komparativ studie av talespråklig variasjon og endring i Kristiansand og Arendal. Novus forlag 2011. 307 s.

Boka viser hvordan ulike typer av possessive konstruksjoner varierer i talen til unge språkbrukere i Kristiansand og Arendal sammenlignet med tradisjonelle språkformer i samme geografiske område. Litteraturliste og sammendrag på engelsk.

Hoel, Kåre: Bustadnavn i Østfold 10. Aremark. V. Margit Harsson. Novus forlag 2011. 366 s.

Bind 10 i et verk som etter hvert vil omfatte alle kommuner i Østfold. Verket er en sterkt utvidet og revidert utgave av *Oluf Ryghs Norske Gaardnavne*. Gårdsnavnene får en grundig og omfattende språklig og kulturhistorisk omtale.

Engelsk ordbok. Willy A. Kirkeby. Engelsk-norsk / norsk-engelsk. Vega forlag 2011. 1384 s.

Amerikansk og britisk engelsk. Dagligtale, slang, formelt språk og uttale. For alle som bruker engelsk på et høyere nivå, på jobb, i utdanning eller privat.

Kristiansen, Tore og Nikolas Coupland (red.): Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe. Novus forlag 2011. 239 s.

This book is the first publication from the international group of researchers involved in developing the SLICE programme, SLICE being an acronym for *Standard Language Ideology in Contemporary Europe*.

Leksikalsk forskning i norske målføre og nynorsk skriftspråk. Rapport frå eit seminar i regi av DKNVS 9.–10. oktober 2009. Redigert av Tor Erik Jenstad og Lars S. Vikør. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 2011 nr. 1. 223 s.

Mattfolk, Leila: Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord. Novus forlag 2011. 237 s.

Boka er rapport nr. XII fra prosjektet *Moderne importord i språka i Norden*.

Mørck, Endre: Leddstillinga i mellomnorske heilsetninger. Funksjons- og feltanalyse og materialpresentasjon. Novus forlag 2011. 379 s.

Leseren får kunnskap om setningsoppbyggingen i norsk i seinmiddelalderen. Gjennom eksempelmateriale fra tida 1375–1499 får leseren nærkontakt med språket i denne perioden.

Nilsen, Jostein Sand, Helene Uri og Anders Østby: Fakta Faen. Cappelen Damm 2011. 76 s.

En komplett guide til banning for språkinteresserte i alle aldre. Artikler om banningens opprinnelse, nymotens banning og hvorfor så mange banneord er seksuelle.

Nordiskfaget – tradisjon og fornying: Maal og Minne 100 år. Av Jon Gunnar Jørgensen (red.) og Lars S. Vikør (red.). Novus forlag 2011. 222 s.

Artiklene gir et samlet bilde av det faglige ansvarsområdet til tidsskriftet Maal og Minne og dets betydning som vitenskapelig tidsskrift innen sitt fagområde, og er et bidrag i den fagkritiske debatten om studiefaget Nordisk.

Norsk Lingvistisk Tidsskrift (NLT). Novus forlag 2011. 375 s.

Tidsskriftet kommer hvert år med to nummer og er et forum for norsk språkvitenskap. Hefte 1 er et temahefte om *norsk tegnspråk* og gjenspeiler noe av bredden innenfor norsk tegnspråkforskning. Hefte 2 har bl.a. en artikkel om *artikulasjonshastighet i norske, svenske og danske radionyheter*. Resultatet diskuteres i lys av mellomnordiske språkforståelsesstudier fra siste tiår.

Norsk Ordbok band 9. Samlaget 2011.

Bind 9 i det mest omfattende ordboksverket over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket, omfatter ordene fra *ramost* til *skodda*.

Norsk-tigrinsk illustert ordbok. Tove Bjørneset (red.), Nazareth Amlesom Kifle (red.). Nazareth Amlesom Kifle (oversetter). Utdanningsdirektoratet 2011. 597 sider.

Ordboka inneholder rundt 11.000 ord fra den norske LEXIN-basen. Over 1900 av ordene er illustrert i en egen del av boka og har bildeord på bokmål og nynorsk.

Nymark, Johannes og Rolf Theil: Dei ukuelege språka. Språkpolitikk og språksituasjonar. Fagbokforlaget 2011. 304 s.

Nymark og Theil har skrevet ei bok om den språkpolitiske situasjonen for ulike minoritetsspråk i verden. Boka er delt inn i ti kapitler. Sju kapitler tar for seg språkpolitikk og språksituasjon for et bredt spekter av ur- og minoritetsspråk som samisk, swahili, flere kamerunske og asiatiske språk, i tillegg til revitaliseringsprosjekter i Spania og andre land. Drøftingen av disse fungerer som bakgrunn og gir nye impulser til diskusjonen om den norske språksituasjonen med to målformer, som for øvrig også er tema for det siste kapitlet.

Et av flere sentrale argumenter er at engelsk ikke utgjør en språklig trussel som det ofte blir hevdet. Forfatterne hevder at spådommene om engelsk dominans er betydelig overdrevet. Samtidig peker de på at man i de siste årene kan spore en fornyet interesse for minoritetsspråk, og man kan se fruktene av en revitaliseringsbølge i flere land, bl.a. katalansk i Spania.

Boka vil først og fremst være nyttig og relevant for den som er interessert i å sette den språkpolitiske debatten i Norge i en internasjonal kontekst, særlig for nynorskens del. Den norske språkdebatten er delvis unik, men bærer også slektskap til situasjonen i flere andre land. Dette er både en korreks og en kilde til lærdom og inspirasjon.

Nytt om namn. Meldingsblad frå Norsk namnelag. Namnegransking, Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo 2011.

Bladet kommer ut to ganger per år og inneholder kommentarer til aktuelle navnesaker, orientering om ny litteratur om navn. I tillegg har bladet artikler med navnefaglig innhold.

Rodrigues , José Aurélio: Portugisisk-norsk praktisk ordbok + lommeordbok. 3. utg. Folium forlag 2011. ca. 56 000 oppslagsord og ca. 245 000 oversettelser.

Ordboka passer for brukere som er interessert i språkene på et akademisk nivå.

Sandøy, Helge: Romsdalsk språkhistorie. Frå runer til sms – og vel så det. Novus forlag 2011. 343 s.

Bokas utgangspunkt er at en dialekt er et språk. Språkhistorien sett gjennom dialekten blir nærhistorie, som kan gjøre det mulig å se det større i det mindre.

Sandøy, Helge og Ernst Håkon Jahr (red.): Norsk språkhistorie i eldre nynorsk tid (1525–1814). Minneskrift for Kjartan Ottosson. Novus forlag 2011. 193 s.

Artiklene er resultatet av et fagseminar høsten 2010.

Sivertsen, Svein Th., Palita Sivertsen: Thai-norsk ordbok. Forl. Svein Th. Sivertsen 2011. 515 s.

Boka tar utgangspunkt i Dansk-thailandsk ordbog av Donald Shaw og Suphat Sukamolson og inneholder 30.000 ord, uttrykk og setningseksempler.

Språknytt er Språkrådets tidsskrift og kom i 2011 med fire nummer på til sammen 140 sider. Språknytt er gratis, har et opplag på 12 000 og er lagt ut elektronisk på www.sprakradet.no. Bladet har de faste spaltene *Leserspørsmål*, *Nyord*, *Kort*, *Med andre ord* og *Språkbrukeren*.

Nummer 1 har et intervju med forfatteren Bertrand Besigye om hans forhold til det norske språket. I omtalen av Språkrådets undersøkelse om markedsføring og reklame, kan man lese hva bedriftsledere og forbrukere mener om bruk av engelsk i reklamebransjen. Videre finnes det en artikkel om kjønnet på engelske ord som tas i bruk i norsk, og to artikler om nyord – om hvilken type ord som er hentet inn i norsk, hvor mange som er blitt værende og hvor mange som var døgnfluer. Nummeret inneholder også en artikkel om veksling mellom norsk og svensk i Skavlan (svensk-norsk tv-program).

Artiklene i nummer 2 handler om hvordan veier og gater får navn, hvordan nordmenn ble til vestlendinger, om arkeologen som ga amerikanerne retten til klart språk og hva norsk fiskeoppdrett betyr for terminologiarbeidet.

Nummer 3 har et intervju med manusforfatter Kjetil Indregard, oversetteren av dialogene i den norske versjonen av musikalen *We will rock you*. Nummeret inneholder en artikkel om Språkstatus 2011, hvor en av konklusjonene er at Norge bør bruke formannskapet i Nordisk ministerråd i 2012 til å styrke det

nordiske språksamarbeidet, artikler om den nye offisielle rettskrivingen for nynorsk og om uforståelige navn på institusjoner og firma, pluss et tilsvaer til artikkelen om Skavlan i nummer 1.

I nummer 4 forteller Språkrådetts første tegnspråkrådgiver om arbeidet sitt. Nummeret inneholder dessuten artikler om bakgrunnen for at Bibelen kom ut i nye oversettelser på bokmål og nynorsk i 2011, norskfagets utvikling på 1800-tallet og Språkprisen 2011.

Spansk blå ordbok. Spansk-norsk / norsk-spansk. Kåre Nilsson, Eva Refsdal. Kunnskapsforlaget 2011. ca. 80 000 oppslagsord og uttrykk.

Boka inneholder norsk og spansk minigrammatikk, spansk uttale og eksempler på hvordan ordene brukes.

Statsspråk – bladet for godt språk i staten – blir utgitt av Språkrådet og kommer ut med fire nummer i året. Bladet har et opplag på 17 500 og distribueres gratis til statsansatte og andre interesserte. Bladet kan også lastes ned som pdf-dokument fra www.sprakradet.no. Statsspråk har fire sider og inneholder en hovedartikkel, et større oppslag med praktiske råd og tips («På plakaten») og dessuten notiser om relevante arrangementer, språktips og et dikt.

Tema for nr. 1 i 2011 var prosjektet Klart språk i staten, og boka Klar, men aldri ferdig – en ny bok av Språkrådet og Difi med erfaringer fra en rekke språkprosjekter i Norge og fra klarspråksarbeid i andre land. «På plakaten» handlet om å skrive for Internett.

Tema for nr. 2 i 2011 var nordisk språkforståelse. Både artikkelen «Svenskar tackar for svorskan» av Catharina Grünbaum og «På plakaten» handlet om skandinaviske språkforståelse. Alt annet stoff var om eller på andre nordiske språk.

Tema for nr. 3 i 2011 var språkteknologi i staten, og «På plakaten» handlet om hvordan man skriver tall og talluttrykk. Diktet av Sigmund Skard var til ettertanke etter terrorangrepet i Oslo 22. juli 2011.

Tema for nr. 4 i 2011 var tegnspråk, med vekt på å forklare hva tegnspråk er og ikke er samt nyttige råd og tips. Språkrådet har fått ansvar for fagfeltet tegnspråk og har ansatt en tegnspråkrådgiver.

Stor russisk-norsk ordbok. Valerij Berkov, 3. utgave. Kunnskapsforlaget 2011. ca. 60 000 oppslagsord og uttrykk.

Ordboka er utarbeidet både for brukere med russisk og norsk som morsmål og er utvidet og ajourført med nye ord og uttrykk.

Stor tysk-norsk ordbok. Tom Hustad, Håvard Reiten, Tor Jan Ropeid, 2. utgave Fagbokforlaget 2011 2. utg. 1384 s.

Boken omfatter godt og vel 120.000 oppslagsord på moderne tysk og et stort antall brukseksempler som veileder brukerne i tysk språkbruk på alle stilnivåer.

Norsk-tigrinja ordbok. Yacob Gebretensae Tsegay. Syppress forlag 2011. 558 s.

Ny og utvidet utgave med oversikt over norsk grammatikk.

Tysk blå ordbok. 5. utgave. Tysk-norsk / norsk-tysk ordbok. Kunnskapsforlaget 2011. Ca. 80 000 oppslagsord.

Boka følger de tyske rettskrivningsreglene fra 2006. Inneholder norsk og tysk minigrammatikk og tips om brevskrivning og e-post.

Utne, Ivar: Hva er et navn? Tradisjoner. Navnemoter. Valg av fornavn og etternavn. Pax forlag 2011. 222 s.

Her får du vite om fornavn som det kan passe å gi barn nå og de nærmeste årene eller hvilket etternavn du og resten av familien skal velge. Boka forteller om gammel og ny norsk navneskikk, om gamle nordiske navn, om kristne navn og klassiske navn fra antikken.

Vannebo, Kjell Ivar: Prikken over i-en og andre uttrykk. Cappelen Damm 2011. 496 s.

Revidert og utvidet samleutgave om ord og uttrykk i det norske språket. Norsk dagligtale vrir av billedlige uttrykk hentet fra mange kilder – fra gresk og latin, bibelske uttrykksmåter, en rik skriftkultur på mange språk, fagtermer fra yrkeslivet, nyskapninger fra TV og presse og oppfinnsom slang. Forklaringer om hva uttrykkene betyr, hvor de stammer fra og hvordan de brukes.

Vikør, Lars S.: Språk og samfunn – heime og ute. Festskrift til Lars S. Vikør 65 år. Novus forlag 2011. 432 s.

Boka inneholder 34 trykte arbeid av Vikør. Emnene favner vidt, med hovedvekt på norsk språkhistorie og språknormering, språkplanlegging og leksikografi, men gjelder også fleire artikler om nordiske språkforhold.

Wiggen, G: Annotert katalog over hovedfagsavhandlinger i studiefaget nordisk språk og litteratur ved norske universitet og høyskoler 1906-2007. Novus forlag 2011. 467 s.

Katalogen gjelder hovedfagsavhandlinger i universitetsfaget *nordisk, især norsk språk og litteratur* i hele den perioden studieordninger med hovedfag har eksistert i Norge.

Norsk medisinsk ordbok 9. Audun Øyri. Redigert av Geir Sverre Braut, Dag Kristian Ellingsen. Samlaget 2011. 1176 s.

Boka er til bruk for de fleste personellgruppene i helsetjenesten. Rundt 25 500 oppslagsord med ord og uttrykk.

Engelsk-norsk / Norsk-engelsk medisinsk ordliste. Audun Øyri, Samlaget 2011. 574 s.

En toveis ordliste med rundt 27.000 oppslagsord. Ordlisten bygger på oppslagsordene i Norsk medisinsk ordbok, 9. utg.

Sverige

Rickard Domeij

Aldrin, Emilia: Namnval som social handling: Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. 2011. 301 s. Ak. avh.

Denna avhandling visar att valet av namn på nyfödda avspeglar föräldrarnas identitet och sociala situation, men också deras förhoppningar om barnets framtid. Samtidigt påverkar namnet barnets framtida identitet. Av handlingen bygger på intervjuer med 600 nyblivna föräldrar i Göteborgs kommun. Resultatet visar bland annat att äldre, välutbildade föräldrar är mer konservativa i namnvalet medan yngre och mindre välutbildade föräldrar framställer sig som mer kreativa i namnvalet. Även namnvalsprocessen är viktig för många, på sätt och vis viktigare än själva namnet och där påverkar dessutom den sociala omgivningen.

Alkoblawi, Hussam: Alwisam svensk-arabisk ordbok ca 70 000 ord. NBL-Bokförlag. 2011. 844 s.

Sveriges första illustrerade och mest omfattande referensordbok mellan svenska och arabiska med 844 sidor innehållande 70 000 ord, fraser och termer. Till skillnad från andra ordböcker är denna utarbetad av en rad högutbildade och sakkunniga personer. Ordboken täcker alla områden och allas behov – från en nybörjar sfi-elev, universitetsstuderande till en erfaren tolk eller översättare.

Almér, Elin: Att tala om vem man är. En språkvetenskaplig studie av transitivitet, agentivitet och engagemang i unga kvinnors erfarenhetsberättelser. Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet. 2011. 232 s. Ak. avh.

Denna avhandling har undersökt vilka skillnader och likheter som finns i unga kvinnors berättelser beroende på i vilken situation de berättar. Den visar att ungdomar har en god språklig kompetens, med förmågan att anpassa sig till olika personer och situationer. Ungdomars språkbruk blir ibland omskrivet som slarvigt, med en underton av "hur ska det gå för de unga som inte ens kan tala ordentligt?". Samtidigt finns det drag i deras språk som inte varierar beroende på situationen och tyder på att de har en specifik identitetsstil som också påverkar kommunikationen. Avhandlingen visar att ungdomar har olika sätt att prata på, beroende på vem de pratar med. Den skillnaden tyder snarare på god språklig kompetens än slarv.

Berglund, Britt-Marie: Norstedts ryska fickordbok – Rysk-svensk/Svensk-rysk. Norstedts. 2011. 800 s.

Norstedts ryska fickordbok är en nykomling i den populära fickordboksserien. Kontakterna mellan Sverige och Ryssland har ökat de senaste åren och behovet av en liten ordbok mellan svenska och ryska är stort. Norstedts ryska fickordbok innehåller en rysk-svensk del och en svensk-rysk. Tillsammans innehåller de ca 34 000 ord och fraser. Det är en liten ordbok som passar för resan och som första ordbok för alla som lär sig ryska. Den innehåller också en minigrammatik.

Bockgård, Gustav och Nilsson, Jenny: Interaktionell dialektologi. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. 2011. 341 s.

Denna bok behandlar ett nytt perspektiv på dialektforskning där man alltmer börjat uppmärksamma att dialektanvändning kan fylla olika sociala funktioner i samtalet och att en dialekt är något mer än ett autonomt språkligt system som kan lyftas ur sitt sammanhang. Här har man tagit steget från traditionell till en interaktionell dialektologi och använder samtalsanalytiska teorier, metoder och frågeställningar för att beskriva dialektala material ur nya perspektiv. Sådana material kan även användas för att kasta nytt ljus över traditionella språkvetenskapliga frågor och bidra till teoriutvecklingen inom grammatik- och interaktionsforskningen.

Bäckström, Anna Greggas: "Ja bare skriver som e låter": En studie av en grupp Närpes-ungdomars skriftpraktiker på dialekt med fokus på sms. Institutionen för språkstudier, Umeå Universitet. 2011. 267 s. Ak. avh.

Den här avhandlingen studerar en grupp Närpesungdomars sätt att skriva SMS, såväl på standardsvenska som på dialekt. Möjligheten att kommunicera via SMS har gett dialekten större användningsområden och därför helt nya förutsättningar. Syftet med undersökningen är att kartlägga denna skriftpraktik och ta reda på vilken social funktion dialekten som skriftspråk har för dessa ungdomar och vilken roll den spelar i deras identitetsskapande. Dessutom undersöks de ortografiska normer och konventioner som ungdomarna tillämpar i denna skriftpraktik.

Carlstedt, Mia och Johanson, Kerstin: Engelska uttryck: och vad säger vi på svenska? Ordalaget Bokförlag. 2011. 190 s.

Det engelska språket är sprängfyllt av idiom, dvs. uttryck som inte går att översätta ordagrant. De är oftast svårt att finna i vanliga ordböcker, och många gånger används de helt felaktigt. Den här boken innehåller totalt cirka 400 uttryck idiom och ordspråk indelade under olika rubriker. Bokens avsnitt: relationer, goda råd, jobbet, hälsa, oförsämr, jämförelser, nej och åter nej, pengar, med flera.

Forsström, Ann-Louise: Skriv som proffsen – din guide till att skriva lättläst, begripligt och förtroendeingivande. Bokförlaget Redaktionen i Sthlm. 2011. 223 s.

Ann Louise Forsström, examinerad språkkonsult i svenska, har skrivit en bok som vill ge handfasta råd om hur man skriver enkla, begripliga och intressanta texter. Boken tar upp det viktigaste man behöver känna till kring mottagaranpassning i val av tonläge, grafisk form etc., liksom de viktigaste skrivreglerna man bör följa för att inte irritera språkmedvetna läsare.

Hasan, Baki: Amen sikljovaja gramatika. Skolverket. 2011.

Baki Hasan, språkvårdare på i romska på Språkrådet har skrivit en grammatikbok i och om romska. Boken är avsedd för elever på mellanstadiet och ska användas inom modersmålsundervisningen. "Amen sikljovaja gramatika" har översatts från arli och anpassats till andra romska varieteter, nämligen kalderaš (Jonny Ivanowitc), lovara (Iren Horvatne) och kale (Dimitri Valentin). Boken är resultatet av ett samarbete mellan Språkrådet och Skolverket.

Hellspong, Lennart: Konsten att tala – handbok i praktisk retorik. Studentlitteratur. 2011. 355 s.

I dag möter vi ett pånyttfött intresse för retoriken, konsten att tala så att människor lyssnar och engagerar sig. Den här boken granskar vad som krävs för att övertyga som talare: hur man tar hänsyn till lyssnarnas tankar och kän-

lor, finner lämpliga argument och ger dem en slående form. Lennart Hellspong presenterar retoriken i en modern tolkning som samtidigt försöker göra den klassiska förebilden rättvisa. Till handboken hör en övningsbok av samma författare.

Jakobsson, Ulf: Forskningens termer och begrepp: en ordbok. Studentlitteratur. 2011. 174 s.

Forskningens termer och begrepp beskriver och förklarar olika ord som är vanligt förekommande och centrala inom forskning och vetenskap. Ordboken består huvudsakligen av två delar, dels ordlistan med de svenska begreppen (omkring 1200 uppslagsord) där även flertalet av de svenska begreppen finns översatta till engelska, dels ordlistan över de engelska begreppen med hänvisningar till de svenska förklaringarna. Många av orden är dessutom illustrerade och/eller exemplifierade för att underlätta förståelsen av begreppen.

Ordboken vänder sig främst till studerande på universitet och högskola, men kan naturligtvis vara till nytta för alla som är intresserade av forskningsmetodik och vetenskapsteori. Ordboken har inte fokus på något specifikt ämnesområde utan behandlar termer och begrepp som är generella och används inom de flesta ämnesområden.

Karlsson, Anna-Malin, Holmberg, Per och Nord, Andreas: Funktionell textanalys. Norstedts. 2011. 223 s.

Den systemisk-funktionella grammatiken (SFG) har på senare år blivit alltmer populär i Sverige. Skrivdidaktiker och textforskare tilltalas av modellen och använder de grammatiska kategorierna i analyser och undervisning. Bokens tre redaktörer har samlat sina erfarenheter av grammatisk analys av texter och inleder bokens olika avdelningar med kapitel som tar upp dels grunderna i analysen, dels tänkbara problem och överväganden. I kapitlen analyseras många olika sorters texter, till exempel reklam, platsannonser, elevinsändare, vigselordningar och styrdokument för skolan. Ambitionen är att ge en god inblick i hur den systemisk-funktionella grammatiken kan användas för att analysera texter.

Kieliviesti är svenska Språkrådets språkvårdstidskrift med artiklar på finska och sedan 2009 även på meänkieli. Kieliviesti utkom med fyra nummer år 2011. Varje nummer har en längre huvudartikel och år 2011 handlade huvudartiklarna om finskundervisningen vid Stockholms universitet, Språkrådets omvärldsanalys, nyord i finskan och Sveriges minoritetspolitik. Tidskriften innehåller

även en svenskspråkig sammanfattning som kan läsas på Språkrådets webbplats www.sprakradet.se.

Lejdhamre, Lena: Psalm – kön – kyrka: Könsförståelse och kyrkosyn i Den svenska psalmboken och i Svenska kyrkans kyrkomöte. Artos & Norma Bokförlag. 2011. 305 s. Ak. avh. Uppsala universitet.

Teologen och prästen Agneta Lejdhamre har i sin avhandling undersökt psalmtexter ur ett jämställdhets- och kyrkosynsperspektiv. Hon konstaterar att de är tydligt diskriminerande för kvinnor och föreslår ett språk som utmanar föreställningarna om kön. Lejdhamre menar att det ensidigt manligt könade språket för Gud även har haft betydelse för vad som har ansetts viktigt i samhället och för vad som uppfattas som kunskap.

Magnusson, Ulrika: Skolspråk i utveckling. En- och flerspråkiga elevers bruk av grammatiska metaforer i senare skolor. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. 2011. 284 s. Ak. avh.

Ulrika Magnusson har undersökt bruket av grammatiska metaforer i en- och flerspråkiga gymnasieelevers texter i nationella prov i svenska och i samma elevers texter i årskurs 9. Avhandlingen visar att språkliga drag typiska för akademiskt och skolrelaterat språkbruk används mer systematiskt av elever i högre skolor. För flerspråkiga elever kan det skolrelaterade språket vara en utmaning, beroende på när eleverna mött svenskan. Främjande faktorer kan vara att ha ett väl utvecklat modersmål, varför det är viktigt att modersmålsundervisning stöds av skolan.

Melin, Lars och Melin, Martin: Dom bara pratar. Prat, press, politik. Telegram Bokförlag. 2011. 190 s.

”Dom bara pratar” är en populärvetenskaplig bok om politik och språk, om varför politiker låter som de gör. Hur kan man använda språket för att göra det politiska budskapet medvetet diffust i ett samhälle där partierna slåss om samma mittenposition? Författarna analyserar hela den språkliga kedjan, från tankesmedjan via talskrivare, politiker, kommentatorer och journalister till slutkonsumenten, väljaren.

Norstedts bildordböcker. Norstedts. 2011. Ca 600 s.

Norstedts har under 2011 fortsatt att ge ut sina genialiska bildordböcker för bland annat norska, danska, arabiska, tyska och turkiska. Böckerna innehåller illustrerande bilder för varje enskilt ord. Ett genialiskt ordboksgrepp som gör att man slipper långa förklaringar samtidigt som man får en precisare inne-

börd. För ord som *spolarm* (i diskmaskin), *rothår* (på trädrötter) och *ovanläder* (på en löparsko) ger bildordböckerna överlägsen hjälp.

Norstedts polska ordbok: polsk-svensk/svensk-polsk. Norstedts. 2011. 550 s.

Kontakterna med Polen har under det senaste decenniet blivit mycket tätare för många svenskar. Detta har naturligtvis ökat behovet av en modern ordbok mellan polska och svenska, en ordbok som sträcker sig utöver de vanliga turistfraserna.

Norstedts polska ordbok är en mellanstor ordbok för såväl svensktalande som polsktalande användare. Den innehåller ett modernt och aktuellt centralt ordförråd men ger även termer från områden som teknik, handel, sport och turism.

Ordboken redogör för polskt och svenskt uttal samt innehåller listor över vanliga förkortningar, geografiska namn etc.

Ordlista för tolkar: svenska – kurdiska. Nordstedts juridik. 2011.

Basordlista för tolkar för de två stora variationerna av det kurdiska språket som talas i Sverige. Det innebär bland annat att de kurdiska termerna i tolkordlistan i möjligaste mån är detsamma för både det nordkurdiska och det sydkurdiska området. Tolkordlistan har sammanställts efter samråd med referensgrupper bestående av kurdiska tolkar och jurister, kurdiska läkare och annan sjukvårdspersonal samt tolklärare och lärare i kurdiska i Sverige.

Platzack, Christer: Den fantastiska grammatiken. Norstedts. 2011. 278 s.

Varför vet alla med svenska som modersmål att det heter *en intressant bok* och inte *en bok intressant*? Det beror på vår fantastiska, inre grammatik. Här ger professor Christer Platzack, med svenskans grammatik i centrum, en översiktlig presentation av hur den inre grammatiken skapar en grundläggande grammatisk struktur som förenar den språkliga formen med innehållet. Resultatet blir ett redskap som vi kan använda för tänkande och kommunikation i alla upptänkliga situationer. Författaren är en av Sveriges ledande forskare inom generativ grammatik, verksam vid Lunds universitet.

Sjögren, Peter A och Györki, Irène: Bonniers svenska ordbok. Bonnier Fakta. 2011. 809 s.

Bonniers svenska ordbok utkommer nu i sin tionde upplaga. Ordboken är helt reviderad och den är utökad med 4 000 nya ord och förklaringar som inkluderar slitstarka klassiker, facktermer, främmande ord, fraser och uttryck. Dessutom innefattar boken praktiska skrivråd och har helt ny layout.

Språklagen i praktiken – riktlinjer för tillämpning av språklagen. Skrifter från Språkrådet. 2011. 80 s.

Sedan 2009 har vi en språklag i Sverige. Språkrådet har ansvaret att informera om och följa upp språklagen. Lagen tar upp språkens ställning och språkanvändningen i offentlig sektor. Skriften innehåller en genomgång av språklagens bestämmelser och ger råd och tips om hur lagen ska tolkas och tillämpas.

Språktidningen. Utgiven av Språktidningen AB.

Tidningen har under 2011 som utkommit med 7 nummer. Ett nummer var 66 sidor, övriga 98 sidor.

Språkrådet har medverkat bl.a. med avdelningen *Frågor och svar* och andra stående inslag är spalter skrivna av Olle Josephson, professor i nordiska språk vid Stockholms universitet, Catharina Grünbaum, språkvårdare och skribent, och Linnea Hanell, examinerad språkkonsult och magister i svenska.

Nummer 1 innehåller bl.a. Språkrådets årliga nyordsartikel och en artikel om engelska lånord i svenskan. I nummer 2 finns en artikel om barnböcker på franska och en artikel om språksituationen i Kenya. Nummer 3 innehåller en artikel skriven av Språkrådets Rickard Domeij om hur datorer översätter. Dessutom presenteras en artikel om en folkrörelse som var aktiv med att teckna ned svenska dialekter. I nummer 4 finns en artikel om laddade ord där bland andra Språkrådets Baki Hasan intervjuas och därtill handlar en artikel om språksituationen på Grönland. Nummer 5 innehåller en artikel om hur man med hjälp av språkpolitiska åtgärder lyckats skapa ett mer demokratiskt samhälle i Indonesien. Nummer 6 handlar om hur man skriver en bra rubrik och vad som är poängen med vitsar. I nummer 7 finns en artikel om hur Londons förortsslang pekas ut som en av orsakerna till de upplopp som var under sommaren 2011. Det finns även en artikel om hur musik och språk samarbetar genom att vårt melodisinne hjälper oss att tala och läsa.

Strömquist, Siv: Vart är vart på väg? Och andra språkfrågor i tiden. Norstedts. 2011. 311 s.

Siv Strömquist har här samlat och bearbetat sina texter från tjugohundratalets första decennium. De ger en god överblick över vad som hänt i svenska språket under de senaste tio åren. Texterna utgår från alla de frågor hon fått från språkintresserade läsare, och hon svarar och förklarar, berättar, beskriver och reder ut frågor som: Hur böjer man ett lånord som *body*? Varför skriver vi *Wagneropera* med stor bokstav men *falukorv* med liten? Varför är en mänskliga *lång* men en snögubbe *bög*?

Svenska Akademiens ordlista. Svenska Akademien. 2011. 1130 s.

Svenska Akademiens ordlista brukar betraktas som den inofficiella normen för stavning, böjning och uttal av svenska ord. Antalet ord har i denna trettonde upplaga utökats från 120 000 till ca 125 000 ord. Gamla ord har strukits och nya ord har kommit in. Samtidigt har ca 5 500 föråldrade ord strukits. SAOL har även blivit mer normativ när det gäller behandlingen av engelska lånord; böjning av vissa ord "försvenskas" och i vissa fall ges direkta förslag till alternativa uppslagsord.

Taube, Karin: Barns tidiga skrivande. Norstedts. 2011. 160 s.

Hur gör man för att uppmuntra barns vilja att skriva och berätta? För pedagoger och föräldrar kan det vara en svår balansgång mellan att stötta och hjälpa barnet framåt i bokstävernans värld, och att riskera att gå för fort fram och därmed döda skrivlusten. Författaren Karin Taube är professor i pedagogik. Här kombinerar hon en genomgång av forskningsläget med roliga tips och exempel för alla som kommer i kontakt med små skrivande och berättande barn.

Vägledning för flerspråkig information – praktiska riktlinjer för flerspråkiga webbplatser. Skrifter från Språkrådet. 2011.

Sedan 2009 har vi en språklag i Sverige. Språkrådet har ansvaret att informera om och följa upp språklagen. Lagen tar upp språkens ställning och språkanvändningen i offentlig sektor. I "Vägledningen för flerspråkig information" behandlas praktiska frågor om vad och hur mycket som ska översättas, och till vilka språk.

Walter, Göran: Bonniers synonymordbok. Bonnier Fakta. 2011. 672 s.

Detta är den fjärde, helt reviderade utgåvan av Bonniers synonymordbok. Bonniers synonymordbok speglar det svenska språkets utveckling med ett tillägg av drygt 2 000 nya ord och omfattar nu 32 000 uppslagsord och 200 000 synonymer. För många uppslagsord anges idiom och fasta uttryck, till exempel *kaka söker maka* och *rocka fett*.

Rickard Domeij er språkvårdare og nordisk sekretær i Språkrådet, Sverige.

Om forfatterne

Ari Páll Kristinsson er forskningsprofessor og daglig leder i språkrøktsavdelingen i Árni Magnússon-instituttet for islandske studier ved Islands universitet.

Bodil Aurstad var i 2011 leder for Nordisk språkkordinasjon.

Torbjørgh Breivik er seniorrådgiver i språk og IKT og nordisk sekretær i Språkrådet, Norge.

Rickard Domeij er språkvårdare og nordisk sekretær i Språkrådet, Sverige.

Anna-Maria Gustavsson er språkvårdare og nordisk sekretær i den svenske språkvårdsavdelingen ved Institutet för de inhämska språken, Finland.

Rikke Hauge var i 2011 rådgiver og nordisk sekretær i Språkrådet, Norge.

Pia Jarvad er seniorforsker og nordisk sekretær i Dansk Sprognævn.

Jørgen Nørby Jensen er informasjonsmedarbeider i Dansk Sprognævn.

Jóhannes B. Sigtryggsson er prosjektleder og nordisk sekretær i Íslenski Málnefnd.

Mimi Karlsen er kulturminister i det grønlandske selvstyre.

Sabine Kirchmeier-Andersen er direktør i Dansk Sprognævn.

Hanna Lehti-Eklund er professor i nordiske språk ved Helsingfors universitet.

Jørn Lund er professor og var i 2011 direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Tommy Lyxell er språkvårdare i svensk tegnspråk i Språkrådet, Sverige.

Carl Christian Olsen er sekretariatsleder i Grønlands Sprogsekretariat og medlem av Grønlands Sprognævn.

Pia Quist er lektor ved Københavns Universitet.

Jennie Spetz er utreder i Språkrådet, Sverige.

Arne Torp er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Lars S. Vikør er professor i nordisk leksikografi ved Universitetet i Oslo.

Arnfinn Muruvik Vonen har vært professor ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, og er nå direktør i Språkrådet, Norge.

Adresser og lenker til språknemndene i Norden

Dansk Sprognævn

H.C. Andersens Boulevard 2
DK-1553 København V
Telefon +45 33 74 74 00
E-post adm@dsn.dk
Nettside <http://www.dsn.dk>

Forskningscentralen för de inhemska språken

Berggatan 24
FIN-00100 Helsingfors
Telefon +358 295 333 200
E-post norden@sprakinstitutet.fi
Nettside <http://www.kotus.fi>

Føroyska málnevndin

Málstovan

V.U. Hammershaimbs gøtu 16
FO-100 Tórshavn
Telefon +298-312397
Faks +298-352521
E-post mariuss@setur.fo
Nettside <http://www.fmn.fo>

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

Skriftstofa Árnagarði v/Suðurgötu
IS-101 Reykjavík
Telefon +354 525 4010
Faks +354 525 4035
E-post arnastofnun@hi.is
Nettside <http://www.arnastofnun.is>

Oqaasilerifikk

Postboks 980

DK-3900 Nuuk

Telefon +299 362326

Faks +299 362321

E-post oqaasilerifikk@nanoq.gl

Nettside <http://www.oqaasilerifikk.gl>

Språkrådet

Postboks 8107 Dep

NO-0032 Oslo

Telefon +47 22 54 19 50

Faks +47 22 54 19 61

E-post post@sprakradet.no

Nettside <http://www.sprakradet.no>

Språkrådet

Box 20057

SE-104 Stockholm

Telefon +46-8-442 42 00

Faks +46-8-455 42 26

E-post sprakradet@sprakradet.se

Nettside <http://www.sprakradet.se>

Sámediggi – Sametinget

Ávjovárgeaidnu 50

NO-9730 Karasjok/Karášjohka

Telefon +47 78 47 40 00

Faks +47 78 47 40 90

E-post samediggi@samediggi.no / info@giellagaldu.com

Nettside <https://www.facebook.com/SamiGiellagaldu?ref=ts&fref=ts>

Instruksjon til forfatterne

Språk i Norden er et årsskrift som publiseres av språknemndene i Norden. Artiklene bygger i hovedsak på innlegg som har vært holdt på de nordiske språkmøtene, og artiklene omhandler aktuelle problemstillinger knyttet til forskning og utredninger om de nordiske språkene. Tidsskriftet publiserer vitenskapelige og populærvitenskapelige artikler som ikke har vært offentliggjort andre steder. Artiklene granskes av redaksjonen. Artiklene bør være mellom 5 og 10 (A4) sider, men helst ikke overstige 10 sider inklusive eventuelle bilder og illustrasjoner.

Artiklene publiseres bare på nett og forfatteren beholder sin opphavsrett. Bidragsyterne får ikke honorar for artikkelen.

I den grad artikkelen siteres eller vises til, skal det vises til forfatteren og tidsskriftet/nettstedet skal oppgis som kilde.

Manuskriptene kan sendes til

Språk i Norden
v/hovedredaktør Torbjørge Breivik
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
NORGE
Torbjorge.Breivik@sprakradet.no

Artiklene skrives på norsk, dansk eller svensk og leveres i standard skrift (Times) og oppsett i Word med minst mulig formatering. Overskriften skal komme først med navnet på forfatteren på i kursiv på neste linje. Deretter kommer et kort sammendrag av de viktigste punktene i artikkelen på maksimalt 8 linjer. Artikkelen avsluttes med et kort sammendrag på engelsk på maksimalt 10 linjer. Legg ved en kort presentasjon av forfatteren, gjerne med et portrettbilde (bilde i .jpg- eller .png-format).

Lengre artikler deles inn med underoverskrifter og nytt avsnitt markeres med en blank linje. Brødteksten skrives i 12 punkt, overskrift på første nivå under overskriften skal være i 14 punkt og fet, eventuelle overskrifter på andre nivå

skal være i 12 punkt og fet. Bruk fast venstremarg og fleksibel høyremarg. Orddeling ved linjeskift er må ikke brukes. Lengre sitater eller eksempler settes inn med innrykket venstremarg og en blank linje før og etter sitatet. Unngå forkortelser, og nummerer fotnotene. Bruk linjeavstand 1 uansett til løpende tekst, fotnoter, innrykkede sitater, tabeller og lignende. Tillatt formatering for å gjøre teksten tydeligere er: halvfet og kursiv, IKKE understrekninger eller farger!

Forfatterportretter og foto ellers må leveres separat i .jpg- eller .png-format. Tegninger leveres i .gif-format.

Litteraturhenvisninger skal følge Harvardsystemet (forfatter-årstal-systemet), fx (Dyvik 2003, s. 30). Ved henvisning til flere steder i samme år brukes a,b, fx (Milroy, L 1993a). Hvis forfatteren eller redaktøren er islending, skal hele navnet brukes i henvisningen fx (Kristján Árnason 2003, s. 141). Litteraturoversikten ordnes alfabetisk etter forfatteren eller redaktørens etternavn. Er forfatteren eller redaktøren islending, alfabetiserer man etter fornavn og lager en henvisning der etternavnet plasseres i listen. En litteraturliste kan se ut som dette:

- Dyvik, Helge, 2003: "Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning?" I: Helge Omdal & Rune Røstad (red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, s. 25–40. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Dyvik, Helge, 2009: "Å navigere i skriftspråkets rom. Om normklynger i bokmål og nynorsk". *Språknytt* nr. 3, 2009, s. 18–21.
- Halskov, Jakob, 2008: It-støttet excerpering og registrering af nye ord og ordforbindelser. Foredrag d. 30. oktober 2008 i Selskab for Nordisk Filologi, København.
- Halskov, Jakob og Pia Jarvad, 2010: Human og maskinel excerpering af neologismer. I: *NyS, Nydanske Studier*, bd. 38. s. 39–68.
- Hansen, Erik, 1975: Den hemmelige præmis. Argumenter og skinargumenter i sprogrigtighedsspørgsmål. I: Klaus Kjøller (red.) *Analyser af sprogbrug. Argumentation*, s. 88–102. København: Borgen.
- Hjarvard, Stig, 2004: The Globalization of Language. How the Media Contribute to the Spread of English and the Emergence of Medialects. *Nordicom Review* 2004, no. 1–2, pp. 75–97.

- Laursen, Ditte, 2005: Svar udbedes! Besvarelsesnormen i unges sms-kommunikation. I: Peter Widell og Mette Kunøe (red.) *10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, s. 238–256. Århus: Aarhus Universitet.
- Schack, Jørgen, 2001: Ændringer i opslagsords staveform eller ordform. *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4, s. 12–17.

norden

Nettverket for
språknemndene i Norden

Språk i Norden er et årsskrift som språknemndene i Norden publiserer. Aktuelle språklige temaer omtales her, og presentasjonene og diskusjonene på det årlige nordiske språkmøtet er utgangspunktet for publikasjonen. I dette nummeret er det flere temaer: morsmål, andrespråk, nabospråk og fremmedspråk. Ofte har publikasjonen i tillegg artikler av personer som ikke presenterte noe på språkmøtet, men som skriver om tema som grenser inn mot eller fyller ut hovedtemaene. Siste delen er en oversikt over språklitteratur utgitt i 2011 i de nordiske landene.

Språk i Norden
Språkrådet,
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
Telefon: +47 22 54 19 61 / +47 926 18 874
E-post: Torbjorg.Breivik@sprakradet.no